

VALTIO-OPPI
YHTEISKUNTATIENTEIDEN TIEDEKUNTA
LAPIN YLIOPISTO

Pieni Suomi suuren Venäjän kainalossa

Eduskunnan keskusteluissa esiintyvät Venäjä-diskurssit Ukrainan konfliktin aikana

Ville Tiuraniemi
Pro gradu -tutkielma
2020

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Pieni Suomi suuren Venäjän kainalossa. Eduskunnan keskusteluissa esiintyvät Venäjä-diskurssit Ukrainan konfliktin aikana.

Tekijä: Ville Tiuraniemi

Koulutusohjelma/oppiaine: Valtio-oppi

Työn laji: Pro gradu -työ ☒ Sivulaudaturtyö__ ☐ Licensiaatintyö__

Sivumäärä: 83

Vuosi: 2020

Tiivistelmä:

Tämän tutkimuksen tavoitteena on analysoida eduskunnan keskusteluissa esiintyviä Venäjä-diskursseja. Aineisto koostuu vuosina 2015 – 2017 käydyistä julkisista eduskunnan keskusteluista ja puheenvuoroista, joissa käsitellään Venäjää ja Suomen Venäjä-suhteita. Aineiston rajauksen perusteena on vuonna 2014 alkanut Ukrainan konflikti ja sen yhteydessä tapahtunut Ukrainalle kuuluneen Krimin niemimaan valtaus ja liittäminen osaksi Venäjää. Ukrainan tapahtumat ovat toimineet vedenjakajana suomalaiselle sekä eurooppalaiselle yhteisölle, ja on puhuttu voimapolitiikan ja kylmän sodan aikaisen idän ja lännen vastakkainasettelun paluusta Euroopan maaperälle. Tutkimuksen taustaoletuksena on, että Ukrainan tapahtumat ovat vaikuttaneet myös eduskunnassa käydyn Venäjä-keskustelun laatuun.

Tutkimuksen menetelmällisenä viitekehyksenä toimii kriittinen diskurssianalyysi, joka tutkii käytettyä kieltä sosiaalisena ilmiönä ja pyrkii paljastamaan valtasuhteita, joilla kieli rakentaa todellisuutta. Teoreettisena viitekehyksenä toimii pienvaltarealismi, joka määrittelee pienvaltojen (joksi myös Suomi luetaan) toimintatapoja kansainvälisessä systeemissä. Tämä realistisen teorian alalaji olettaa kansainvälisen systeemin anarkiseksi, jonka myötä pienvallat pyrkivät toimillaan turvaamaan oman tulevaisuutensa.

Venäjä-keskustelua hallitsevat diskurssit liittyvät Suomen ulkopoliittisten mahdollisuuksien rajoihin, joita Venäjän vaikutusvalta hallitsee. Suomen maantieteellinen asema ja Venäjän historiasta kumpuava suurvalta-aseman kaipuu ohjaavat maamme ulkopoliittisia päätöksiä. Suomi tuottaa Venäjästä uhkakuvia, jotka näyttäytyvät erityisesti sotilaallisen ja taloudellisten uhkien muodossa. Vastauksena näihin ukiin tarjotaan konsensuspäättökentekoa, jossa kaikki puolueet esiintyvät yhtenäisenä ja yksimielisenä. Tämän päätöksentekomuodon tärkeyttä korostetaan informaationsodankäynnin aikakaudella, jolloin ulkoiset toimijat pyrkivät aiheuttamaan kahtiajakoa ja epävakautta suomalaisessa yhteiskunnassa.

Avainsanat: ulkopoliittikka, Venäjä, realismi, eduskunta, turvallisuuspolitiikka

University of Lapland, Faculty of Social Sciences

The title of the master's thesis: *In the Arms of Russia. Finnish parliamentary discourse on Russia during the Ukrainian crisis.*

Author: Ville Tiuraniemi

Degree programme / subject: Political Science

The type of the work: Master's thesis X Laudatur thesis ____

Number of pages: 83

Year: 2020

Summary:

The purpose of this thesis is to analyse discussions and debates held in the Parliament of Finland and the rhetoric that is used when discussing about Russia and Finland-Russia relations. The discussions consist of public foreign and security policy discussion held in 2015 – 2017. The basis for limiting the discussions to aforementioned years is the annexation of Crimea and the beginning of the War in Donbass in 2014. These events have been viewed in European and Finnish politics as the return of Cold War era tensions and seriously affecting European security. The hypothesis for this thesis is that these events have also affected discourse on Russia in the Parliament of Finland.

The methodology of this thesis is Fairclough's critical discourse analysis, which views language as a form of social practice and studies how language establishes societal power relations. The theoretical framework consists of small state realism, which is heavily influenced by Kenneth Waltz's structural realism. Small state realism presumes that international relations are anarchic, and therefore small states seek certain actions to secure their independence.

The results of this thesis reveal that Russia-discourse is dominated by certain foreign policy "facts" that are required to be acknowledged by discussion participants: since Finland is a small state with limited capabilities to defend against an aggressor, its foreign policy must always take Russia's interests in to consideration, and that Russia is bound by its historical greatness and will always resort to reliving this greatness through geopolitical means. Relations to Russia are seen mainly through threats, which manifest as military and economic threats. The key to responding to these threats is to conduct foreign policy decisions through parliamentary consensus: when all political parties agree on foreign policy, foreign powers are less likely to be able to use political disputes to divide Finnish society.

Keywords: foreign policy, Russia, realism, Parliament of Finland, security policy

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	1
1.1. Tutkimuksen ongelma.....	1
1.2. Tutkimuksen aineisto	3
2. Teoreettinen viitekehys.....	3
2.1. Strukturaalinen realismi.....	4
2.2. Strukturaalisen realismin kritiikki	7
2.3. Pienvaltarealismia	10
3. Menetelmällinen viitekehys	14
3.1. Diskurssi ja diskurssianalyysi	14
3.2. Kriittinen diskurssianalyysi.....	16
3.3. Poliittinen ja parlamentaarinen diskurssi.....	20
4. Suomen ja Venäjän yhteistä historiaa	23
4.1. "Ryssäviha" osana Venäjä-suhteita.....	23
4.2. Suomen ulkopolitiikka toisen maailmansodan jälkeen.....	26
4.3. Ukrainan kriisi ja konflikti.....	28
5. Tosiasioiden tunnustaminen Venäjä-diskurssin hallintana	29
5.1. Maantiede määrittää Suomen ulkopolitiikkaa.....	33
5.2. Historia määrittää Venäjän käyttäytymistä.....	39
6. Venäjä näyttäytyy uhkakuvien kautta	44
6.1. Sotilaallisen uhkan mahdollisuus	46
6.2. Venäjän talouden rakenteellinen kriisi.....	59
7. Mitä Venäjän arvot kertovat Suomesta	67
8. Johtopäätökset	72
Lähdeluettelo.....	75

1. Johdanto

Suomi on läpi historiansa sekä hyötynyt että kärsinyt siitä, että se sijaitsee Venäjän kaltaisen suurvallan naapurissa. Venäjän merkitystä Suomen historialliseen kehitykseen on vaikea kiistää, sillä Venäjä on ollut keskeisenä toimijana niin monessa Suomea perustavanlaatuisesti muovanneessa tapahtumassa, kuten itsenäistymisessä ja sisällissodassa. Toisen maailmansodan jälkeen Suomi otti roolin neutraalina tarkkailijana, porttina Neuvostoliiton edustaman idän ja Euroopan unionin sekä Naton edustaman lännen välissä. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen tämä rooli näytti jo murtuvan Suomen liittyessä Euroopan unioniin ja yhä keskeisemmin osaksi länsimaisia instituutioita. Suomi uskalsi liittyä Euroopan unioniin vasta Neuvostoliiton hajottua, sen seuraajan Venäjän ollessa heikoimmillaan. Kuitenkin Venäjä on läpi 2000-luvun kerännyt voimiaan ja väläytellyt sotilaallista mahtiaan, samalla osoittaen että Venäjän merkitystä suomalaiselle politiikalle ei sovi unohtaa. Entinen ulkoministeri Erkki Tuomioja onkin todennut Venäjän pelon yhä ohjaavan suomalaista keskustelua turvallisuuspolitiikasta (Salminen 2011, 46).

1.1. Tutkimuksen ongelma

Suomen geopoliittinen sijainti kahden vastakkaisen maan, Neuvostoliiton edustaman idän ja Euroopan unionin ja Yhdysvaltojen edustaman lännen, välissä loi Suomeen ainutlaatuisen ulkopoliittisen toimintatavan. Suomessa opittiin tasapainottelemaan näiden kahden voiman välissä, pitäen molemmat osapuolet samanaikaisesti tyytyväisinä. Vaikka Suomi onkin sittemmin liittynyt EU:iin ja tekee aktiivista yhteistyötä Naton kanssa, kyseinen tasapainottelu ei näytä kadonneen Suomen ulkopoliitikasta. Presidentti Sauli Niinistökin on uudenvuodenpuheessaan 2016 todennut seuraavansa turvallisuuspoliittisessa linjassaan pyrkimystä vähentää vastakkainasettelua, kutsuen sitä ”Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan pitkäksi linjaksi” (Tilli 2017, 206).

Tähän tasapainottelevaan rooliin on viime aikoina tullut kuitenkin särö. Venäjän hyökättyä Ukrainaan helmikuussa 2014 ja vallattua Ukrainalle kuuluneen Krimin niemimaan Suomenkin oli reagoitava. Ukrainan konflikti asetti haasteen Suomelle, sillä tässä riidassa oli miltei mahdotonta pysyä neutraalissa roolissa. Euroopan unionin asetettua talouspakotteita Venäjälle Suomikin otti osaa pakotteisiin ja on ollut yhä niissä mukana tähän päivään saakka.

Tehdessään päätöksiä Suomen ulkopoliittisen linjan suhteen, kansanedustajien on vakuutettava julkisissa keskusteluissa äänestäjänsä siitä, että he toimivat sekä heidän että Suomen hyväksi. Eduskunnan kaltaisella julkisella areenalla tapahtuva debatti vaatii kansanedustajilta kykyä vakuuttaa muut edustajat ja kansa. Keskustelun julkisuudesta johtuen kaikkea sanomisia voidaan ja tullaan tarkastelemaan kriittisesti median toimesta. Mediaa eli joukkotiedotusvälineitä voidaan pitää yhtäläisenä poliittisena voimana puolueiden tapaan. Media pystyy valikoimaan aiheensa ja näkökulmansa, ja samalla poliitikot pyrkivät muokkaamaan median kautta kansalle välitettävää omakuvaansa. (Paloheimo & Wiberg 2012, 251, 257, 260.) Venäjälläkään tuskin menee ohi mikään merkittävä seikka, josta eduskunnassa päätetään. Poliitikot tietävät, että kaikki heidän sanomisensa voivat tulla käsitellyksi myös venäläisessä mediassa. Suomelle Venäjän on ollut ja on tärkeä kumppani jo yhteisen rajan ja kaupankäynnin ansiosta.

Tutkimukseni avainkysymys onkin, miten kansanedustajat käsittelevät Venäjää eduskunnassa pitämässään puheenvuoroissa. Hypoteesini on, että Venäjän voimapolitiikka on pelästyttänyt ja muovannut poliittisesta keskustelusta aikaisempaa varovaisempaa. Tässä tilanteessa Venäjän toimia ei uskalleta julkisesti moittia tai tuomita, ja kritiikki Venäjää kohtaan esitetään epäsuorasti. Julkisessa keskustelussa kansanedustajien on mietittävä tarkasti sanojaan, riippuen siitä kenen etua he haluavat ajaa. Negatiivisena puolena puheenvuoroista voi tulla poliittista ”kapulakieltä”, jolloin puhujan todellinen mielipide joko ei tule esiin tai hautautuu poliittisen kielen ja ilmaisujen alle. Näen tutkimuksen tavoitteena tämän kielen avaamisen lukijalle.

Eduskunnan keskusteluissa tuleekin tulkita, mitä viestiä kansanedustajat yrittävät kertoa ns. ”rivien välistä”. Mikä motivaatio tai tarkoitusperä heillä on puhuessaan Venäjästä ja Suomen suhteista Venäjää? Miksi kansanedustajat haluavat korostaa esimerkiksi yksipuolisesti vain yhtä osa-aluetta maiden välisissä suhteissa? Onko heidän puheissaan joku suurempi suunnitelma tai maali, johon pyritään? Analysoin edustajien puheenvuoroja ja pyrin löytämään motiiveja sille, miksi jokin asia nostetaan esille ja toista ei.

Entinen Suomen Venäjän suurlähettiläs Arto Mansala on todennut, että naapuriläheisyys pitää sisällään kolme toisiinsa kietoutunutta elementtiä: taloudelliset intressit, maantieteen ja historian (Salminen 2011, 123). Nämä ovatkin merkittäviä analyysissäni esiin nousevia diskursseja, joiden kautta Venäjää käsitellään. Lisäksi pyrin avaamaan, mitä Venäjästä luodut diskurssit kertovat myös Suomesta itsestään.

1.2. Tutkimuksen aineisto

Aineistonani toimivat seuraavat eduskunnan täysistunnon keskustelut, joissa käsitellään Venäjää joko suoraan tai puheenaiheen teeman kautta.

- *Ajankohtaiskeskustelu Suomen ja Venäjän suhteista*, 14. tammikuuta 2015.
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Documents/ptk_136+2014_vp.pdf (tarkistettu 11.5.2020)
- *Ajankohtaiskeskustelu ulkopoliitiikasta*, 20. lokakuuta 2015.
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/PoytakirjaAsiakohda/Sivut/PTK_53+2015+2.aspx (tarkistettu 11.5.2020)
- *Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko*, 21. joulukuuta 2016.
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/PoytakirjaAsiakohda/Documents/PTK_139+2016+5.pdf (tarkistettu 11.5.2020)
- *Pääministerin ilmoitus ulko- ja turvallisuuspoliittisen sekä EU-toimintaympäristön muutoksista*, 31. toukokuuta 2017.
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/PoytakirjaAsiakohda/Sivut/PTK_61+2017+6.aspx (tarkistettu 11.5.2020)

2. Teoreettinen viitekehys

Suomalaiselle ulkopoliitiikan tekemiselle ja tutkimukselle on ollut ominaista nähdä Suomen kansainvälinen asema uniikkina tapauksena. Naapurivaltio Venäjä luo Suomelle oman omalaatuisen tavan käsittää maailmaa, jossa Suomen läheisyys länteen määritetään suhteessa toimiin Venäjää kohtaan. Kun maailmalla tapahtuu jotain suurta, ne siirtyvät Suomen huoleksi Venäjän kautta. Venäjä on siis johdin, joka vaikuttaa Suomen turvallisuuteen. Suomalaiselle ulkopoliitikalle on ollut ominaista nähdä Venäjä ”negatiivisten seurausten väylänä”. Toisaalta, Venäjän kautta ja avulla on syntynyt myös hyvää, kuten irtautuminen Ruotsista ja lopullinen itsenäistyminen. (Aaltola 2003, 136 – 137.)

Suomi kuuluu periferiaan, jossa länsi edustaa keskeisyyttä. Suomi ei ole osa länttä, koska se sijaitsee Venäjän varjossa. Suomella onkin hyvin vähäiset valtaresurssit tästä johtuen.

Kuitenkin Suomessa halutaan korostaa sitä, miten Suomi on jatkuvasti saanut itsensä lännen tietoisuuteen erinäisin keinon kuten teknologisten (esim. Nokia), kulttuuristen (Jean Sibelius, Alvar Aalto) tai urheilullisten (Paavo Nurmi) saavutusten kautta. Tämä nähdään Suomessa erityisen ylpeyden aiheena johtuen juuri Suomen kaukaisuudesta ja eristyneisyydestä, joka taasen on seurausta Venäjän aiheuttamasta painotaakasta. (Ibid., 138.) Kansainvälisten suhteiden teorioissa Suomen kaltaiset pienet vallat ovat usein jääneet taka-alalle, johtuen niiden vähäisestä sotilaallisesta, taloudellisesta ja poliittisesta vallasta. Suomen kaltaiset valtiot pärjäävätkin kansainvälisissä suhteissa menestyksekkäämmin maineensa avulla. (Ingebritsen 2006, 76 – 77.) Suomi on muun muassa rakentanut mainettaan neutraalina sovittelijana mm. Helsingissä 1975 järjestetyn ETYK-huippukokouksen ja Martti Ahtisaaren Nobelin rauhanpalkinnon kautta. Suomella ei väkiluvustaan johtuen ole kansainvälisessä mittakaavassa voimakasta armeijaa, mutta Suomessa ylistetään vieläkin Neuvostoliittoa vastaan sodittujen sotien urotekoja. Tarkoituksena on pitää yllä mielikuvaa sisukkaasta kansasta, joka ei ylivoimaisenkaan paineen alla anna periksi (ibid., 77).

Puolueettomuus- tai liittoutumattomuus-käsite on ollut keskeinen suomalaisessa ulkopolitiikan tutkimuksessa. Tällä käsitteellä Suomen etäisyys muusta maailmasta on saatu käännettyä eduksi, sillä Suomi liittoutumattomana valtiona pystyy objektiivisesti havaitsemaan ongelmia joita liittoutuneet valtiot eivät pysty. Tässä tilanteessa Suomi ei välttämättä haluakaan päästä periferiasta keskukseen, koska Suomella on kaukaisena tarkkailijana enemmän annettavaa maailmalle. Suomi on asemassa, jossa se ei kuulu mihinkään sisäpiireihin, muttei myöskään ole täysin ulkopuolinen. (Aaltola 2003, 142 – 143.) Suomella siis koetaan olevan uniikki asema kansainvälisessä politiikassa. On kuitenkin toimintatapoja, jotka ohjaavat Suomenkin kaltaisia pienvaltioita.

2.1. Strukturaalinen realismi

Realismi politiikkatieteellisenä teoriana pyrkii selvittämään miten valtiot hankkivat turvallisuutta. Realismin tarkoituksena on selittää, miten valtiolle olisi paras tapa saavuttaa turvallisuutta. Realismin suuntaukset selittävät miten kansainvälisissä suhteissa tietynlaiset skenaariot päätyvät tietynlaisiin lopputuloksiin, kuten sotaan, rauhaan tai valtioiden välisiin liittoutumiin. Realismin keskeinen väite on, että kansainväliset suhteet ovat anarkistisia, koska ei ole olemassa mitään valtioiden yläpuolista lainvalvojaa tai

sovittelijaa. Ilman kansainvälisen auktoriteetin suojaa valtiot joutuvat nojaamaan omiin kykyihinsä saavuttaakseen tavoitteensa, ja valta mahdollistaa näiden kykyjen hankkimisen. Valtiot tekevät harkittuja päätöksiä, koska niiden omaavat kyvyt asettavat niille rajoitteita. Samoin epävarmuus muiden valtioiden kyvyistä ja tavoitteista pakottaa ne miettimään muiden valtioiden reaktioita omaan toimintaansa. (Glaser 2010, 16 – 17; Mearsheimer 2006, 73.)

Klassinen realismi väittää, että valtiot tahtovat valtaa, koska ihmismielikin pyrkii hankkimaan valtaa. Johtavia valtioita johtavat ihmiset, joilla on suuri halu pyrkiä kilpailun kautta nousemaan muiden valtioiden ja johtajien yläpuolelle. Strukturaalisen eli neorealismien edustajille taas vastaus kysymykseen siitä, miksi valtiota tahtovat valtaa, on kansainvälisen systeemin rakenne, joka pakottaa valtiot hankkimaan itselleen valtaa. Valtioiden yläpuolisen auktoriteetin puuttuessa mikään ei estä yhtä valtiota hyökkäämästä toisen kimppuun, joten valtioiden on hankittava itselleen tarpeeksi valtaa jotta ne pystyvät suojelemaan itseään hyökkäyksen sattuessa. Valtioiden on kilpailtava toistensa kanssa vallasta, jos ne haluavat selviytyä. (Mearsheimer 2006, 72.)

Kirjassaan *Theory of International Politics* (1979) Kenneth Waltz kehitteli tämän strukturaaliseksi realismiksi kutsumansa realismin suuntauksen. Waltzin mukaan kaikki valtiot pyrkivät ensisijaisesti turvaamaan oman selviytymisensä. Kuitenkaan pelkkä oman turvallisuuden takaaminen ei riitä, sillä valtio ei voi olla varma muiden motiiveista. Jos joku toinen valtio hankkii enemmän valtaa, se voi vaarantaa muiden valtioiden turvallisuuden. Edes yhteiset sopimukset eivät luo luottamusta, sillä mikään valtioita ylempiä arvoinen toimija ei valvo sitä, ettei toinen sopimuksen osapuolista riko sopimuksen ehtoja. Valta, joka näyttäytyy esimerkiksi väestön määrän tai taloudellisten ja militarististen resurssien muodossa, on valtioille tärkein keino hankkia turvallisuutta. Valtiot voivat hankkia valtaa *tasapainottamalla* tai *epätasapainottamalla* kansainvälistä systeemiä. (Glaser 2010, 20 – 21.)

Kansainvälistä systeemiä voi tasapainottaa solmimalla liittoutumia tai kasvattamalla valtion omia resursseja. Liittoutumien avulla valtiot voivat käyttää hyväksi toisten liittoutuneiden valtioiden resursseja, paikaten näin omia resurssipuutteitaan. Vaihtoehtoisesti ilman liittoutuman apua valtio voi parantaa taloudellista kykenevyyttään ja rakentaa suurempia sekä parempia armeijoita, synnyttäen kilpavarustelun. Sekä liittoutumien että kilpavarustelun tarkoituksena on lisätä valtion omakohtaista valtaa. Vaikka valtiot eivät

luota toistensa kanssa sovittuihin sopimuksiin, pelko vallan jakautumisesta väärin käsiin ajaa ne kansainväliseen kilpailuun. Koska valtioiden omakohtaiset kyvyt taas aiheuttavat rajoitteita resurssien hankkimiseen, valtioiden on turvauduttava tietyissä tapauksissa yhteisiin sopimuksiin. (Ibid., 21.) Esimerkiksi kylmän sodan aikana sotilasliitto NATO toimi vastavoimana Neuvostoliitolle ja Varsovan liitolle. Useampi läntisen Euroopan valtio liittyi Natoon, koska yksinään niiden valta ei olisi riittänyt vastaamaan Neuvostoliiton voimaan. Naton kokonaisvoima oli kuitenkin erittäin riippuvainen Yhdysvalloista. Ilman Yhdysvaltoja koko sotilasliiton mielekkyyttä voi epäillä, mikä taas antoi Yhdysvalloille valtaa määritellä liittouman ehtoja (ibid.).

Vaihtoehtona kansainvälisen systeemin tasapainottamiselle on sen epätasapainottaminen. Kun systeemin tasapainoon pyrkivä heikompi valtio muodostaa yleensä liittouman muiden heikompien valtioiden kanssa vastustaakseen jotain vahvaa valtiota, epätasapainoinen liittouma syntyy kun heikompi valtio ryhtyy yhteistyöhön vahvan valtion kanssa. Vaikka Waltzin mallissa heikko valtio liittyisi normaalisti tasapainottavaan liittoumaan, se voi vallanhimoissaan liittyä myös vahvemman valtion kanssa yhteistyöhön. Näin kävi esimerkiksi ennen toista maailmansotaa, kun Neuvostoliitto ja Natsi-Saksa solmivat yhteistyösopimuksen jonka varjolla Eurooppa jaettiin molempien valtioiden kesken. Neuvostoliiton hyppäys vahvemman Saksan kanssa liittoumaan salli Neuvostoliiton vallata itselleen maa-alueita, lisäten näin sen valtaa. Liittouma kostautui Neuvostoliitolle Saksan hyökätessä sen kimppuun. Myös Waltzin mukaan vahvemman valtion kanssa yhteistyötä tekevä heikompi valtio laittaa oman turvallisuutensa uhan alle ja pistäen vallan tavoittelun etusijalle. (Ibid., 22.) Vahvemmalla valtiolla ei ole mitään välitöntä syytä kunnioittaa heikomman liittolaisensa tavoitteita, sillä vahvemman valtion vahvuus ei perustu kyseiseen liittoumaan. Turvallisuuttaan vaaliva heikompi valtio ei näin ollen ryhtyisi liittoumaan vahvemman valtion kanssa, koska se olisi kyseisen kaltaisessa liitossa heikommassa asemassa.

Tasapainottaminen on Waltzin mukaan seurausta kansainvälisen systeemin anarkisuudesta. Jos systeemi olisi hierarkinen, valtiot suosisivat epätasapainottavaa toimintaa ja pyrkisivät hyppäämään voittajan kelkkaan. (Donnelly 2009, 37.) Esimerkiksi kansallisessa politiikassa pienpuolueet pyrkivät tekemään liittoja ja yhteistyötä niiden suurempien puolueiden kanssa, joiden ne uskovat pärjäävän hyvin vaaleissa. Yhdysvallat ja Neuvostoliitto liittoutuivat toisessa maailmansodassa vastustamaan Natsi-Saksan kasvavaa valtaa. Hierarkkisessa systeemissä Yhdysvallat olisi voinut potentiaalisesti

liittoutua Saksan kanssa lyödäkseen Neuvostoliiton lopullisesti, koska se ei olisi välttämättä pyrkinyt tasapainottamaan systeemiä. Kylmä sota oli anarkisessa systeemissä seurausta valtioiden tasapainottamisyrittämisistä (ibid.).

Anarkinen systeemi pakottaa valtiot unohtamaan parhaat aikomuksensa, ja pelkäämään pahinta. Valtioiden välinen tilanne on sama kuin "*vangin dilemmassa*", jossa kahdelle kiinni jääneelle henkilölle annetaan mahdollisuus vasikoida toisesta ja hankkia itselleen miedompi rangaistus. Jos vangit luottavat täysin toisiinsa ja pysyvät hiljaa, molemmat saavat lyhyemmän rangaistuksen kuin mitä saisivat, jos toinen vasikoisi heistä. Mutta jos toinen vangeista pysyy hiljaa mutta joutuu vasikoinnin uhriksi, hän saa itse kaikista ankarimman rangaistuksen. Tämä malli olettaa, että vangit pelaavat varman päälle ja vasikoivat toisistaan. Samalla tavalla valtiot, vaikka voisivat hyötyä eniten luottamalla muiden hyvyyteen ja yhteistyöhön, pyrkivät ennustamaan muiden valtioiden toimivan vain niille itselleen parhaalla mahdollisella tavalla. (Ibid., 38 – 39.)

2.2. Strukturaalisen realismin kritiikki

Paul-Erik Korvela (2016, 7 – 11) kyseenalaistaa strukturaalisen realismin käsityksen kansainvälisen systeemin anarkisuudesta. Kansainvälisen politiikan teoria on vielä suhteellisen nuorta, ja lainaa paljon politiikkatieteen teoriasta ja klassikoista vaikkakin niitä ei välttämättä sellaisenaan voi soveltaa kansainväliseen politiikkaan. Koko anarkia-termi alkaa näkymään kansainvälisen politiikan kirjallisuudessa vasta Kenneth Waltzin *Theory of International Politics* (1979) kirjan myötä, eikä taasen politiikkatieteellisessä kirjallisuudessa sitä ole käsitelty kansainvälisenä käsitteenä eikä se siten ole suoraan sovellettavissa kansainvälisen politiikan teoriaan. Antiikin Kreikan aikaisen historioitsijan Thukydideen teksteissä anarkia esimerkiksi tarkoittaa johtajan puuttumista, mutta hän huomauttaa kansainvälisiä suhteita säätelevän lait ja sopimukset, joiden rikkomisesta seuraa useimmiten sota. Myös Machiavellin *Ruhtinasta* on Korvelan mukaan usein virheellisesti käytetty todisteena kansainvälisen voimapolitiikan termin pitkäaikaisesta olemassaolosta, vaikkei mitään viitteitä tällaiseen ole. Machiavellille politiikkaa ei hallinnut moraaliton toiminta tai luonnonoikeus, vaan hyveellistä toimintaa ajava poliitikko pyrki ajamaan oman valtionsa etua häikäilemättömästi (Lagerspetz 1996, 17).

Thomas Hobbesin luomaa luonnontilaa käytetään myös todisteena kansainvälisen anarkian ja realismin olemassaolosta perinteisessä kirjallisuudessa, mutta Hobbes ei tarkoita valtioiden välistä luonnontilaa eikä hänen käsityksensä anarkiasta ole kansainvälistä. Luonnonlait ohjaavat ihmisiä pikemminkin välttämään anarkiaa, ja yhteisöä on mahdotonta kuvitella ilman valtaa ja vallankäyttöä. (Korvela 2016, 12 – 13.)

Kansainvälisessä systeemissä järjestys on aina läsnä, joskus vähemmän huomattavissa kuin muulloin. Moni kansainvälisen anarkian käsite, kuten *turvallisuudilemma* ("security dilemma"), voivat syntyä vain valtioiden välisissä suhteissa eivätkä näin ollen voi edustaa kansainvälisen anarkian piirteitä. (Ibid., 15.) Turvallisuudilemma viittaa tilanteeseen, jossa yhden valtion asevarustelu tai muunkaltainen turvallisuuden lisääminen voi johtaa myös muiden valtioiden lisääntyneeseen asevarusteluun ja tätä myötä avoimeen konfliktiin. Kansainvälinen anarkia on terminä hyvin vähän käsitelty politiikkatieteiden tai kansainvälisen politiikan kirjallisuudessa, eikä sillä ole helppoa löytää tarkkaa selitystä. Anarkia kansainvälisessä systeemissä on vain teoreettinen termi vailla suurempaa todistus pohjaa. (Ibid., 17.)

Konstruktivistisen suuntauksen keskeinen väite on, että kansainväliset suhteet ovat historiallisesti sosiaalisesti rakentuneita eivätkä seurausta ihmisluonnosta, kuten realismi väittää. Konstruktivismiin johtava kannattaja Alexander Wendt esittää, että materiaalistien rakenteiden, kuten kella on eniten aseita käytössään, tutkimisen sijaan uusrealismissa tulisi keskittyä ensimmäisenä valtioiden ideologioihin, ideoihin ja intresseihin, joita ne asettavat itselleen. Esimerkiksi Iso-Britanniassa on muutama sata ydinkärkeä kun taas Pohjois-Korealla niitä on alle kymmenen, mutta silti Yhdysvallat ei koe Iso-Britanniaa uhkaksi turvallisuudelleen toisin kuin se kokee Pohjois-Korean. Tämä johtuu siitä, että Yhdysvallat ja Iso-Britannia jakavat useita yhteisiä intressejä ja ideologioita. (Wendt 1999, 256.) Niinpä valtioiden identiteetit ja intressit tulisi ottaa huomioon analysoidessa niiden käytöstä kansainvälisessä systeemissä. Identiteetti ja intressit rakentuvat yhteisöjen kautta sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Strukturaalinen realismi ei osaa selittää tällaista tilannetta, jossa valtiot pyrkivät tasapainottamaan systeemiä uhkan perusteella, eivätkä vallan perusteella (Donnelly 2009, 43).

Konstruktivistit olettavat kansainvälisen systeemin olevan upotettuna valtioiden muodostamaan yhteisöön, jonka toiminnan mahdollistaa yhteisesti hyväksytyt arvot, säännöt ja instituutiot. Realistit näkevät kansainvälisen systeemin toimijoiden identiteetit

annettuna, ja sääntöjen ohjaavan käyttäytymistä, jota olisi olemassa ilmankin noita sääntöjä. Tämän ajattelutavan mukaan ihmiset pyrkivät esimerkiksi noudattamaan samoja liikennesääntöjä missä päin maailmaa tahansa, vaikkei mitään liikennesääntöjä olisi annettukaan. (Vuori 2008, 101.) Ihmiset saattavat kävellä menosuuntien mukaan jalkakäytävän eri puolilla, vaikkei mitään ohjeistusta siihen olisikaan annettu. Tilanteen jalkakäytävällä voisi realistiseen tapaan olettaa olevan alkujaan anarkisen eli säännöttömän, mutta ihmiset pyrkivät luonnostaan toimillaan säännöllisyyteen. Konstruktivisteja taas kiinnostaa käyttäytymistä selittävät syyt eivätkä käyttäytymistä aiheuttavat syyt, kuten säännöt. Konstruktivistisen ajattelun mukaan säännöt luovat uutta käyttäytymistä, jota ei olisi olemassa ilman sääntöjä. Esimerkkinä lautapelit kuten shakki, joissa täytyy olla tarkoin määriteltyt säännöt jotta niitä voidaan pelata, ja säännöt ohjaavatkin pelaajien toimintaa. (Ibid.) Kansainvälinen systeemi on siis konstruktivismin mukaisesti sosiaalisesti rakentunut, ja siihen voidaan vaikuttaa ajatuksellisilla tekijöillä. Systeemiä on mahdollista muuttaa, vaikka se olisikin erittäin hidas prosessi. (Ibid., 114 – 115.)

Anarkia itsessään tarkoittaa puutetta jostain, eikä se täten voi olla rakenteellista. Anarkia voi olla sosiaalisen rakenteen funktio. Anarkiaa voi toki olla olemassa kansainvälisessä systeemissä, mutta ei voi olettaa systeemin itsessään olevan anarkistinen. (Wendt 1999, 309 – 310.) Jos kansainvälisen systeemin rakenteellisuuden käsittää kulttuurisena, siitä tulee helpommin ymmärrettävä myös anarkian osalta. Esimerkiksi Euroopassa elettiin Hobbesilaisessa kulttuurissa, jossa anarkia tarkoitti ”tapa tai tule tapetuksi”. 1600-luvulla Lockelaisessa kulttuurissa yhteinen käsitys suvereenisuudesta rajoitti konflikteja. Anarkisuuden käsite on siis muuttunut historian saatossa. (Ibid., 314.)

Koska realismin lähtee valtiokeskeisestä tulkinnasta, se ei ota ollenkaan huomioon kansainvälisten organisaatioiden roolia kansainvälisessä systeemissä. Tämän käsityksen mukaan systeemi pystyy itsessään muuttamaan valtioiden intressejä ja arvoja. Uusrealismi olettaa että valtiot, jotka olisivat ainoat relevantit toimijat kansainvälisessä systeemissä, pyrkivät saavuttamaan asettamansa tavoitteensa omien kykyjensä mukaan. Ajatus siitä, että valtiot voisivat saada uusia preferenssejä valtion ulkopuolelta, on vieras uusrealismille. (Finnemore 1996, 5 – 6, 9 – 10.) Valtiit eivät välttämättä tiedä mitä ne tarkalleen haluavat, siksi ne esimerkiksi tutkivat miten muut valtiot ovat toimineet jonkin ongelman kanssa aikaisemmin. Iso-Britannia ja Ruotsi tutkivat miten Saksa oli toiminut sosiaalihuollon ja -etuuksien suhteen, ennen kuin kehittivät oman systeeminsä. Mutta jos

valtion sisältä ei löydy ratkaisua johonkin ongelmaan, apuun tulevat kansainväliset organisaatiot. Joissakin tapauksissa valtion viranomaisilla ei ollut halua tai taitoa ratkaista maan sosiaalihuollon ongelmia, jolloin apuun tuli Punainen risti, joka opetti paikallisia kehittämään toimivan systeemin. (Ibid., 11 – 12.)

2.3. Pienvaltarealismismi

Strukturaalinen realismi käsittelee kansainvälisiä suhteita ja maailmanpolitiikkaa siis pitkälti liittoumien kautta. Tutkimalla Valtioneuvoston kanslian (2016, 15) tuottamaa *Valtioneuvoston kanslian ulko- ja turvallisuuspoliittista selontekoa* voimme huomata, että myös Suomessa ulkopuolista maailmaa, kansainvälistä systeemiä, tarkastellaan liittoumien kautta:

”Valtiot ja niiden taloudelliset, poliittiset tai turvallisuusliittoumat ovat edelleen keskeisimmät toimijat maailmassa. Suomen kannalta valtiotoimijoista tärkeimpiä ovat voimavaroiltaan ja vaikutusvallaltaan vahvimmat ja maantieteellisesti läheisimmät. Voimankäyttö tai sen kasvanut uhka, valtiokoneiston hauraus tai romahtaminen, laajat ihmisoikeus- ja perusoikeusloukkaukset tai laajamittaiset katastrofit korostavat etäisempienkin alueiden tai valtioiden merkitystä Suomelle.”

Asle Toje tutki strukturaalisen realismin käsitystä vahvoista ja heikoista valtioista, ja kehitti kirjassaan *The European Union as a Small Power* (2010, 29 – 30) pienille valloille yhteisiä piirteitä, joiden mukaan ne käyttäytyvät kansainvälisessä systeemissä:

1. Pienet vallat pyrkivät joko neutraalisuuteen tai liittoutumaan, sillä ne eivät luota omiin kykyihinsä hankkia turvallisuutta tai omaan asemaansa vahvemman vallan suunnitelmissa. Etenkin suurten valtojen läheisyydessä sijaitsevilla pienillä valloilla on taipumus solmia epätasapainottavia liittoumia vahvempien valtojen kanssa, joissa ne pyrkivät kunnioittamaan liittouman johtajaa parhaansa mukaan.
2. Pienet vallat pyrkivät tekemään kansainvälisiä linjauksia yhdessä muiden toimijoiden kanssa, saadakseen linjauksilleen enemmän painoarvoa ja vähentääkseen niiden

kustannuksia. Siksi pienet vallat osallistuvat usein kansainvälisten organisaatioiden toimintaan, ja ovat valmiita kompromisseihin kansainvälisissä riidoissa.

3. Pienet vallat näkevät enemmän riskejä kuin mahdollisuuksia kansainvälisessä systeemissä. Niille on tärkeää olla valinnanvaraa pattitilanteen sattuessa, ja ne pyrkivätkin valitsemaan aina moraalisesti oikean ja ohjeita noudattavan linjan kansainvälisessä politiikassa.

4. Pienillä valloilla on vain puolustuksellisia intressejä, ja niille vahvistuminen tapahtuu pääasiassa jotta niistä tulee vähemmän potentiaalisia kohteita suurvalloille. Pienet vallat keskittyvät paikallisiin ja alueellisiin ongelmiin, koska niillä on paremmat resurssit näihin.

Pienillä valloilla kansainvälisessä systeemissä ei välttämättä tarkoiteta vain kaikista heikoimpia valtioita koko systeemissä, vaan pienet vallat ovat yleensä valtioita jotka ovat jossain tilanteissa muita osallistuvia valtioita heikompia. Pienet vallat voivat siis olla tilanteesta riippuen myös suhteellisen voimakkaita. Pienet vallat tunnistaa erityisistä käyttäytymismalleista. Niillä on rajoitettu määrä vallanhankintaan tarvittavia resursseja, jolloin osa resursseista on tärkeämpiä kuin toiset. Siksi pieni valta on usein erittäin vahva jollain tietyllä sektorilla, koska se pyrkii keskittymään vahvuuksiinsa. Niinpä pieniä valtoja yhdistää suhteellisen voimakkuuden ja suhteellisen heikkouden yhdistelmä. (Ibid., 30 – 31.)

Suomen voi luetella pienvallaksi. Yksi mittari määritellä pienvaltio on sen koko. Vaikka esimerkiksi maantieteellinen koko tai asukasluku on yksinään huono mittari, Suomi täyttää silti molemmat kategoriat. Valtion koko kansainvälisessä systeemissä tulisi kuitenkin määritellä suhteessa muihin valtioihin. Valtion koko on suhteellista, eikä sen välttämättä tarvitse perustua vain objektiivisiin tekijöihin. Pienvaltioille keskeinen piirre voikin olla kansalaisten ja päätöksentekijöiden heikkouden tunne johtuen omien resurssien rajallisuudesta. Toisaalta myös valtion realistisia vaikutusmahdollisuuksia voidaan mitata esimerkiksi kiinnittämällä huomiota valtioiden järjestelmärooliin. Pienvaltio ei voi vaikuttaa merkittävästi kansainvälisen järjestelmän toimintaan, vaikka sillä olisikin sananvaltaa. Pienvaltio ei pysty sotilaallisesti puolustamaan omaa turvallisuuttaan suurvaltiota vastaan ilman ulkopuolista apua. (Väyrynen 1988, 25 – 28.)

Kari Möttölä (2005, 17) kuvailee Suomen turvallisuus- ja puolustus päätöksenteon keskeiseksi linjaukseksi sotilaallista liittoutumattomuutta, kuitenkin pitäen yllä uskottavaa

puolustuskapasiteettia ja osallistumalla kansainvälisiin turvallisuusoperaatioihin. Sotilaallinen liittoutumattomuus on ominainen piirre pienille valloille, sillä se on kansainvälisen systeemin kannalta mahdollisimman riskitöntä toimintaa. Toisaalta pitämällä yllä puolustuskapasiteettiaan Suomi ei suinkaan pyri varautumaan hyökkäykseen toista valtaa tai valtiota vastaan, vaan puolustusvahvuuden selvä motivaatio on tehdä Asle Tojen pienten valtojen teorian mukaisesti Suomesta vähemmän haluttu kohde suurvalloille.

Suomi myös ”tarkkailee jatkuvasti muutoksia turvallisuusympäristössään”, joka avaa oven mahdolliselle Nato-jäsenyydelle tulevaisuudessa (ibid., 18). Suomen suhde Natoon ei ole vielä kukaan muuttanut. Suomen kannalta olisi kyse epätasapainottavasta liittoutumasta, sillä Nato-jäsenyyden pelkona on Venäjän mahdollinen reaktio. Suomella ei tässä tilanteessa näytä olevan halua lisätä valtaansa, vaan se pyrkii pitämään suhteensa molempiin osapuoliin (Venäjä ja Nato) tasapainoisena. Kuten Möttölä kuvailee, Nato tarjoaisi todellisen sotilaallisen resurssivaran sotilaallista turvallisuutta etsiville tahoille (ibid., 19). Koska Suomi ei ole liittynyt Natoon pitäen kuitenkin oven jäsenyyteen avoimena, Suomelle Nato ei ole selvästikään pystynyt tarjoamaan Suomen mielestä tarpeeksi sotilaallista turvaa, jotta tällainen epätasapainottava liittouma olisi mielekäs.

Suomi osallistuu silti Naton johtamiin kriisinhallintaoperaatioihin. Suomen Nato-edustusto kuvailee osallistumista ”kansainvälisenä vastuunkantona” ja keinona parantaa ”puolustusvoimiemme suorituskkyä sekä kansallista puolustuskykyä” (Ulkoasiainministeriö 2016). Operaatioihin osallistumista perustellaan pienten valtojen teorian mukaisesti moraalisesti oikeana vaihtoehtona (”vastuunkanto”) ja Suomen omia puolustusintressejä parantavana. Yksinään Suomella ei resurssipulan vuoksi olisi mahdollista suorittaa kyseisen kaltaisia kansainvälisiä operaatioita. Loppupeleissä läheinen yhteistyö Naton kanssa auttaa pitämään yllä suhteita liittoumaan, antaen Suomelle näin liikkumavaraa kansainvälisessä systeemissä mikäli se kohtaa uhkia joltain muulta suunnalta.

Mikä on sitten Euroopan unionin rooli Suomen kannalta? Suomelle kyseessä on mitä ilmeisimmin tasapainottava liittouma, jonka tarkoituksena olisi liittää heikompia valtioita yhteen vastaamaan Kiinan, Yhdysvaltojen ja Venäjän kaltaisia supervaltioita. Vaikka EU:n tarjoamat turvallisuusresurssit ovatkin hyödyllisiä Suomen kannalta, se ei silti tarkoita että EU olisi NATOn kaltainen sotilaallinen liittouma. Euroopan unioni tarjoaa muitakin kuin

sotilaallisia resursseja Suomelle, kuten taloudellista apua. EU tarjoaa mahdollisuuden yhdenmukaiseen ulkopoliittikkaan ja merkittävään kansainväliseen asemaan. Suomella ei ole myöskään syytä uskoa, että EU joutuisi tulevaisuudessa konfliktiin minkään toisen osapuolen kanssa, mikä tarkoittaisi että Suomen ei tarvitsisi tarjota sotilaallista apua unionille ja vaarantaa oma sotilaallinen liittoutumattomuutensa. (Möttölä 2005, 18 – 19.)

Pienten valtioiden toimintaa kansainvälisessä systeemissä voi käsitellä myös niiden kokemien turvallisuusuuhkien kautta. Bailes, Rickli & Thorhallsson (2014, 62 – 63) ovat määritelleet pienten valtioiden kokemat turvallisuusuuhkat sotilaallisiksi/armeijallisiksi uhkiksi, ei-valtiollisiksi mutta väkivaltaisiksi uhiksi, taloudellisiksi uhkiksi sekä onnettomuus/tapaturmauhkiksi. Sotilaallisella tai armeijallisella turvallisuushalla tarkoitetaan toisen valtion hyökkäystä, muiden valtioiden väliseen ”ristituleen” joutumista tai muunlaista selkeää sotilaallista, taloudellista tai poliittista vaikutusyritystä.

Vaikutusyrityksiä voivat olla esimerkiksi ulkopuolelta tulevat kiristykset vallankaappausyritykset, mutta kyseessä voi olla myös valtion sisäisesti tapahtuvaa kansalaistottelemattomuutta tai mellakointia. Valtion sisäinen levottomuus voi syntyä esimerkiksi uskonnollisista tai etnisistä ristiriidoista, ja toinen valtio voi pyrkiä hyötymään tällaisesta sisäisestä konfliktista. (Bailes, Rickli & Thorhallsson 2014, 63 – 65.)

Ei-valtiollisiin väkivaltauhkiin kuuluu terrorismi, organisoitu rikollisuus ja strategisten tavaroiden salakuljetus (kuten ihmisten, vrt. laiton maahanmuutto) sekä muut ”epäsymmetriset” hyökkäykset kuten kyberhyökkäykset. Yksittäisillä terrori-iskuilla saadaan epävakautettua pieniä valtioita, sillä terrorismilla voidaan vaikuttaa paitsi valtion sisäiseen toimintaan se voi myös karkottaa ulkomaisia investoijia ja turisteja, jotka voivat olla tärkeitä tulonlähteitä pienelle valtiolle. Myöskin rikollisuus voi käyttää hyväkseen pienten valtioiden rakenteita, kuten esimerkiksi joissain Itä-Euroopan ja Euraasian maissa joissa organisoidulla rikollisuudella voi olla yhteyksiä useisiin politiikkoihin tai muuten tärkeisiin valtion virkamiehiin. (Ibid., 65). Rikollisten organisaatioiden harjoittamalla salakuljetuksella voidaan ohittaa valtiolliset seuranta- ja tarkastussysteemit ja tuoda maan sisäisille markkinoille muun muassa aseita tai ilman lupaa maassa oleskelevia ihmisiä.

Taloudellisesti pienet valtiot voivat olla haavoittuvaisia omien resurssien (esim. ruoka, energia tai osaaminen) vähäisyyden kautta, rajoittuneen ja suppean taloudellisen rakenteen kautta (esim. erikoistuminen johonkin tiettyyn alaan) tai ollessaan liian alistuvaisia ulkoisille vaikutteille omilla sisämarkkinoillaan. Jos valtio ei pysty esimerkiksi

huolehtimaan omien kansalaistensa hyvinvoinnista, se on altis muiden valtioiden ja toimijoiden väliintulolle, joka taas asettaa sen suvereenisuuden kyseenalaiseksi. (Ibid., 66.)

Onnettomuudet ja tapaturmat voivat luoda turvallisuusuuhkia luonnonkatastrofien (ilmastonmuutos, myrskyt ja vastaavat), epidemioiden tai ihmisten aiheuttamien onnettomuuksien (esim. öljyvuodot, ydinkatastrofit) muodossa. Myös valtion tarvitsemien resurssien loppuminen joko luonnollisesta tai ihmisen aiheuttamasta syystä tai valtion infrastruktuurin hajoaminen. (Ibid., 66 – 67.)

Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittisessa selonteossa mainitaan pitkälti samat Suomeen kohdistuvat turvallisuusuuhkat kuin Bailesin, Ricklin ja Thorhallssonin tekstissä: Suomeen kohdistuva poliittinen, taloudellinen ja sotilaallinen painostus, ei-valtiolliset toimijat kuten terroristijärjestöt ja verkostot sekä ilmastonmuutokset aiheuttamat uhat ja pandemiat (Valtioneuvoston kanslia 2016, 11, 16).

Näiden turvallisuusuuhkien torjumiseksi Bailes, Rickli & Thorhallsson (2014, 67 – 74) esittävät valtioille kahta strategista suuntautumista. Toinen on ns. ”kovan” turvallisuuden ja diplomatian käyttö. Tämä strategia seuraa pitkälti Kenneth Waltzin kehittämää strukturaalista realismia (kts. luku 2.1) jossa pienvallat pyrkivät joko tasapainottamaan tai epätasapainottamaan kansainvälistä systeemiä. Ei-valtiollisiin toimijoihin, kuten terrorismiin, perinteisen turvallisuuden keinot eivät kuitenkaan toimi, joten toinen strateginen suuntautuminen käsittää tukeutumisen instituutioihin. Tämä laajemman turvallisuuden käsite auttaa Suomen kaltaisia pienvalltoja hankkimaan itselleen vaikutusvaltaa ja turvaa näiden instituutioiden kautta, mutta samalla pienvalltion huoleksi voivat siirtyä myös muiden instituution jäsenmaiden huolet.

3. Menetelmällinen viitekehys

3.1. Diskurssi ja diskurssianalyysi

Diskurssi-termin sijaan voisi myös käyttää ”teksti” -sanaa. Tekstillä ei viitata pelkästään kirjoitettua kieltä sisältämään katkelmaan, vaan myös puhuttuun kieleen, joka voidaan myös muuntaa tekstimuotoon. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa diskurssi

käsitetään teoreettisessa mielessä merkitysten systeemiksi, joka rakentaa sosiaalista todellisuutta mutta on myös sen muokkaamaa. (Luukka 2000, 134 – 135.)

Michel Foucaultin (1994, 35 – 36) mukaan diskurssin muodostavat muodoltaan ja ajaltaan erinäiset mielipiteet ja toteamukset, joilla kaikilla viitataan yhteen objektiin. Foucault käyttää esimerkkinä hulluutta koskevaa diskurssia. Viitattaessa hulluuden objektiin ei tarkoiteta esimerkiksi jotain tiettyä henkilöä, joka kärsii hulluudesta tai jotain tiettyä hulluuden määritelmää. Hulluuden objektilla ei viitata itse kyseisen asian olemassaoloon. Hulluuden diskurssia muokkaavat säännöt ja käytännöt, jotka tekevät siitä näkyvän. Esimerkiksi Suomessakin ihmisiä suljettiin ihmisiä vielä lähihistoriassa niin sanotulle ”hullujen huoneelle”, joka nimenä ja toimenpiteenä kertoo yhteiskunnan suhtautumisesta näihin ihmisiin. Nykyään taas keskustelua voidaan käydä siitä, halventaako tavarataloetju Stockmannin käyttämä ”Hullut päivät”-alennusmyyntikampanja mielenterveysongelmaisia ihmisiä (Yle 18.10.2017).

Foucaultin mukaan diskurssi on aktiivisessa suhteessa todellisuuteen. Diskurssi luo ja muokkaa sosiaalisen elämän objekteja. Kielen avulla luodaan merkityksiä todellisuuteen. Diskurssit itsessään muodostavat hyvin rajattuja objekteja, mutta diskurssien väliset suhteet tosiasiasa muokkaavat yksittäisiä diskursseja. (Fairclough 1992, 41 – 43.) Esimerkkinä aikaisemmin mainitun mielisairauden diskurssiin on vahvasti vaikuttanut muun muassa psykologinen, lääketieteellinen ja juridinen diskurssi.

Foucaultille diskurssin perustana ovat ns. lausumat. Lausuma itsessään ei ole esimerkiksi samalla tasolla lauseen, väitteen tai puhetoimituksen kanssa. Satunnaisesti peräkkäin laitetut kirjaimet eivät tarkoita vielä välttämättä mitään, mutta esimerkiksi kirjoituskoneiden ja näppäimistöjen kirjainasettelun perustana käytettävä sanayhdistelmä ”QWERTY” taas on itsessään lausuma. Lausuman muodostamiseen ei siis tarvita mitään kieliopillisia sääntöjä. Lausumalle täytyy hakea selitystä sen omasta merkkien verkostosta, joko tutkimisen tai intuition kautta. (Foucault 1994; 90 – 91, 96 – 97.) QWERTY-sanalle löytyy oma merkityksensä vaikkapa katsomalla omaa näppäimistöään, jossa ensimmäiset kirjaimet ovat Q, W, E, R, T ja Y. Jos mennään esimerkiksi Venäjälle, ei käytössä enää olekaan samanlaisia kirjaimia tai näppäimistöjä. Silti venäläinenkin tietää mitä QWERTY tarkoittaa, jos hän osaa yhdistää sen merkityksen näppäimistöjärjestelmiin. Diskurssin sisällä tapahtuu lausumien valikoitumista, säätelyä, poissulkemista ja tuottamista, ja tämä diskurssinen käytäntö myös tuottaa kohteena olevan diskurssin. Lausuman todenmukaisuus on yhdentekevää, koska diskursiivinen käytäntö säätelee, mikä on totta

diskurssin sisällä. Esimerkiksi juuri hulluuden diskurssin muodosti kaikki sitä käsittelevät lausumat. (Kaarre 1994, 18 – 22.)

Norman Fairclough (1992, 62 – 65) määrittelee diskurssin keinoksi vaikuttaa ympäröivään maailmaan. Diskurssilla ja sosiaalisella rakenteella on dialektinen suhde, jossa diskurssi on sosiaalisen rakenteen muokkaama ja rajaama mutta samalla sosiaalista rakentava. Diskurssi auttaa rakentamaan sosiaalisen maailman identiteettejä, ihmisten välisiä suhteita sekä tiedon ja uskon systeemejä. Diskurssi uudelleen tuottaa eli jäljentää sosiaalista maailmaa esimerkiksi ylläpitämällä tietynlaisia identiteettejä ja suhteita, kuten armeijan alokkaan ja ylempiarvoisen sotilasarvon omaavan henkilön hierarkkista suhdetta, joka on pysynyt suhteellisen muuttumattomana usean vuosisadan, ellei jopa vuosituhannen. Diskurssi voi myös muuttaa näitä suhteita.

Faircloughin (1992, 67) mukaan diskurssi on poliittinen ja ideologinen käytäntö. Poliittisena käytäntönä se luo, pitää yllä ja muuttaa valtasuhteita sekä yhtenäisiä ryhmittymiä, joiden välillä valtaa käytetään. Ideologisena käytäntönä diskurssi muodostaa, naturalisoi, pitää yllä ja muuttaa merkityksiä valtasuhteiden sisällä. Diskurssit voivat saada poliittisen tai ideologisen ”painolastin” eri sosiaalisissa piireissä tai instituutionaalisissa ympäristöissä.

3.2. Kriittinen diskurssianalyysi

Perinteisessä mielessä diskurssilla tarkoitetaan usein konkreettista kielenkäyttöä, eli sekä kirjoitettua että puhuttua kieltä. Diskurssianalyysi on taas tutkimusta, jossa tarkastellaan joko puhuttua tai kirjoitettua kieltä kokonaisuutena. Nämä perinteiset näkemykset diskurssista ja sen analyysistä edustavat formalistista eli muodollista tutkimussuuntausta, joka pyrkii kuvaamaan kielenkäytön yleisperiaatteita. Funktionaalinen eli toiminnallinen näkemys diskurssista näkee kielen sosiaalisen vuorovaikutuksen välineenä. Kieltä ei olemassa yhtä muotoa, vaan se vaihtelee ja muuntuu jatkuvasti. Molemmat suuntaukset eivät voi samanaikaisesti toimia tutkimuksen lähestymistapana, sillä formalistinen suuntaus on kontekstista riippumatonta tutkimusta ja funktionaalinen suuntaus kontekstista riippuvaa yhteisöllisiin piirteisiin keskittyvää tutkimusta. (Luukka 2000, 142 – 143.)

Diskurssintutkimuksen suuntauksia voidaan vielä jaotella suuntauksen näkökulman mukaan. Funktionaalisen diskurssintutkimuksen alta löytyy vielä *konstruktionistinen* suuntaus, joka tutkii diskurssia osana laajempaa sosiaalista kontekstia. Diskurssi rakentaa

yhteisöjä ja niille ominaisia tapoja nähdä maailma, sillä yhteisön diskurssi on tulosta yhteisön jäsenten yhtenäisistä arvoista, uskomuksista ja toimintatavoista. Yhteisöt syntyvät konstruktionistisen suuntauksen mukaan yhteisen kielen pohjalta. (Luukka 2000, 144, 151.) Koska maailmaa voidaan konstruoida usealla eri tavalla, rakentuu siitä myös useita rinnakkaisia versioita (Juhila 2016, 370).

Kriittinen diskurssianalyysi edustaa konstruktionistista suuntausta, eli käsittelee kieltä sosiaalisena ilmiönä. Kriittisessä diskurssianalyysissä näkyy vahvasti Michel Foucault'n perintö diskurssille ja sen analyysille, muun muassa diskursiivien historiallisen kehityksen ja vallan problematiikan tarkasteluna (Suoninen 2016, 230 – 231). Kriittinen diskurssianalyysi tutkii kielen käyttöä suhteessa valtarakenteisiin. Se siis tarkastelee mitä yhteiskunnallisia vaikutuksia kielenkäytöllä on esimerkiksi identiteetin muovaamiseen, valtasuhteiden rakentumiseen ja tietynlaisten ammattidiskurssien muodostumiseen. (Pietikäinen 2000, 204 – 205.) Lähtökohtaisesti oletetaan kielenkäytössä olevan joitain alistussuhteita, jotka ylläpitävät valtasuhteita. Kriittinen diskurssianalyysi voi siis tutkia esimerkiksi, miten naisia kohdellaan alempiarvoisesti kuin miehiä työpaikoilla ja täten pyrkiä tekemään alempiarvoistamisen mekanismeja näkyviksi. Tällöin analyysillä voi olla poliittinen tavoite, eli pyrkimys tuottaa kannanotto vallitsevaan sosiaaliseen järjestykseen. (Jokinen & Juhila 2016, 301 – 302.)

Kriittinen diskurssianalyysi ei itsessään ole vielä yhtenäinen kokonaisuus, vaan se jakautuu useampaan suuntaukseen ja näkemykseen. Kuitenkin kaikille suuntauksille on yhteistä tietyt piirteet ja suhtautumiset kieleen, jotka tekevät niistä kriittistä diskurssianalyysiä (Jørgensen & Phillips 2002, 60 – 64):

1. Koska diskursiiviset käytännöt rakentavat sosiaalista maailmaa, kriittisen diskurssianalyysin tehtävä on tutkia sosiaalisten ja kulttuuristen tapahtumien kielellistä ulottuvuutta. Tähän analyysiin kuuluu myös visuaalisten kuvien tutkiminen.
2. Diskurssi ei ainoana luo ja muokkaa sosiaalisia rakenteita, vaan diskurssia muokkaavat myös muut sosiaaliset voimat jotka eivät havainnoidu pelkästään kielellisenä rakenteena. Esimerkiksi poliittinen systeemi pystyy ohjaamaan diskurssin suuntaa.
3. Kriittinen diskurssianalyysi tutkii konkreettista kieltä, jota käytetään sosiaalisissa tilanteissa.

4. Diskurssit osallistuvat valtasuhteiden luontiin ja ylläpitoon sosiaalisten ryhmien välillä. Kriittinen diskurssianalyysi sisällyttää tutkimukseen mukaan myös ideologian käsitteen, sillä se tutkii miten diskursiivisia käytäntöjä ja laajemmin sosiaalisia ja kulttuurisia rakenteita muokkaa ideologisesti vallankäyttö ja taistelu vallasta. Kriittinen diskurssianalyysi pyrkii edesauttamaan sosiaalista muutosta tasa-arvoistamalla valtasuhteita kommunikoinnin prosesseissa.
5. Kriittinen diskurssianalyysi voi olla poliittisesti latautunutta, koska se on ensisijaisesti kriittinen suuntaus, joka pyrkii sosiaaliseen muutokseen.

Tutkimuksessa käytän Norman Faircloughin kehittämää kolmiulotteista kriittisen diskurssianalyysin mallia. Kyseisessä kriittisen diskurssintutkimuksen analyysivaiheessa on kolme eri tasoa, jotka liittyvät toisiinsa. Ensimmäisenä on tekstin lingvistinen kuvaus. Tällöin tutkitaan tekstistä esiin nousevia piirteitä, kuten sanavalintoja, metaforia ja merkityksiä. Kielenkäyttö on sosiaalisesti ja poliittisesti motivoitunutta, esimerkkinä on lähes synonyymien sanojen ”terroristi” ja ”vapaustaistelija” käyttö ja erilainen poliittinen lataus. (Pietikäinen 2000, 208 – 211.) Kielellä rakennetaan identiteettejä.

Sanavalintojen ja metaforien lisäksi voidaan tutkia myös tekstissä esiintyvien puhujien suhdetta ja tekstin kielioppia. Kieliopin analyysiin sisältyy tekstin transitiivisuus ja modaliteetti. Transitiivisuus keskittyy siihen, miten subjektit ja objektit liitetään tiettyihin tapahtumiin ja prosesseihin. (Jørgensen & Phillips 2002, 83.) Kieliopissa verbille ominaista on objektin lisääminen tekemisen kohteeksi. Kuitenkin joissakin tapauksissa objekti voidaan jättää ilmaisematta. Esimerkkinä lause ”yliopisto irtisanoi 10 opettajaa” voidaan muuttaa passiivimuotoon ”10 yliopisto-opettajaa irtisanottiin”, jolloin vastuu irtisanomisilta ei lankea suoraan kenellekään.

Toinen taso analyysissä on diskurssikäytänteiden analysointi. Keskustelun käytänteet ovat kiinnittyneitä niihin taloudellisiin, poliittisiin ja institutionaalisiin rakenteisiin joiden puitteissa keskustelua käydään. Nämä rakenteet muokkaavat vallitsevaa tekstiä. Esimerkiksi eduskunnassa tuotettu teksti on oman ympäristönsä muokkaamaa, ja yhdistyy aikaisempiin eduskunnassa tuotettuihin teksteihin. (Pietikäinen 2000, 208 – 211.) Diskurssikäytänteiden analyysi keskittyy siihen, miten teksti on tuotettu ja miten se otetaan vastaan. Saman tekstin rakenne ja sisältö voi muuttua sen mukaan, missä yhteydessä julkaistaan. Esimerkiksi sama uutinen voi saada erilaisen sisällön riippuen siitä, julkaistaanko se sanoma- tai iltapäivälehdessä. Tekstissä esiintyvän interdiskursiivisuuden (*interdiscursivity*) määrä kertoo usein, toisintaako teksti vain vakiintunutta arvomaailmaa

vai pyrkiikö se muutokseen. Interdiskursiivisuus tarkoittaa erilaisten diskurssien suhteita. (Jørgensen & Phillips 2002, 81 – 83.) Paljon interdiskursiivisuutta hyödyntävä teksti voi olla esimerkiksi korkeakoulun tuottama tutkimus, joka ei hyödynnä pelkästään akateemista diskurssia vaan pyrkii myös tekemään itseään suurelle yleisölle tunnetuksi ottamalla elementtejä muun muassa mainonnan ja viihdemaailman diskursseista.

Kolmas taso on tekstin yhteiskunnallisten yhteyksien tarkastelu, eli kielen sosiaaliset vaikutukset ja sosiaalisten rakenteiden vaikutus kieleen. Tarkasteltavana on, miten tekstissä esimerkiksi rakennetaan tiettyjen ryhmien kollektiivista identiteettiä ja ovatko tekstissä esitetyt näkemykset vallalla olevia vai marginalisoituneita. Se mitä tekstistä nostetaan esiin, on vahvasti sidonnaista tekstin analysoijaan, ja perustuu siis usein esimerkiksi analysoijan valitsemaan teoreettiseen suuntaan. (Pietikäinen 2000, 211 – 212.) Pyrkimyksenä on rakentaa ”diskurssien sosiaalinen matriisi”, jotta selviää mitkä sosiaaliset, kulttuuriset ja ei-diskursiiviset käytänteet ja rakenteet muodostavat tekstin kontekstin. Teksti voi kuulua kontekstissaan esimerkiksi tietynlaisten taloudellisten ja instituutionaalisten diskurssien alaisuuteen, jotka muovaavat tekstiä. Tämä tarkoittaa, että tekstin analysointi pelkästään lingvistiksestä näkökulmasta ei ole riittävää, vaan viitteitä on haettava tekstiin liittyvien sosiaalisten käytänteiden maailmasta. Poliittisen puheen kohdalla tämä voi tarkoittaa esimerkiksi poliittisen puheen teorian ja analysoinnin tuntemista. (Jørgensen & Phillips 2002, 86.)

Keskusteluissa käytetyt sanat, merkitykset ja lauseiden väliset suhteet ovat osa kulttuurista jatkumoa, eli mikään keskustelussa käytetty merkitys ei synny tyhjästä. Kaikki tietylle yleisölle tuotettu puhe ja teksti on osa tätä jatkumoa, myös itselle tuotettu teksti kuten päiväkirjat. (Juhila 2016, 384.) Tärkeää on tietää tarkasteltavan tekstin tai puheen konteksti. Tässä tutkimuksessa on siis tärkeää tiedostaa käytetyn aineiston olevan eduskunnassa kansanedustajien ja ministerien tuottamaa. Jo tämä fakta auttaa päättämään paljon aineiston luonteesta, vaikka tärkeää on myös tietää esimerkiksi maailmanpoliittista tilannetta puheiden ajalta tai kansanedustajien edustaman puoluekannan. Pyrinkin taustoittamaan eli antamaan kontekstia aineistosta esiin nostamilleni puheenvuoroille ja ilmiöille.

3.3. Poliittinen ja parlamentaarinen diskurssi

Pyrkimys selvittää mikä on ”poliittista” poliittisen diskurssin tutkimuksen sisällä on erittäin haastava tehtävä. Poliittisen diskurssin tutkimus sisältää niin monia teorioita ja metodeja, että niistä on vaikea löytää yhtenäistä linjaa poliittisen määrittelylle. Kuitenkin kaikista eri suuntauksista on löydettävissä yhteinen kriittinen suhtautuminen saatavilla olevaan tietoon, mikä tarkoittaa sen tiedostamista, että analyysoija itsessään on myös aktiivinen osa tutkimaansa maailmaa eikä täysin objektiivinen toimija. (Okulska & Cap 2010, 4 – 5.) Kari Palonen (1988, 19) määrittelee politiikan aspektiluontoisena. Hänen mukaansa millä tahansa ilmiöllä voi olla poliittinen aspekti, eikä mikään ole suojattu poliittisuudelta.

Poliittiseen lukutaitoon Palosen (1988, 24) mukaan sisältyy poliittisen sanaston hallitsemisen lisäksi myös sen poliittisen ajatustavan sisäistämistä, jota vaaditaan esimerkiksi poliitikoilta. Poliitikkojen puheissa voikin nähdä omanlaisensa tyylin puhua, erityisesti eduskunnan keskustelutilaisuuksien kaltaisilla julkisilla areenoilla, joissa puhutaan muiden poliitikkojen lisäksi ns. ”kansalle”. Poliittiselle puheelle on kehittynyt omanlaisensa sanastonsa. Suomenkielisestä poliittisesta diskurssista uudempina esimerkkeinä voi nostaa esimerkiksi ”suhmuroinnin”, joka voi tarkoittaa tarkoituksellista oman ja tuttavien edun tavoittelua.

Tämän tutkimuksen aineistona käytetyt eduskunnan keskustelut noudattavat tietynlaista kaavaa ja sisältävät omanlaisensa sanaston. Aineistoa analysoidessani tuon usein esiin sanan ”puheenvuoro”. Eduskunnan täysistunnoissa kansanedustajilla on lähtökohtaisesti vapaa oikeus puhua kaikista käsiteltävistä asioista ja he voivat vapaasti varata puheenvuoroja, ja istuntoa johtava eduskunnan puhemies jakaa nämä vuorot. Pidetyt puheenvuorot litteroidaan sitten istunnon pöytäkirjaan edustajan nimen ja puolueen perään siinä järjestyksessä, kun ne pidetään. Tiettyjä asioita käsiteltäessä, kuten esimerkiksi valtioneuvoston tiedonantoa tai selontekoa, keskustelut aloitetaan ryhmäpuheenvuoroilla, joissa yksi kansanedustaja pitää puheenvuoron oman puolueensa puolesta.

Kari Palonen (1988, 19) linjaa, että politiikasta ei voi puhua ilman vastustusta ja vastustajia. Poliittikka sisältääkin usein vallankäyttöä, ja vallankäytön vastakohtana vastarintaa. Näin myös poliittisen diskurssin voi nähdä vallankäyttöä sisältävänä kielenkäyttönä. Poliittisiksi kielenkäytön keinoiksi voimme listata *pakottamisen*, *vastustamisen*, ”totuuden piilottamisen” ja *legitimoinnin*. Pakottaminen ja vastustaminen toimivat usein samassa tilanteessa, mutta vastustamista voi tapahtua myös

hiljaisemmassa muodossa kuten esimerkiksi graffiteina. Totuuden piilottaminen on tiedon kontrollointia, eli se voi olla valittujen faktojen kertomista tai suoranaista valehtelua. Legitimointi ja ”epälegitimointi” tarkoittavat jonkin asian esittämistä positiivisessa (tai negatiivisessa) valossa, jotta sille saadaan yleisön hyväksyntä (tai paheksunta). (Chilton & Schäffner 1997, 212 – 213.)

Ystävä-vihollinen-jaotteluun liittyen poliittiseen tekstiin voi nähdä olennaisena osana liittyvän erilaisten erottelujen ja luokittelujen tekemisen. Luokittelu on aina tarkoituksenhakuista eikä se ole neutraaliin näkökantaan tähtäävää, koska luokitukset ja niiden käyttötilanteet ovat loppupeleissä mielivaltaisia. (Palola 1988, 31 – 32.) Miksi esimerkiksi vastaajaan ikä halutaan saada tietoon esimerkiksi korkeakouluopintoja käsittelevässä kyselylomakkeessa? Taustalla voi olla mm. halu erotella vastaajista ns. ”aikuisopiskelijat”, eli keskivertoa opiskeluikää selvästi vanhemmat opiskelijat. Tällaiselle erottelulle vastaajien keskuudessa on löydettävissä lomakkeen laatijan oletus eri ikäluokkaa edustavien vastaajien ”erilaisuudesta” opiskelutapoihin, opiskeluuntoon, opiskelija-aktiviteetteihin jne. liittyen. Eli luokittelu on tarkoitushakuista.

Erottelun on olennaisesti vastakohtien, mutta myös rinnastusten luomista. Kun poliitikko tuo esiin jonkin termin tai käsitteen, hän luo sille jonkin vastakohdan, jota ei kuitenkaan välttämättä lausu ääneen. Näiden vastakohtien tunnistaminen on tärkeää poliittisessa tekstissä. (Palola 1988, 34.)

Uhkakuvien luonti on myös yksi paljon käytetty politikoinnin keino. Vaikka uhkat mielletäänkin lähinnä negatiivisiksi asioiksi, on olemassa myös ”hyviä” uhkia. Hyvä uhka hyödyttää jotain osapuolta, ja siksi uhkakuvien luonti voi olla tuottoisaa toimintaa. Jaakko Iloniemi ja Jarno Limnell (2018, 16 – 18) antavat esimerkkejä ns. hyvistä uhkakuvista. Poliitikon näkökulmasta ulkoinen uhka on kansalaisia yhteen tuova asia. Suomen historian ehkä tärkein ja eniten suomalaisia yhdistävä tekijä on ollut Venäjä ja Neuvostoliitto, sekä niiden luoma uhkakuva Suomelle. Suomen itsenäisyyden epävakaina alkuvuosikymmeninä Neuvostoliittoa vastaan käydyt sodat yhdistivät esimerkiksi hyvin eri laidoilta poliittista kenttää tulevia ihmisiä. Talvi- ja jatkosodalla on varmasti yhä tänä päivänä suuri merkitys sille, minkälaisina me suomalaiset näemme itsemme. Paitsi henkisesti, sodilla on myös konkreettinen merkitys: Suomi säilytti itsenäisyytensä eikä joutunut itänaapurinsa valtaan.

Kaikesta ei tietenkään pysty luomaan vakuuttavia ja realistisia uhkakuvia. Uhkan arvioon vaikuttaa sen toteutumisen todennäköisyys, sen vaikutusten arviointi ja uhkan tuottajan motiivi (Iloniemi & Limnell 2018, 19). Sri Lankassa tapahtuvat konfliktit eivät pelota suomalaisia, koska meidän olisi vaikea löytää motiivia tai pohjaa sille, miksi Sri Lankan asemasta taistelevien osapuolten välinen konflikti leviäisi koskemaan Suomea. Eri uhkakuvien priorisointi toisten kustannuksella on osa poliittista diskurssia. Joidenkin uhkien vakavuutta voidaan liioitella ja suurennella, kun taas toisten uhkien roolia vähätellään (ibid., 24).

Parlamentaarinen retoriikka on täysin omanlaisensa laji. Parlamentaarisesta puheesta, kuten siitä mitä käydään eduskunnassa, on erotettavissa omanlaisia piirteitä. Parlamentaarisessa puheessa yksittäinen henkilö puhuu kerrallaan rajatusta aiheesta, jolloin ei pääse syntymään kaaosta keskustelun etenemisessä. Asiasta poikkeamista ei katsota hyvällä. Myöskin kiistatilanteessa väittelyä käydään tietystä aiheesta tai kysymyksestä, joten kiistatilanteissa väittely pysyy asiallisena. (Palonen 2012, 63.) Suomalaisessa parlamentarismissa ei ole tehty viitteitä puheen visuaaliseen käytäntöön, eli tulisiko puheen esimerkiksi tapahtua ”vapaasti” ilman paperia kuten esimerkiksi Iso-Britanniassa (Palonen 2012, 95).

Suomen eduskunnan keskustelut ovat siinä mielessä helposti analysoitava aineisto, että puhujille on varattu oma aikarajallinen vuoronsa puheen esittämiseksi, joten keskustelussa ei synny paljoa päälle puhumista tai sekaannusta. Koska kansanedustajat ja ministerit pitäytyvät yleensä asiassa lukien puheensa paperilta, puheenvuorot ovat harkittuja ja ytimekkäitä. Tämä voi olla myös rajoite puheiden analysoinnille, sillä tarkoin harkitusta puheesta jätetään pois tiettyjä elementtejä, jotka koetaan riskialttiiksi. Tällaisia elementtejä voivat juurikin olla Venäjää kohtaan esitetty kritiikki. Siksi tätä tutkimusta lukiessa voikin olla hyödyllisempää keskittyä yksittäisen puhujan nimen sijaan hänen puolueeseensa, sillä juurikin puoluekanta voi tarkemmin määritellä sitä, mitä puheenvuorossa otetaan esille.

4. Suomen ja Venäjän yhteistä historiaa

4.1. ”Ryssäviha” osana Venäjä-suhteita

Russofobia on termi, jota käytetään kuvaamaan Venäjä- ja venäläisvastaisuutta.

Suomessa russofobiasta on totuttu käyttämään termiä ”ryssäviha”, ja sillä tarkoitetaan juuri suomalaista venäläisvastaisuutta. ”Ryssäviha” on vakiintunut termi myös suomalaisen Venäjä-pelon tutkimuksessa (ks. esim. Vihavainen 2013; Seppänen 2010, 305 – 317).

Sanan alkuperä nähdään olevan Venäjän ensimmäisessä valtakunnassa, Kiovan Venäjässä (*Kiovan Rusj*), josta syntyi ruotsinkielinen sana ”ryssen” joka sitten on esiintynyt suomalaisissa sanakirjoissa ensimmäisen kerran ”ryssänä” 1700-luvulta alkaen

(Seppänen 2010, 306). ”Ryssä” oli alkujaan neutraali sana kuvaamaan kansallisuutta, josta muodostui vasta myöhemmin haukkumanimi venäläisille (Salminen 2011, 47).

Suomessa russofobialle on syntynyt täysin oma termi, koska suomalainen russofobia koetaan omanlaatuiseksi kansalliseksi ilmiöksi (Vihavainen 2013, 19).

Ensimmäisen historiallisen Pelko ja viha venäläisiä kohtaan voi nähdä alkaneen isovihan (1714 – 1721) aikaisesta Suomen miehityksestä ja suomalaisen siviiliväestön raa’asta kohtelusta. Perimätietoon jäi elämään tarinoita venäläissotilaiden harjoittamista julmuuksista. Jo isäntävaltio Ruotsin epäsuotuisa suhtautuminen Venäjään vaikutti myös suomalaisten asenteisiin, samoin koko länsieurooppalainen kuva Venäjästä ja sen kansalaisista 1500 – luvulta lähtien näki venäläiset barbaarisina ja epäluotettavina. (Seppänen 2013, 32 – 40.)

Yksittäisiä tapahtumia lukuun ottamatta suomalaisten todellinen suhtautuminen venäläisiin kohtaan näyttää olleen 1800-luvulla yllättyneen kunnioittavaa. Ennen Nikolai Bobrikovin vuonna 1898 alkanutta aikakautta Suomen kenraalikuvernöörinä, suomalaisten suhteet Venäjään olivat lämpimiä. Venäjän keisarikunta antoi Suomelle erityisetuja, ja Suomella oli lähestulkoon itsenäisen valtion asema. Riihimäen ja Pietarin välisen rautatien avauduttua 1870 pääsivät suomalaiset turistit paremmin tutustumaan Venäjään. Suomalaisissa lehdissä julkaistiin suomalaisten kirjeitä Pietarista, joista levisi positiivinen kuva paitsi Pietarista myös Venäjästä ja venäläisistä. (Vihavainen 2013, 183 – 187.)

Venäjän aloittamat sortovuodet 1800-1900-lukujen vaihteessa kärjistikivät suomalaisten Venäjä-kuvaa. Suomen erityisasema ja suomalaisten kohonnut itsetunto herättivät

epäluuloa ja pelkoa vanhoillisten ja kansallismielisten venäläisten keskuudessa, jotka näkivät Pietarin turvallisuuden olevan uhattuna (Nygård & Kallio 2003, 538). Helmikuun manifesti vuonna 1899 uhkasi Suomen autonomista asemaa muun muassa yhdistämällä Suomen itsenäiset asevoimat Venäjään, ja samalla se pyrki ohittamaan kokonaan Suomen perustuslain Suomea koskevia päätöksiä tehtäessä. Vastalause manifestia kohtaan oli suomalaisten puolella suurta, joka näkyi kasvavassa Venäjä-vihassa ja venäläisiä tai venäläismielisiä kohtaan suoritetuissa terrori-iskuissa, kuten kenraalikuvernööri Bobrikovin murhassa (Vihavainen 2013, 195 – 196). Bobrikovin tilalle tullut uusi kenraalikuvernööri ei ollut venäläistämistoimissaan yhtä radikaali. Venäjällä oli lisäksi riittämiin omia ongelmia Japanin kanssa soditun sodan ja yleislakon merkeissä, jolloin uhka Suomea kohtaan väistyi väliaikaisesti.

Venäläisten epäluulo suomalaisten valmistelemasta aseellisesta vallankumouksesta lisääntyi uudestaan. Toinen sortokausi kärjisti taas suomalaisten ja venäläisten välejä aina ensimmäiseen maailmansotaan asti, jonka myötä muutoksen tuulet Venäjällä nostivat bolševikit valtaan ja Suomi pystyi anomaan bolševikeilta itsenäisyyttä. Suomen sisällissodassa puhjenneeseen vastakkainasetteluun oli kylvetty siemenet jo sortokausien aikana. Venäläiset olivat huomanneet poliittista kireyttä Suomen sisällä, ja pyrkivät tukemaan manifestiin myöntyväisesti suhtautuvia eli Venäjän kanssa yhteistyöhön pyrkiviä suomalaisia. Aktiivista ja passiivista vastarintaa suosivat olivat erityisesti ruotsinkielistä väestöä, ja tässä Venäjä näki otollisen tilaisuuden syrjäyttää ruotsalaista valtaa tukemalla enimmäkseen suomenkielisiä myöntöväisyysslinjalaisia. Tämän seurauksena myöntöväisyysslinjalaisia haukuttiin muun muassa ”ryssän kätyreiksi”. (Ibid., 194 – 195.)

Suomalaisen venäläisvihan tutkimuksessa on esitetty ryssävihan syntyneen vasta itsenäistymisen jälkeen vuosina 1917 – 1918. Erityisesti Matti Klinga esitti kirjassaan ”*Vihan veljistä valtiososialismiin*” (1972) että ennen vuotta 1918 Suomessa ei ollut laajalle levinnyttä rodullista venäläisvihaa, kuten esimerkiksi saattoi olla monessa muussa Venäjän naapurivaltiossa (Karemaa 2006, 490). Venäläisviha ei ennen sisällissotaa ehkä ollutkaan nykyisin tuntemamme ryssävihan kaltaista avointa vihanpitoa, mutta Suomen ja Venäjän yhteisellä historialla isovihasta lähtien on varmasti vaikutuksena. ”Ryssäviha” ei voinut vain syntyä yhtäkkiä itsenäistymisen myötä, vaan sitä oli kylvetty useampi vuosisata ja se oli kulkenut hiljaisena tietona sukupolvelta toiselle. Ehkäpä Suomen itsenäistymisen suurvallan otteesta oli se viimeinen niitti, joka vapautti suomalaisten sisällä kyteneen venäläisvihan. Historiallista tietoa avoimesta ja laajasta venäläisvihasta ei ole löytynyt

sortokausien ajalta, vaan tuona aikana kyse on ollut enemmänkin sortoa harjoittavan virkavallan vihaamisesta (ibid., 493).

Avoimen rasistista venäläisvihaa alkoi esiintyä vasta vuosina 1917 – 1918. Yleinen järjestys Suomessa kaatui, ja syntyi suojeluskuntia pitämään yllä turvallisuutta. Bolševikkien vallankumous Venäjällä ja suomalaisten työläisten yleislakkovuoden 1917 lopulla synnytti pelkoa porvariston keskuudessa kapinahenkisyydestä. Ongelmiin ei löytynyt poliittista ratkaisua, ja levottomuudet muuttuivat pian sodaksi. Sodan toisen osapuolen valkoisten, joka koostui osin porvaristosta, sotapropagandalle olennaista oli vastapuolen punaisten työläisten rinnastaminen venäläisiin. Taisteluintoa nostettiin solvaamalla nimenomaan venäläisiä, ikään kuin sillä yritettiin maskeerata sitä tosiasiaa, että suurin osa punaisista oli Suomen kansalaisia. (Ibid., 496.)

Venäläiselle luotua ”ryssän” hahmoa kuvailtiin propagandassa erityisesti barbaarisiksi ja siivottomaksi, joka rypi omassa liassaan ja jätti peräänsä saastaa johon hukkui kaikki sivistynyt ja hyveellinen (Vihavainen 2013, 205). Venäläisvastainen propaganda näyttää kytkeytyvän yleisesti länsieurooppalaiseen russofobiaan, jossa venäläisiä on jo 1500-luvulta lähtien kuvattu pelottaviksi ja barbaarisiksi olennoiksi. Ruotsin vallan aikana myös suomalaiseen kansanperinteeseen rantautui kyseisen kaltainen halveksiva suhtautuminen venäläisiin. (Seppänen 2010, 39.) 1920-1930-luvuilla suomalaisiin oppikirjoihinkin ilmestyi kuvauksia venäläisistä valistumattomina ja likaisina (Karemaa 2006, 502). Suomalaisen identiteetin rakennus tapahtui kontrastina Venäjään ja venäläisiin, ja se oli nähtävissä lapsille suunnatuissa oppikirjoissa.

1930- ja 1940-luvuilla ajatus Venäjän kansalaisista yhtenäisenä joukkona lisääntyi. Oppikirjoissa oli tavallista jaotella Venäjän alueella asuvat ihmiset ”suurvenäläisiin”, ”valkovenäläisiin” ja ”ukrainalaisiin”. Kansojen suhde toisiinsa oli epäselvää, ja niinpä heidät usein yhdistettiin kaikki venäläisiksi. Yleisesti ottaen kaikki Venäjän alueella asuvat kansat olivat Venäjän asukkaita, joihin sitten kaikki venäläisiin liittyvät stereotypiat liitettiin. (Kivioja 2016, 21 – 22.) Suomalaisille näyttää venäläisten käsittely tapahtuneen kansan käsittelyn näkökulmasta, eikä niinkään rodullisesta näkökulmasta, joka oli tuona aikana suosittua. Syynä voi tietenkin olla kiusallisesti suomalaisten vertautuminen varsinkin saksalaisessa rotututkimuksessa mongolodiseksi roduksi. (Ibid., 54 – 56.) Ehkäpä siksi ulkonäön sijaan venäläisten kansanluonteen kuvailu on ollut olennaisempaa suomalaisille.

4.2. Suomen ulkopoliittikka toisen maailmansodan jälkeen

Suomalainen mieliala toisen maailmansodan jälkeen oli vielä hyvin avoimen antikommunistista. Porvarillisissa ja akateemisissa piireissä esiintyi neuvostovastaisuutta samoin kuin lehdistössäkin aina 1960-luvulle asti, kunnes presidentti Urho Kekkosen aikainen ohjaus alkoi hillitsemään Neuvostoliittoon kohdistuvaa kritiikkiä. (Vihavainen 2013, 261 – 262.) Kekkonen itsekin oli saanut vaikutteita ennen sotia viljellystä venäläisvastaisuudesta. Kekkonen oli koululaisena järkyttynyt kuullessaan ja lukiessaan kertomuksia kotiseutunsa Kajaanin kokemasta hävityksestä isovihan aikana. Sisällissodan jälkeen Kekkonen kuvaili venäläisiä kaksinaamaisiksi ”ryssiksi”, jotka lupaavat paljon mutta vähän antavat. (Seppänen 2010, 41, 46.)

Suomalainen uutisointi Neuvostoliitosta pyrki välttämään liiallista kritiikkiä. Lehdistön keskuudessa esiintyi paljon itsesensuuria, joka on nähty olevan selkeässä yhteydessä Suomen ja Kekkosen harjoittamaan ulkopoliittiseen linjaan (Lounasmeri 2011, 68). Suomen ulkopoliittinen johto halusi määritellä Suomen uuden ulkopoliittisen linjan ”puolueettomuuspolitiikaksi”. Kekkoselle puolueettomuuspolitiikalla oli perusta Suomen ja Neuvostoliiton vuonna 1948 solmimassa ystävyys- ja avunantosopimuksessa (YYA-sopimus), joka määritteli Suomen pysyvän erossa suurvaltojen riidoista. Kekkosen mukaan puolueettomuuden peruspilarit olivat, että puolueettomuus on ulkovaltojen tunnustamaa ja ne luottavat siihen, oma kansa on sen takana ja Suomi on valmis torjumaan puolueettomuuden loukkaukset. (Kallenautio 2005, 269 – 270.)

Suomen ja Neuvostoliiton väliseen YYA-sopimukseen sisältynyt puolueettomuuslausuma ei ollut oikeudellisesti sitova, mutta se loi perustan Suomen harjoittamalle ulkopoliitikalle.

”...pyrkien jatkuvasti kehittämään ystävällisiä suhteita Suomen ja SNTL:n välillä, vakuuttuneina siitä, että hyvien naapuruussuhteiden ja yhteistoiminnan lujittaminen Suomen Tasavallan ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välillä on molempien maiden elinetsien mukaista, ottaen huomioon Suomen pyrkimyksen pysyä suurvaltojen välisten eturistiriitojen ulkopuolella, sekä ilmaisten järkkymättömän pyrkimyksensä yhteistoimintaan kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitämiseksi Yhdistyneet Kansakunnat-järjestön päämäärien ja periaatteiden mukaisesti...” (Finlex 1948)

Suomen puolueettomuus oli sopimuksen aikaan oikeudellisesti mahdotonta johtuen Neuvostoliiton kulkuoikeudesta Porkkalan tukikohtaan. Kekkoselle ja Paasikivelle lausuma olikin lähinnä julistuksenomainen ja sen tärkeys johtui kansakuntaan vaikuttavista psykologisista syistä (Kallentautio 2005, 271). Lausumalla voitiin vedota ihmisiin sinä tapauksessa, että Neuvostoliiton painostus kävisi liian kovaksi. Samalla se oli hyvä tekosyy jättäytyä pois muista kansainvälisistä yhteistöistä, jotka olisivat voineet vaarantaa Suomen ja Neuvostoliiton suhteet. Suomi oli esimerkiksi kieltäytynyt Yhdysvaltojen tarjoamasta Marshall-avusta, vedoten haluun pysyä ulkona maailmanpolitiikan ristiriidoista. Toisin sanoen Neuvostoliitto oli julkisesti tuominnut Marshall-avun. YYA-sopimuksen artikloissa oli tosin määritelty Suomen sotilaallinen neutralisointi. Venäläisestä näkökulmasta YYA-sopimus oikeutti Suomen puolustaa itseään hyökkäystä vastaan ja turvautua niiden apuun, jotka olivat valmiita antamaan apua (ibid., 272, 276.)

1950-luvulla ja 1960-luvulla Suomessa alkoi nuoriso kulttuurisesti etäännyä 30- ja 40-lukujen ajattelutavasta, jossa kansallismielinen rintama oli ylpeä suomalaisuudestaan ja vastusti Neuvostoliiton edustamia arvoja. Tässä 1930- ja 40-lukujen arvomaailmassa myös Lapuan liikkeen kaltaiset liikehännät saivat suosiota, ja kansa saatiin motivoitua taistelemaan Neuvostoliittoa vastaan yhtenäisenä rintamana. 1960-luvun kulttuuriradikalismi etäännytti itseään vanhemman sukupolven maailmasta, ja Suomeen levisi mm. pasifismiliike ja huoli muidenkin maiden, erityisesti Afrikan, köyhien ja huono-osaisten voinnista. (Vihavainen 1993, 215 – 216, 220 – 221.)

Uusvasemmistolaisuus löi itsensä läpi ylioppilaspiireissä 1960-luvun lopulla, ja kommunismista tuli ”salonkikelpoista”. Suomessakin ihasteltiin Neuvostoliiton nopeaa teollista kehitystä. Tapahtui eräänlainen kulttuurimurros, esimerkiksi kommunistipuolueen sisältä syntyneen oppositioliike taistolaissuuntauksen kannattajat nostivat keskeiseksi hahmoksi Otto-Wille Kuusisen ja pyrkivät osoittamaan aikaisemman itsenäisen Suomen historian harhapoluksi. 1970-luvulla myös sensuuri ja suomettuminen olivat huipussaan ja Neuvostoliitto eräänlainen ihannevaltio. (Ibid., 225, 230 – 231.) Suomettumisen aikakautena neuvostojohdolla oli vaikutusvaltaa Suomen sisäpolitiikkaan, tai ainakin presidentti Kekkonen käytti Neuvostoliitto-korttia saadakseen oman tahtonsa läpi (Kallentautio 2005, 312). Viimeistään 1980-luvun lopussa idän ihannoiminen sai väistyä pois tieltä, ja 1990-luvulla Suomessakin korostettiin eurooppalaisia arvoja esimerkiksi Euroopan unionin liittymisen myötä. Yhä kuitenkin suomalaisten Venäjä-kuvaa hallitsevaa vahvasti historiasta kumpuavat ennakkokäsitykset (Ojajärvi & Valttonen 2011, 21).

4.3. Ukrainan kriisi ja konflikti

Ukrainan kriisi lähti liikkeelle loppuvuodesta 2013, kun silloinen Ukrainan presidentti Viktor Janukovyč päätti lähentyä Euroopan unionin sijasta Venäjää, hyläten vapaakauppasopimuksen EU:n kanssa. *Maidan*-kansanliikkeeksi itseään kutsuva EU-myönteinen ryhmittymä järjesti mielenosoituksia ympäri Ukrainaa (pääosin Kiovassa), jotka huipentuivat helmikuussa 2014 vallankumoukseen, jonka myötä presidentti Janukovyč erotettiin. Vallankumousta seuranneina viikkoina venäläiset joukot valtasivat Ukrainalle kuuluvan Krimin niemimaan, ja Itä-Ukrainassa Venäjän vastaisella rajalla syttyi taisteluja Ukrainan hallitsemien joukkojen ja Venäjän tukemien separatistien välillä.

Ukrainan sisällä oli kiehunut jo paljon aikaisemmin, jälkeen Neuvostoliiton hajoamisen ja ennen sitä. Maassa oli nähtävissä kaksi maantieteellisesti ja poliittisesti jakautunutta osapuolta, länsimieliset ja venäläismieliset. Vuonna 2004 Kiovan Maidan-aukiolla oli rauhanomaisia mielenosoituksia, joilla ilmaistiin tahto, että Ukraina olisi osa Eurooppaa (Laurén & Lodenius 2015, 24). Vuoden 2010 presidentinvaaleissa Venäjään vihamielisesti suhtautunut Julija Tymošenko keräsi läntisten alueiden äänet, ja vaalit voittanut Viktor Janukovyč itäisten alueiden, kuten Krimin ja Donbassin, äänet. Janukovyčyn johdolla Ukrainassa mm. parannettiin venäjän kielen asemaa ja lähennettiin Venäjää läntisen Euroopan kustannuksella. Yksi viimeisistä pisaroista länsimielisille oli se, että Janukovyč lykkäsi EU:n tarjoaman lähentymis- ja vapaakauppasopimuksen allekirjoittamista, eikä toisaalta allekirjoittanut myöskään Venäjän tarjoamaa paljon avokätisempää tarjousta. (Sakwa 2016, 93 – 95.)

EU:n lähentymisopimuksen hylkäämisen jälkeen Kiovan Maidan-aukiolle alkoi muodostumaan pikkuhiljaa mielenosoituksia Janukovyčia vastaan. Loppuvuodesta 2013 Ukrainan hallitus kovensi otteitaan mielenosoittajia vastaan mm. pahoinpitelemällä mielenosoittajia ja sieppaamalla heitä tukeneita tahoja. Lopulta tilanne äityi väkivaltaiseksi, kun mielenosoittajien joukkoon liittyi aseellisia tukijoukkoja ja hallituksenkin joukot alkoivat käyttämään yhä raaempia otteita. Helmikuun 20. päivänä tarkka-ampujat surmasivat aukiolla kymmeniä mielenosoittajia ja 13 poliisia. Helmikuun 22. päivään mennessä Janukovyč oli ehtinyt jo paeta Venäjälle ja Ukrainan hallinto oli romahtanut. (Sakwa 2016, 127 – 130; 136 – 138.) Venäjää Ukrainan tapahtumat eivät luonnollisesti miellyttäneet, varsinkin kun Nato oli uhkaamassa laajentua Ukrainaan. Venäjällä ei oltu tyytyväisiä

siihen, että Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Boris Jeltsin oli päästänyt Krimin niemimaan pois Venäjän hallinnasta. Helmikuun 2014 lopussa tunnuksettomat venäläiset sotilaat valtasivat Krimin ilman suurta vastarintaa. Pelkona oli Venäjän vastaisten mielenosoitusten leviäminen Ukrainan itäosiin, mutta viralliseksi kannaksi ilmoitettiin venäjänkielisten vähemmistöjen puolustaminen. (Sakwa 2016, 153, 156, 160.)

Kaakkois-Ukrainassa tilanne muuttui myös sekasortoiseksi, sillä paikalliset kapinalliset vastustivat ”Kiovan” Ukrainaa ja Ukrainan armeija, jonka jäsenenä oli nyt useita äärioikeistolaisia aktivisteja, kohteli Itä-Ukrainan venäjänkielistä väestöä raa’asti ja piti heitä alempiarvoisina. Sopua alueella ei saatu aikaan Ukrainan, Venäjän ja länsimaiden kesken (Sakwa 2016, 227 – 228, 231.)

5. Tosiasioiden tunnustaminen Venäjä-diskurssin hallintana

”Tosiasioiden tunnustaminen on kaiken viisauden alku” (J.K. Paasikivi)

”Tulevaisuus on heikko myös sen suhteen, että me uskoimme, kuten muutamassa puheenvuorossa todettiin, että Venäjän kehitys vuodesta 1991 eteenpäin olisi sellaista, että se sitoutuisi kansainvälisiin sääntöihin, kansainväliseen instituutioon ja länsimaiseen arvomaailmaan ja että siitä tulisi liberaali demokratia ja normaali sosiaalinen markkinatalous, mutta ei tullut. Tätä taustaa vasten meidän pitää olla Paasikiven hengessä realisteja, tunnustaa tosiasiat ja toimia sen pohjalta.” (Alexander Stubb (kok), 14.1.2015)

Suomalaista ulkopoliittista retoriikkaa on hallinnut J.K. Paasikiven muistomerkkiinkin kaiverrettu lause ”tosiasioiden tunnustaminen on kaiken viisauden alku”. Tosiasioihin ja rationaalisuuteen vetoaminen oli keskeinen oppi Paasikivi-Kekkosen ulkopoliittisessa linjassa, ja tosiasioiden tunnustaminen voitiin nähdä kriteerinä sille, oliko henkilö kykenevä toimimaan Suomen kylmän sodan aikaisessa ulkopoliittisessa yhteisössä (Aaltola 2003, 121 – 123).

Tosiasioiden tunnustaminen on realismin teorian ilmentymä suomalaisessa politiikassa. Suomalaista realismia on kutsuttu myös kansalliseksi realismiksi, ja se pohjautuu tiettyihin muuttumattomiin ja tunnustettaviin tosiasioihin. Nämä tosiasiat koskevat erityisesti Venäjää: Suomi ei voi mitään sille, että se sijaitsee suuren ja mahtavan Venäjän vieressä

sekä jakaa sen kanssa yli tuhat kilometriä valtionrajaa. Suomi ei voi olla huomioimatta Venäjän vaikutusvaltaa, joten Suomen on hoidettava ulkopoliittikaansa Venäjään liitettävien tosiasioiden pohjalta. Koska Suomi ei pääse pois Venäjän katveesta, kansallisen realismin mukaan Venäjä tulisi ottaa aina huomioon Suomen ulkopoliittisissa päätöksissä. Venäjä ei taas voi tämän suomalaisen näkemyksen mukaan mitään itselleen, sillä Venäjä ja sen kansalaiset tulevat aina kaipaamaan vahvoja ja suurennushaluisia valtionjohtajia. Tämä Venäjän ominaispiirre aiheuttaa sen, että Suomi tulee aina olemaan vallanhimoisen suurvallan naapuri. Tämä tunnustettava tosiasia näkyy siten, että Suomen on otettava omaa turvallisuuttaan pohtiessa huomioon myös Venäjän turvallisuus, sillä olemalla Venäjälle turvallisuusuhka, Suomi vaarantaa myös oman turvallisuutensa. (Aaltola 2019, 98, 104.)

”Kansakunnan ei pidä pyytää eikä tavoitella mitään muuta kuin sitä, minkä saavuttamiseen ja säilyttämiseen sillä on valtaa”, totesi Urho Kekkonen (viitaten J.V. Snellmaniin), puhuessaan valtioiden asemasta kansainvälisessä systeemissä. Erityisesti hän tarkoitti Suomen kaltaisia pienvaltioita, jotka ovat tässä systeemissä aina altavastajan asemassa. Kekkonen korosti Suomen ulkopoliitikassa kansainvälisten sopimusten noudattamista, vaikka samaan aikaan realistina myönsi valtioiden kunnioittavan sopimuksia vain siihen pisteeseen saakka, kun se on niiden oman edun kannalta järkevää. Tällainen anarkistinen tilanne ei olisi kuitenkaan pienten valtioiden edun mukaista, joten niille yhteistyö kaikkien kanssa ja sopimusten noudattaminen ovat pakon sanelemia ehtoja. (Apunen 1984, 92 – 93.)

Suomi ei voinut olla huomioimatta itänaapurinsa vaikutusvaltaa. Toisen maailmansodan jälkeinen suomalainen ulkopoliittinen ajattelu muodostui omanlaisekseen pitkälti Suomen ja Neuvostoliiton välisten suhteiden myötävaikutuksesta. Kun ennen toista maailmansotaa oli esimerkiksi huomattavissa, että äärivasemmistoa leimasi suopea suhtautuminen Neuvostoliittoon kohtaan, äärioikeistoa suopeus Saksaa kohtaan ja poliittista keskustaa suopeus muita Pohjoismaita kohtaan, sodan jälkeen Neuvostoliitosta muodostui lähes yksinomaan kaikkien suomalaisten poliittisten osapuolten ulkopoliittinen keskiö. Ulkopoliittikkaa on voinut katsoa leimanneen yksi kaikki muut intressit ylittävä tavoite: Suomen olemassaolon kansakuntana turvaamisena pitämällä yllä hyviä suhteita Neuvostoliittoon. Tässä ulkopoliittisessa ilmapiirissä on muodostunut myös omanlaisensa keskustelukulttuuri. Julkisessa keskustelussa ei esimerkiksi esitetty epäystävällisiä asenteita Neuvostoliittoon kohtaan. (Anckar 1975, 197.)

Neuvostoliiton hajoaminen muovasi Suomen ulkopoliittikkaa merkittävästi. Vihdoin Suomi uskalsi liittyä Euroopan unioniin ja suuntautua näkyvästi läntisiin instituutioihin.

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Venäjä oli heikossa tilassa, ja voimakas EU oli Suomelle ihanteellinen suuntaus (Rytövuori-Apunen 2007, 47). Tojen (2010, 29 – 30) pienvaltarealismin mukaisesti Suomi solmi epätasapainottavan liittouman EU:n kanssa.

Lännessä ja Suomessa oltiin toiveikkaita, että Venäjäkin muuntautuisi länsimaiseksi ihannevaltioksi rakenteidensa ja arvojensa osalta. Tutkija Francis Fukuyama ehtikin jo vuonna 1992 julkaistussa kirjassaan *Historian loppu ja viimeinen ihminen* julistamaan ideologioiden taiston loppua ja liberaalin demokratian voittoa. Toisin kuitenkin kävi:

”90-luvun näköharha oli, että geopolitiikan oletettiin tulleen tiensä päähän. Globalisaatio ja markkinatalous, demokratia ja ihmisoikeudet, tiedonvälitys ja oikeusvaltio olivat asioita, joiden uskottiin muuttavan maailmaa — Venäjä mukaan lukien — länsimaalaiseksi, länsieurooppalaiseksi. Tämä uskomuksemme on osoittautunut kestäättömäksi. Silmät avautuivat Georgian sodasta lähtien.” (Ilkka Kanerva (kok), 14.1.2015)

Viimeistään tapahtumat Ukrainassa pakottivat suomalaiset hyväksymään muuttuneen maailmanpoliittisen tilanteen, ja niin sanotusti tunnustamaan tosiasiat. Venäjä ei aikonut muuntautua liberaaliksi demokratiaksi vapaaehtoisesti. Suomi oli Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen ankuroitunut vahvasti osaksi länsimaista yhteisöä, joten oli selvää, että Suomen ja Venäjän arvomaailmat olivat ristiriidassa.

”Venäjä on sitoutunut yhteiseen eurooppalaiseen arvopohjaan. Sen keskeisiä perustoja on Helsingissä 1975 sovittu yhteisymmärrys, että Euroopan rajoja ei ryhdytä muuttamaan voimalla. Nämä periaatteet vahvistettiin Euroopan peruskirjassa kylmän sodan päättyessä. Se, mitä Venäjä on tehnyt Krimillä ja Itä-Ukrainassa, rikkoo näitä yhteisiä sääntöjä.” (Timo Soini (ps), 20.10.2015)

Enää Suomi ei voisi vedota puolueettomuuteen, jos sen lähiympäristössä alkaisi konflikti. Jos toinen EU:n jäsenmaa joutuisi hyökkäyksen kohteeksi, Suomenkin olisi toimittava. Vaikka Ukraina ei ollut EU:n jäsen, Suomessa kuitenkin ymmärrettiin mitä Ukrainaan kohdistunut hyökkäys implikoi: turvallisuustilanne Euroopassa oli perustavanlaatuisesti muuttunut. Perinteinen suomalainen ulkopoliittinen näkemys on ollut, että maailmanpoliittiset tapahtumat siirtyvät ukkosenjohdattimen tavoin Suomen huoleksi Venäjän kautta.

”Ukrainan ja Venäjän tapahtumien vaikutukset heijastuvat myös Suomeen. Venäjän toimet Ukrainassa, tuki separatisteille ja Krimin kansainvälisen oikeuden ja sopimusten vastaisella tavalla toimeenpantu miehitys ja annektointi, ovat tulleet laajalti tuomituiksi ja johtaneet EU:ssa päätettyihin Venäjään kohdistettuihin pakotetoimiin. Myös Suomi on näihin kantoihin ja toimiin varauksitta liittynyt.” (Erkki Tuomioja (sdp), 14.1.2015)

Suomi oli erityisesti kylmän sodan ajan erittäin varovainen suhteissaan itänaapurinsa ja varoi kritisoimasta sen toimia. Suomi toteutti presidentti Urho Kekkosen vuonna 1961 Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokouksessa esittämää näkemystä Suomen roolista maailmanpolitiikassa:

”Näemme itsemme täällä pikemmin lääkärin kuin tuomarin osassa. Asianamme ei ole esittää moitteita tai julistaa tuomioita. Meidän on mieluummin tutkittuamme ongelmia pyrittävä löytämään niihin parannuskeinoja.”

Neuvostoliiton sotilaalliset toimet Euroopassa tai muualla eivät herättäneet suomalaisessa politiikassa liiammin kritiikkiä. Suomi oli ottanut tosissaan Kekkosen sille esittämän roolin, ainakin mitä tuli suhteista Neuvostoliittoon. Krimin valtauksen myötä EU:n Venäjälle asettamat pakotteet olivat täysi suunnanmuutos aikaisemmasta. Nyt Suomi oli ottanut tuomarin roolin, ja oli aktiivisesti mukana pakotteiden asettamisessa. Viesti Venäjälle oli selvä: Suomi tuomitsee Venäjän teot (Iloniemi & Limnell 2018, 232 – 233). Euroopan unioniin liittyminen muutti suomalaista ulkopoliittikkaa merkittävästi. Kylmän sodan aikana Neuvostoliitto määritteli Suomen suhtautumisen länteen. Unioniin liittymisen jälkeen voi sanoa EU:n yhteisen politiikan määrittäneen Suomen suhtautumisen Venäjään (Rytövuori-Apunen 2007, 45).

Suomi ei ollut kuitenkaan hylännyt täysin lääkärin roolia. Osana Krimin valtauksen jälkeistä ulko- ja turvallisuuspoliittista keskustelua pyrittiin pohtimaan, mikä oli johtanut tähän tilanteeseen. Toisin sanoen, Venäjän toimille pyrittiin antamaan diagnoosi. Lääkärin roolilla on osansa tosiasioden tunnustamisessa. Koska Venäjän kautta maailmanpoliittiset tapahtumat heijastuvat Suomenkin huoleksi, on tärkeää pystyä analysoimaan Venäjää. Jos Venäjä flunssaisena aivastaa Suomen suuntaan, kohta Suomellakin on sama flunssa. Suomelle on tärkeää pyrkiä ennakoimaan Venäjän toimintaa. Täten palataan taas

tosiasioiden tunnustamiseen: Suomen asema Venäjän naapurina on muuttumaton tosiasia, joka asettaa suomalaiselle ulkopolitiikalle rajoitteita.

”Venäjä on historiallisesti osa Suomen kohtaloa ja, kuten usein sanotaan, myös geopolittisesti.” (Jörn Donner (rkp), 14.1.2015)

Venäjän ja Suomen suhdetta voi katsoa kahden tosiasian kautta: geopolitiikan ja historian. Suomi ei voi luonnostaan mitään maantieteelliselle asemalleen, vaikkakaan Suomen rajat eivät ole koskaan olleet pysyviä. Itsenäisyydenkin aikana Suomi menetti huomattavia alueita Neuvostoliitolle sotien jälkeen. Tässä onkin geopolitiikan asettama haaste, jonka usea Neuvostoliiton ja sen jälkeen Venäjän rajanaapurina sijaitseva (pien)valtio on saanut kohdata.

Historia on maantiedettä hankalampi käsiteltävä tosiasia. Puheenvuoroissa historian merkitys tosiasiana tulee sille annettusta syklisyydestä ja toistuvuudesta, sillä Venäjän toimien nykypäivänä katsotaan olevan jatkumoa sen aikaisemmalle historialliselle toiminnalle. Täten koetaan tärkeäksi tietää Venäjän historiaa, jotta voi ennustaa sen tulevaa toimintaa.

5.1. Maantiede määrittää Suomen ulkopolitiikkaa

”Kun hyvä Jumala kerran on antanut naapuriksemme suuren Venäjän, miksi emme siitä hyötyisi?” (Jussi Niinistö (ps), 14.1.2015)

Suomen kaltaiset pienvaltiot ovat usein vahvasti maailmanpoliittisten vaikutusten alaisia. Kaikkiin pienvaltioihin maailman tapahtumat eivät kuitenkaan vaikuta samalla tavalla, vaan esimerkiksi pienvaltion maantieteellisellä asemalla ja suhteilla muihin suurvaltoihin ja liittoumiin on vaikutusta siihen, kuinka voimakkaita nuo vaikutukset ovat. Tällöin olennaista on ottaa huomioon se toimintaympäristö, jossa pienvaltio toimii. (Väyrynen 1988, 101 – 102.)

Suomelle luonnollisesti tärkeä toimintaympäristöön vaikuttava tekijä on naapuruus Venäjän kanssa. Mitä tämä käytännössä tarkoittaa Suomen kannalta? Puheenvuorojen perusteella maantiede asettaa joko mahdollisuuksia tai velvollisuuksia.

”Kahdenvälisissä suhteissa historiallisesti kriittisin on ollut tietenkin suhteemme Venäjään. Ei tarvitse itänaapuria liehitellä, mutta sitä kohtaan tunnettu pragmaattinen yhteistyötarve on kyllä säilytettävä. Ja kuten niin usein on sanottu, niin kun maantiedettä ei voi muuttaa, on Venäjän kanssa vain ellettävä.” (Katri Kulmuni (kesk), 20.10.2015)

Oli mielipide tai suhtautuminen Venäjään mitä tahansa, sen vieressä on silti pyrittävä elämään. Pragmaattinen lähestyminen tarkoittaa käytännönläheistä suhdetta, jossa toiseen ei ainakaan suhtauduta palavan intohimoisesti. Vielä kylmän sodan aikaan Suomen suhdetta Neuvostoliittoon määritteli pitkälti sotilaallisen uhkan mahdollisuus. Suhdetta ei määritellyt pelkästään Suomen pelko Neuvostoliiton sotilaallisista toimista, vaan Neuvostoliitolla oli myös syynsä pelätä lännen toteuttamaa hyökkäystä, joka käyttäisi hyväkseen Suomen maantieteellistä aluetta. Siksi vuoden 1948 YYA-sopimuksessa tärkeässä roolissa oli lupaus siitä, ettei Suomen kautta tule kohdistumaan Neuvostoliitolle turvallisuusuuhkaa. (Väyrynen 1988, 103.)

YYA-sopimuksen solmimista toki määritteli pragmaattinen pakko, eikä suomalaisten palava intohimo Neuvostoliittoa kohtaan. Urho Kekkonen oli tutustunut renessanssin aikaisen poliittisen ajattelijan Niccoló Machiavelliin tuotantoon, ja todennäköisesti löysi yhtymäkohtia Machiavellin realistisen valtiopolitiikan ja Suomen ulkopoliittisten mahdollisuuksien välillä (Tuikka 2007, 160 – 161). Machiavelli nostaa esiin kohtalon vaikutuksen maailman kulkuun, ja esittää esimerkin tuhoisasta virrasta: vaikka kohtalolla on pelinsä virran tulviessa, ihmiset voivat jatkossa varautua rakentamalla patoja ja ohjaamalla virtaa toisiin suuntiin. Ja kohtalon myötä virtakin on tuhoisampi niillä alueilla, joilla ei olla varauduttu siihen yhtä hyvin. Kohtalo määrittää täten vain puolet teoistamme. Tärkein opetus Machiavellin esimerkissä on mukautua vallitseviin olosuhteisiin, sillä kaavoihin kangistunut tulee olemaan ennen pitkää muuttuneiden olosuhteiden uhri. (Machiavelli 1969, 89 – 92.)

Suomalainen pragmaattinen ulkopoliitikka olikin siinä mielessä hyvin machiavellilaista, että sen sijaan että Suomi olisi pyrkinyt taistelemaan sitä tosiasiaa vastaan, että Neuvostoliitto oli sen naapuri, kyseistä tilanteesta pyrittiin muovaamaan suotuisa. Kun Neuvostoliitto hajosi, Suomi hyödynsi tilaisuuden ja liittyi Euroopan unioniin. Nyt kun Venäjä taas harjoittaa aggressiivista ulkopoliittikkaa, pragmaattinen lähestyminen Venäjä-suhteisiin koetaan tärkeäksi.

”Maailmanpolitiikka on kovassa myllerryksessä. Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittinen linja on kuitenkin pysynyt vakaana vaikeissakin tilanteissa. Ulkopoliitikamme on ollut pragmaattista, pitkäjänteistä, ja olemme kyenneet sovittamaan yhteen eri näkökulmia.” (Tiina Elovaara (ps), 21.12.2016)

Pragmatismi on 1800- ja 1900-luvuilla kehittynyt filosofian koulukunta, joka yleisesti määriteltynä käsittelee käytännön merkitystä ja ihmisen toimintaa käytäntöjen kautta, sekä kyseenalaistaa käytännön ja teorian erottamisen toisistaan. Klassisessa pragmatismissa tieto ja toiminta kytkeytyvät yhteen, jonka voi kiteyttää ”tekemällä oppimiseen”. Ihminen siis muodostaa tietoisuutta ympäröivästä maailmasta toiminnan kautta. Tässä tietoisuuden luomisessa keskeisiä ovat ihmisten omaksumat uskomukset: ne ovat toiminnan tapoja ja ne toimivat tiedon hankinnan lähtökohtina. Luomme uutta tietoa siten, että asetamme noita uskomuksia epäilyn alaiseksi ja toiminnan kautta luomme uusia uskomuksia tai muovaamme vanhoja. (Pihlström 2014.)

Kylmän sodan aikana Suomi rakensi suhteensa Neuvostoliittoon ennemmin käytännön oppien kuin aatteiden tai arvojen kautta. Suomen hallitus oli valmis rajoittamaan omien kansalaistensa sananvapautta, jos sen pelättiin suututtavan Neuvostoliiton johdon. Nämä toimet määritteli pitkälti se tunnustettu tosiasia, että Suomi sijaitsi Neuvostoliiton naapurissa, ja oli täten sen potentiaalisten kostotoimien välittömässä läheisyydessä. Maantiede ja geopolitiikka loivat Suomelle vahvan pelotteen. Käytännönläheisyyden tärkeys ulkopoliittisena toimintamuotona on tärkeä, koska se vertautuu puheenvuoroissa voimapolitiikan tarvetta vähentävänä toimena:

”Teemme siellä [Barentsin alueella] hyvin käytännönläheistä yhteistyötä ja olemme hyvin yksimielisesti todenneet sen, että tuolla alueella ei ole syytä antaa tilaa kansainvälisille jännitteille vaan on pyrittävä tekemään alueitten kesken tarpeellista yhteistyötä mahdollisuuksien mukaan.” (Timo V. Korhonen (kesk), 21.12.2016)

Geopolitiikka on yhä ajankohtainen ulkopoliittinen aihe 2010-luvulla. Suomen geopolitiittisen aseman tunnustaminen on oleellinen osa nykyistäkin suomalaista ulko- ja turvallisuuspoliittista keskustelua. Geopoliittiset tosiasiat nousevat esille erityisesti keskusteltaessa Suomen 1300 kilometriä pitkästä itärajasta.

Meidän on syytä muistaa, että Suomella ja Venäjällä on yhteistä valtiorajaa 1 300 kilometriä. Suomen geopoliittinen sijainti on realiteetti, joka myös EU:n pitää ymmärtää. (Tom Packalén (ps), 20.10.2015)

Tosiasioden tunnustaminen voi toisinaan näyttäytyä itsestään selvien asioiden ilmaisemisena. Puheenvuoroissa tuodaan useaan otteeseen esille Suomen ja Venäjän jakaman rajan pituus, noin 1300 kilometriä (jos tarkkoja ollaan, virallinen rajan pituus on 1343,6 km, josta maarajaa on 1289,6 km). Alkuun nippelitiedolta vaikuttavalla faktalla on kuitenkin tarkoitus ilmaista muutakin vain se, että puhuja on perehtynyt maantietoon. 1300 kilometrin on tarkoitus herättää kuulijassa vaikuttavuuden tunne: se on pitkä matka, Suomen päästä päähän. Yhtäkkiä suurelta kuulostava luku alkaakin kuulostaa uhkaavalta, kun siihen liitetään aggressiivinen Venäjä. Tähän uhakuvaan käytännönläheinen yhteistyö kuulostaa parhaalta vastaukselta.

”Suomen pitää olla aktiivinen Venäjä-politiikassa, ja kuten täällä on jo todettu, meillä on se 1 300 kilometriä yhteistä rajaa, ja jo se edellyttää meiltä virkeätä vuoropuhelua.” (Tuula Pelttonen (sdp), 14.1.2015)

Venäjän vastainen raja on se kohtalo, joka on Suomen kohdalle osunut. Kun Machiavelli kirjoitti kohtaloon varautumisesta omilla toimillaan, Suomen reaktio kohtaloonsa ei ole jäädä surkuttelemaan osaansa, vaan lähestyä sitä pragmaattisen yhteistyön keinoin. Peltosen puheenvuoro ilmentää tosiasiajn tunnustamisen kaavaa, jossa rajan pituuden myöntämisestä seuraa se toimenpide, että Suomen tulee harjoittaa käytännönläheistä yhteistyötä Venäjän kanssa.

”Suomella on Venäjän kanssa yhteistä rajaa noin 1 300 kilometriä ja laajat kahdenväliset suhteet. Suomen pitää edelleen ylläpitää Venäjään aktiivisia ja hyvin toimivia suhteita, jotka kattavat niin politiikan, viranomaisyhteistyön kuin myös kansalaisyhteiskunnan vuorovaikutuksen.” (Ari Torniainen (kesk), 14.1.2015)

Rajakeskustelu on tärkeä osa eduskunnan Venäjä-diskurssia. Suomen ja Venäjän rajanaapuruuden dynamiikka ei liity pelkästään fyysiseen rajaan. Maiden välinen henkinen raja on paljon suurempi. Valtioiden väliset rajat ovat ihmisten luomuksia, ja täten niille voi antaa vain abstrakteja määritelmiä. Kaikilla rajoilla ei ole muureja tai vartijoita erottamassa rajoja toisistaan, eivätkä rajat ole koskaan historiassa olleet pysyviä. Raja saa olemassaolonsa valtuutuksen sen saamasta symbolisesta merkityksestä. Rajalla on

sosiaalinen merkityksensä: se on ideologia johon uskotaan, ja mitä vahvemmin siihen uskotaan, sitä vahvempi vaikutus rajalla on. (Van Houtum 2011, 67 – 68.)

Suomella on maiden yhteisen historian takia syynsä pelätä itäraajansa turvallisuutta. Suomen ja Venäjän rajalla on suomalaisten mielissä vahva symboliikkansa: sen yli on monesti tultu tai yritetty tulla Suomeen. Välillä Suomi on torjunut yritykset aseilla tai diplomatialla. Suomalaiset ovat yleensä nähneet oman asemansa näissä rajatapauksissa viattomana tai syyntakeettomana osapuolena, joka on pakotettu puolustamaan rajaansa ja omaa olemassaoloaan. Suomen etenemistä jatkosodassa entisen rajan yli syvemmälle Venäjälle selitettiin sodan jälkeen ”ajopuuteorialla”: Suomi joutui suurvaltojen paineessa omasta tahdostaan riippumatta mukaan natsi-Saksan liittolaiseksi ja osaksi sen sotasuunnitelmia.

Rajan sosiaalinen merkitys näkyy yksinkertaisimmin ”me vastaan muut” -ajattelussa. Rajan sisällä vallitsee luottamuksen piiri. Mitä vahvempi mielikuva rajasta, sitä vähemmän myös sen ulkopuolelta tuleviin luotetaan. Raja voi sijaita vaikkapa perheen ympärillä yhtä lailla kuin valtion ympärillä. Rajan ylittäminen ei kuitenkaan herätä pelkästään pelkoa, vaan ylittäminen voi myös olla eksoottista ja jännittävää. (Van Houtum 2011, 75.)

”Suomen ja Venäjän 1 300 kilometrin pituinen raja on maailman rauhallisimpia ja kontrolloiduiimpia. Se on myös venäläisten kannalta heidän vakain ja ongelmattomin rajansa, eikä kummallakaan puolella ole intressiä muuttaa tätä tilannetta.” (Ulkoasiainministeri Erkki Tuomioja (sdp), 14.1.2015)

Suomelle Venäjän raja näyttäytyy sitä positiivisemmassa valossa, mitä vähemmän toimintaa sen ympärillä tapahtuu. Puheenvuoroissa Venäjän raja herättää kunnioitusta, ja sen olemassaolo koetaan tärkeäksi. Tarinan mukaan entinen ulkoministeri Pertti Paasio totesikin Neuvostoliiton rajan olemassaolon hyvänä asiana Suomelle, verrattuna vaihtoehtoon, jossa sitä ei olisi.

Tornio/Haaparanta ja Imatra/Svetogorsk rajakaupunkien dynamiikkaa tutkittaessa korostui se, että harva imatralainen oli ylittänyt rajan saatikka vieraillut rajanvastaisessa kaupungissa. Tornion kohdalla taas korostui rajan yli tapahtuvan yhteistyön potentiaalinen vaikutus paikalliseen kehitykseen. (Eskelinen 2011, 536, 544 – 547.) Neuvostoliiton aikaan itäraja oli tarkasti vartioitu, eivätkä suomalaiset täten olleet usein kosketuksissa itänaapurin kansaan. Suomen länsirajalla tapahtuva yhteistyö on aina ollut luonnollisempaa kuin itärajalla, minkä johdosta rajan yli tapahtuvaa toimintaa ei sen

kummemmin ajatella rajat ylittäväksi. Suomen ja Venäjän välistä raja-aluetta voisi sen sijaan kuvailla ei-kenenkään-maaksi, jota vartioidaan tarkasti molemmin puolin..

”Ihan muutama sana 1 300 kilometriä pitkästä itärajasta. Hyvä, että se raja siinä on ja se on niin erinomaisen tarkkaan vartioitu molemmin puolin kuin se tällä hetkellä on. Resursseista Rajavartiostolle pitää, totta kai, pitää huoli, ja se, että se on hyvin vartioitu, on taannut myöskin sen, että se on rauhan raja.”
(Jukka Kärnä (sdp), 14.1.2015)

Toki myös Venäjän rajalla tapahtuu aktiivisesti yhteistyötä. Venäläiset matkailijat ovat tärkeä tulonlähde useille itäsuomalaisille kaupungeille, ja venäläisille matkailijoille on räätälöity varta vasten esimerkiksi ostoskeskuksia ja tapahtumia. Monessa puheenvuorossa nostetaankin esille itärajan yli tapahtuva yhteistyö. Ja tässä korostuukin nykytilanteen epämiellyttävyys Suomelle: puheenvuoroissa Venäjä näyttäytyy positiivisessa valossa yhteistyön ja rauhoitetun rajan kautta. Venäjän nykytoimet uhkaavat näitä molempia.

”Suomi haluaa hyvää yhteistyötä Venäjän kanssa. Paluu arkeen on Venäjästä itsestään kiinni. [...] Hyvinvoiva Venäjä on Suomenkin etu.” (Timo Soini (ps), 20.10.2015)

Puheenvuoroissa korostuu uudelleen ja uudelleen Venäjän toimiminen ukkosenjohdattimena, jonka kautta maailman tapahtumat siirtyvät Suomen huoleksi. Huonovointisen Venäjän vaarana on tartuttaa sama tauti Suomeen. Kun Timo Soini puhuu arkeen paluusta, hän tarkoittaa arjella erityisesti tilannetta, jossa EU:n ei tarvitse kohdistaa talouspakotteita Venäjää kohtaan.

Nykyisessä tilanteessa pelkona on, että käytännön yhteistyön tasolta siirrytään yhä enemmän vastakkainasettelun maailmaan, jossa Venäjä erkaantuu yhä enemmän eurooppalaisesta arvomaailmasta. Tällöin erkaantutaan myös siitä arjesta, jossa kylmän sodan jälkeen on totuttu toimimaan.

”Toisaalta ja toiseksi olemme tulleet kylmän sodan jälkeisen aikakauden loppuun eli olemme joutuneet palaamaan yhteistyön maailmasta yhä monitahoisemman vastakkainasettelun maailmaan.” (Alexander Stubb (kok), 14.1.2015)

Maantiede on tärkein huomioon otettava asia eduskunnan Venäjä-retoriikassa ja Venäjä-suhteissa ylipäänsä, sillä se määrittelee etunenässä Suomen suhtautumisen Venäjään. Yhteinen pitkä raja luo paineita käydä jatkuvaa kanssakäymistä itänaapurin kanssa usealla eri tasolla, kuten talous- ja sosiaalipolitiikan tasolla. Vastakkainasettelu on jotain, mitä Suomi ei halua, mutta mihin se on tottunut suhteissaan Venäjään historian kautta.

5.2. Historia määrittää Venäjän käyttäytymistä

”On merkillistä, että Suomen historian tärkeillä ajankohdilla on ollut yhteys kaaokseen ja kriisiin Venäjällä, sittemmin Neuvostoliitossa ja jälleen Venäjällä”
(Jörn Donner (rkp), 14.1.2015).

Omaksuessaan Kekkonen Suomelle antaman lääkärin roolin, on Suomelta odotettavissa myös lääkärin tärkeimmän työtehtävän hoitaminen: potilaan sairauksien ehkäiseminen. Tässä tapauksessa potilas on Venäjä, ja oireet ovat selvät: miksi Venäjä ei ole suostunut omaksumaan länsimaisia arvoja tai länsimaista yhteisöä, vaan harjoittaa aggressiivista ulkopoliittikkaa suhteissaan Eurooppaan? Puheenvuoroissa oireiden alkuperä on paikallistettu Venäjän historiaan. Lopputulos on, että nykyinen tilanne on johdonmukaista, kun katsoo Venäjän toimintaa osana historiallista jatkumoa.

”Venäjää tarkasteltaessa haluaisin painottaa kahta näkökohtaa: Ensinnäkin, Venäjän kehitystä ja toimintaa on tarkasteltava sen historian näkökulmasta. [...] Jonkin verran historiaa lukeneena en voi yhtyä sellaisiin arvioihin, että Putinin toiminta olisi vain reaktiota lännen politiikkaan. Kuten totesin alussa, historiallinen näkökohta on Venäjän kehitystä arvioitaessa syytä pitää tässäkin tilanteessa kirkkaasti mielessä.” (Timo Soini (ps), 14.1.2015)

Soini ei näe Putinin ja Venäjän toimia vain olosuhteiden pakottamana vastauksena lännen toiminnalle. Historiallinen näkökulma nykytilanteen tulkitsemiseen nousee esille siksi, että puheenvuoroissa Venäjän historia nähdään toistuvina sykleinä. Vallantavoittelu ja vallankumoukset esiintyvät tasaisin väliajoin Venäjän historiallisella aikajanalla. Samalla Suomen historiaa tarkasteltaessa voi huomata, että useassa kriittisessä taitekohdassa on mukana Venäjän vaikutusvalta: itsenäistyminen, sisällissota, toinen maailmansota, vaaran vuodet, yöpakkaset jne. Suomen historia kietoutuu myös pitkälti Venäjän historiaan, sekä hyvässä että pahassa. Jotta tuntee Suomen historiaa, täytyy myös tietää Venäjän

historiaa. Venäjä näyttää myös itse katsovan omaa historiaansa todisteena sen omaamaasta mahdista.

”Venäjän hallinnossa ilmeisesti haikaillaan menetettyä suurvalta-asemaa ja muistellaan niin Neuvostoliittoa kuin keisarillista Venäjää.” (Annika Lapintie (vas), 14.1.2015)

Venäjä itse katsoo ulkoista maailmaa geopolittisesta ja realistisesta näkökulmasta. Magda Leichtova (2014, 17 – 21) kirjoittaa venäläisen ulkopoliittisen eliitin tulkitsevan kansainvälistä systeemiä geopolittisin keinoin. Koska Venäjä on niin laaja valtio, joka levittäytyy kahdelle mantereelle, sen valtionrajakin luonnollisesti venyy laajalle alueelle. Venäjän valtionraja koskee laajaa aluetta, joten sillä on myös turvallisuuspoliittisia ja taloudellisia intressejä laajalla alueella, ulottuen arktiselta alueelta Lähi-itään. Venäjän asema suurvaltana nähdään olevan peräisin sen maantieteellisesti hallitsemasta alueesta, ja Venäjän rooli suurvaltana on tasapainottaa kansainvälistä systeemiä pois yksinapaisista tendensseistä, jolloin sen pyrkimykset ovat kohti moninapaisuutta (jossa se on tietenkin yksi navoista). Koska Venäjä on suhteessa muihin suurvaltoihin taloudellisesti heikommassa asemassa, geopolitiikka on keino, jolla se voi todistaa olevansa suurvallan tittelin arvoinen. Tässä valossa myös Venäjän toimet esimerkiksi Ukrainassa näyttävät luonnolliselta jatkumolta sen ulkopoliittiseen linjaan: ne ovat historiallisesti oikeutettuja (ottaen huomioon Ukrainan ja Krimin entisen aseman Venäjän vallan alla) ja tärkeitä Venäjän turvallisuuden kannalta, koska ne vahvistavat sen geopolittista mahtia (Ziegler 2018, 125).

”Venäjän entinen valtiovarainministeri Jegor Gaidar kirjassaan Imperiumin tuho luonnehtii Venäjän tilaa imperiumin jälkeiseksi syndroomaksi. Sille on ominaista haikailu kadonneen suurvaltaaseman perään.” (Sauli Ahvenjärvi (kd), 14.1.2015.)

Venäjän suuruuden nähdään olevan siis sidoksissa sen historiaan: Venäjä on aikaisemmin hallinnut laajoja maa-alueita, mutta menettänyt ne. Menetetty suurvalta-asema on mahdollista palauttaa geopolittisin keinoin, jonka takia Venäjä on valloittanut Krimin niemimaan ja käy aktiivisesti sotaa Ukrainassa. Suomikin on osa tätä Venäjän suurvaltahistoriaa: ensin osana Venäjän keisarikuntaa, ja toisen maailmansodan kynnyksellä Saksan ja Neuvostoliiton välisessä sopimuksessa osa Neuvostoliiton etupiirijakoa. Geopolitiikka korostuu Venäjän kriisissä siis maantieteellisen suurvalta-

aseman havittelusta, ja Suomeen kriisin geopoliittinen aspekti liittyy paitsi naapuruuden myös yhteisen historian kautta.

Eduskunnan puheenvuorojen historiakatsauksessa korostuu eräänlainen historian syklisyys, eli jaksoittain toistuvat ilmiöt. Venäjän kohdalla korostuvat erityisesti vallanvaihtumiset (tai vallankumoukset) ja geopoliittinen vallankaipuu, sekä niiden toistuvuus historiallisina ilmiöinä. Sekä Neuvostoliitto että keisarillinen Venäjä olivat mm. sotilaallisilla ja kulttuurisilla osa-alueilla maailman huippua. Tällaisen aseman paluuta nykyinen Venäjä kaipaa, ja siksi se puheenvuoroissa koetaan uhkaksi. Venäjän historian suuret käännekohdat ovat ukkosenjohdattimen lailla vaikuttaneet Suomeenkin. Vallanvaihdosten jälkeistä aikaa on leimannut usko vakaaseen Venäjään ja tätä myötä Suomen ulkopolitiikan vakaantumiseen. Kuitenkin suomalaiset ovat joutuneet pettymään useaan otteeseen.

”Kylmän sodan jälkeen mantereemme alkoi nopeasti eheytyä ja entinen kahtiajako jäi historiaan. Myös Venäjä oli osa tätä myönteistä kehitystä. Nyt historian kulku uhkaa kääntyä ja vastakkainasettelu varjostaa jälleen yhteistyötä.” (Timo Soini (ps), 21.12.2016)

Neuvostoliiton hajoaminen loi uskoa, mutta nykyisen Venäjän kehitys on johtanut pettymykseen. Venäjä on näyttänyt haluavansa geopoliittista valtaa. Vuoden 1917 Venäjän vallankumous antoi Suomelle tilaisuuden itsenäistyä, mutta sitä seurasi kommunistinen Neuvostoliitto, joka uhkasi Suomen itsenäisyyttä läpi 1900-luvun jälkipuoliskon. Vallanvaihdokset Venäjällä näyttävät aina johtavan samaan lopputulokseen, ainakin Suomen näkökulmasta katsottuna.

Tosiasioden tunnustaminen ei ole pelkästään Venäjä-retoriikan yhteydessä esiintyvä ilmiö. Tosiasiat ovat laajemminkin kehittyneet merkitsemään ankeaa ja synkkää realistista näkökulmaa, jossa on varauduttava pahimpaan. Toki taiteen puolella realismin kautta on jo pitkään kritisoitu ympäröivää yhteiskuntaa ja valtaapitäviä. Esimerkiksi yhteiskunnallinen realismi on pyrkinyt kiinnittämään huomiota mm. tehdastyöläisten ja köyhien oloihin. Suomalaisessa julkisessa poliittisessa keskustelussa tosiasioden tunnustaminen liittyy vahvasti jonkin tulevan ongelman ratkaisemiseen epämiellyttävien, mutta pakollisten keinojen ja toimien avulla. Tunnustettavia tosiasioita ovat mm. ilmastonmuutos (Maaseudun tulevaisuus 20.2.2019: *”Mari Pantsar: ”Tosiasioden tunnustaminen on*

viisauden alku" – ympäristön hätätila ratkaistaan jälleenrakentamisen hengellä")¹ tai taloudellinen taantuma (Helsingin sanomat 14.8.2019: "Kaiken viisauden alku on tosiasioiden tunnustaminen. Talouden suhdanne viilenee. Sen seurausten tunnustaminen voi olla tuoreelle hallitukselle hankalaa.")²

Venäjän kohdalla puheenvuoroissa tunnustettava tosiasia on Venäjän historiasta kumpuava mieltymys valtaan ja hallintaan, joka näyttäytyy geopolittisena. Tämä geopolittinen vallanhalu on Venäjällä geeneissä, eli se on jotain, joka todennäköisesti tulee toistumaan jokaisen uuden hallitsijan ja hallinnon kohdalla. Tämän tosiasian tunnustamisella hyväksytään yleensä näkemys siitä, että pragmaattista yhteistyötä Venäjän kanssa on jatkettava maailmanpoliittisesta tilanteesta huolimatta. Kun kylmän sodan aikana tosiasioiden tunnustaminen oli Suomen aseman maailmanpolitiikan kierteissä riepoteltavana pienvaltiona tunnustamista, nykyisellään linja on samanhenkinen, joskin ei täysin identtinen. Vaikka Suomi ei ole enää poliittisesti sitoutumaton, se ei voi ottaa riskiä Venäjän suhteiden katkeamisesta. Venäjä näyttäytyy Suomelle tärkeänä erityisesti taloudessa, mutta pelko Venäjän sotilaallisesta uhasta ei ole kadonnut minnekään, erityisesti ottaen huomioon Suomen aseman sotilaallisesti liittoutumattomana valtiona.

Lopulta sekä maantieteellisiä että historiallisia tosiasioita yhdistää niiden rooli suomalaisessa identiteettipolitiikassa, eli suomalaisuuden määrittelyssä. Suomessahan suhteet naapurimaihin ovat määritelleet vahvasti myös omaa identiteettiämme: "ruotsalaisia emme ole, venäläisiksi emme tahdo tulla, olkaamme siis suomalaisia". Kuitenkin erityisesti poliittisessa tutkimuksessa kansallisen identiteetin määrittäminen on jätetty usein valtion vastuulle, ja valtioiden rajat ovat rajanneet myös identiteetin sijaintia. (Harle 2000, 48 – 51.)

Vaikka suomalainen identiteettipolitiikka näyttääkin ammentavan perinteisestä geopolitiikasta, joka on lähinnä kiinnostunut valtioiden välisistä sotilaallisista ja strategisista taisteluista, on merkittävässä osassa myös uudempi kriittinen geopolitiikka, jossa merkityksellistä on alueen sosiaalinen rakentaminen ja ottaminen haltuun kielen avulla (ibid., 53 – 55). Eduskunnan puheenvuoroissa luodaan eräänlaista kertomusta Daavidista ja Goljatista, jossa maantieteellisesti pieni Suomi on luonnollisesti Daavid, joka voittaa

¹ <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/ymparisto/artikkeli-1.382696> (haettu 12.5.2020)

² <https://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000006203241.html> (haettu 12.5.2020)

taistelussa suuren ja mahtavan Goljatin. Aikaisemmiksi voitoiksi Suomen hyväksi voidaan laskea keisarikunnan Venäjän ja Neuvostoliiton hajoamiset. Nyt uhkan muodostaa Putinin hallitsema Venäjä. Puheenvuoroissa geopolitiikan avulla luodaan suomalaista identiteettiä, jossa kuitenkin voittoa ei saavuteta fyysisellä taistelulla vaan kärsivällisellä odottamisella. Suomi odotti koko kylmän sodan tilaisuutta ottaa etäisyyttä Neuvostoliittoon, kunnes sen hajoaminen tarjosi tuon tilaisuuden, johon Suomi tarttui.

”Ukrainan kriisin myötä Suomessa on herätty siihen, että Eurooppa ei automaattisesti ole rauhan tyyssija. Tilanteet voivat muuttua nopeastikin. Omasta puolustuksesta täytyy pitää huolta, tai muuten heräämme kasakan nauruun — tai kuten tasavallan presidenttikin on todennut: ”kasakka ottaa sen, mikä on huonosti kiinni.”” (Jussi Niinistö (ps), 14.1.2015)

Puheenvuoroissa ei haluta olla sinisilmäisiä itänaapurin suhteen. Suomalaiseen kulttuuriin kuuluu tietynlainen epäluottamus Venäjään ja venäläisiin, ainakin poliittinen epäluottamus. Venäläiset valtionjohtajat nähdään korruptoituneina ja epäluotettavina yksilöinä, samoin kuin koko venäläinen poliittinen systeemi. Tätä myötä korruptio ja epäluottamus leviää Venäjällä valtionjohdosta viranomaisiin ja kansalaisiin. Epäluottamuksen asenne on havaittavissa aineiston puheenvuoroissa.

”Mihin Venäjä pyrkii? Miksi Venäjä on muuttunut sotilaallisesti aktiiviseksi? Onko meillä Suomessa syytä pelätä Venäjää? Näitä kysymyksiä pyörittelee moni suomalainen mielessään, ehkä siksi, ettei Venäjä ole kertonut aikeistaan luotettavasti, tai sitten sen teot ja puheet ovat olleet ristiriitaisia ihan maallikonkin silmin.” (Suna Kymäläinen (sdp), 14.1.2015)

Poliittisilla areenoilla ilmentyvät mielikuvat ja retoriikka eivät välttämättä aina edusta niitä samoja mielikuvia, joita kansan ja äänestäjäkunnan parissa on. Usein poliittinen retoriikka nähdään erillisenä, ammattipolitiikkojen harjoittamana, poliittisena kulttuurina. Sen vastakohtana näyttäytyy kansanomaisen retoriikka, joka kommentoi valtiollista politiikkaa. (Latvala 2013, 28 – 30.)

Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan teettää joka vuosi kyselyn suomalaisten mielipiteistä koskien ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa, maanpuolustusta ja turvallisuutta. Kysymyksessä koskien eri tahojen vaikutusta Suomen turvallisuuteen, Venäjän koetaan aiheuttavan eniten kielteistä vaikutusta Suomen turvallisuuteen. Venäjä on pysynyt kärjessä koko 2010-luvun, mutta myös esimerkiksi myös Naton koetaan aiheuttavan paljon

kielteistä vaikutusta. (Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta 2020, 45 – 46.) Venäjää koskevan retoriikan voi katsoa vaikuttavan myös kansalaisten tasolla.

Historiasta ja geopolitiikasta ammentavan tosiasioiden tunnustamisen diskurssilla pyritään hallitsemaan anarkista kuvaa kansainvälisestä järjestelmästä ja Suomen asemasta siinä. Asettamalla Suomen sekä Venäjän historialliseen ja geopolitiittiseen jatkumoon, saadaan molemmille luotua yhtenäinen tarina, jossa suuri ja mahtava Venäjä on jatkuvasti pyrkinyt kiusaamaan pientä ja sisukasta Suomea. Suomi on selvinnyt Venäjän naapurina joko pääosin pragmaattisen yhteistyön kautta. Kärsivällisesti johdonmukaista ulkopoliitiikkaa tekemällä Suomi on päässyt hyötymään Venäjän kaaoksesta.

Kansallisia kertomuksia luomalla voidaan korostaa oman kansakunnan selviytymiskykyä kriisien yli (Vuorelma 2020). Suomelle Venäjän voimapolitiikka Euroopassa on ilmeinen kriisi. Ihmiselle on helpompi hahmottaa esimerkiksi valtioiden välisiä suhteita kehittämällä tarinoita, juonenkäänteineen ja hyvine sekä pahoine toimijoineen (Vuorelma 2016). Venäjälle on selvästi annettu tarinan pahiksen rooli. Suomalaiset ovat tarinan sankareita, voisi jopa sanoa oman elämänsä Jeesuksia, koska he jaksavat kärsivällisesti sietää Venäjän pahimpia piirteitä, mutta silti aina pyrkivät yhteistyöhön. Venäjä-diskurssi on toiminut jo ennen itsenäisyyttä suomalaisen identiteetin rakentajana, ja jatkaa samassa roolissa eduskunnan puheenvuoroissa.

6. Venäjä näyttäytyy uhkakuvien kautta

Toisen maailmansodan jälkeisiä suhteita Neuvostoliittoon leimasi vuonna 1948 allekirjoitettu YYA-sopimus, eli sopimus ystävydestä, yhteistoiminnasta ja avunannosta. Juuri ystävyys oli kylmän sodan ajan ulkopoliittisessa retoriikassa paljon käytetty ilmaus. Suomalainen sodanjälkeinen kuva Neuvostoliitosta oli viholliskeskeinen, olihan juuri käyty verinen sota, jonka Neuvostoliitto aloitti, maiden välillä. Sodan jälkeen aloitettiin Suomenkin puolelta toimia viholliskuvan purkamiseksi. Kuitenkin vihollisuudesta ystävyYTEEN siirtyminen oli hyvin yksipuolista, sillä Neuvostoliitto sysäsi vastuun asenteiden muuttamisesta Suomelle. Suomi joutui harjoittamaan katumusta sodan traumasta, sillä Neuvostoliiton näkemyksen mukaan Suomen omat toimet ja neuvostovastaisuus johtivat sotaan. Neuvostoliiton julkisissa puheissa ja kirjallisuudessa vaadittiin Suomelta ystävyyttä, jonka tuli näkyä neuvostokritiikistä pidättäytymisessä.

Ystävyyteen siinä mielessä, kuin se Suomi-Neuvostoliittosuhteissa käsitettiin, kuului tietty vilpittömyys toista kohtaan ja "herkkätunteisuus" eli toisen tunteiden kunnioittaminen. Tämä tosin oli taas hyvin yksipuolista, jotain mitä vaadittiin vain Suomen suhtautumisessa Neuvostoliittoon. Tätä suhdetta vahdittiin tarkasti Neuvostoliiton puolelta esimerkiksi paikallisen lehdistön toimesta, ja jo pelkkä epäily jonkun suomalaisen toimijan sisällään kantamasta neuvostovastaisuudesta sai lehdistön kirjoittamaan kriittisesti. Kaiken kaikkiaan Suomen oli ansaittava ystävyytensä Neuvostoliittoon paitsi ulkopoliittisilla, myös sisäpoliittisilla toimilla. Syyte kaksinaamaisuudesta saattoi seurata jo siitä, jos kirjakauppojen hyllyillä oli esillä sotamuistelmia. (Vihavainen 1991, 208 – 213, 217 – 218.)

Suomessa nähtiin liikaa uhkakuvia Neuvostoliittoon liittyen, joten paremmaksi nähtiin toteuttaa sitä miellyttävää ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa. Riippuen pienvallan aikaisemmista suhteista suurvaltaan, se pyrkii joko neutraalisuuteen tai liittoumaan kyseisen suurvallan suhteen (Toje 2010, 29). Suomi valitsi Neuvostoliiton suhteen neutraalisuuden tien, sillä sota oli vielä hyvin suomalaisten mielissä.

"Suomen on oltava jatkossa korostuneen puolueeton maa ja pysyttävä kaikkien sotilasliittojen ulkopuolella ja säilytettävä erinomaisen hyvät suhteet entisen Neuvostoliiton suuntaan. Siitä ystävyydestä meillä on pitkä kokemus, ja sitä on Venäjän kanssa nyt jatkettava ja vaalittava. [...] Pienen Suomen ei pidä pullistella Euroopan unionin selän takana, koska olemme joka tapauksessa ison karhun kainalossa." (James Hirvisaari (m11), 14.1.2015)

Vaikka Hirvisaaren puheenvuoro on tuulahdus historiallisesta ystävyyssuhteesta ja alistumisesta itänaapurin vaikutusvallalle, jää hän kuitenkin puheensa kanssa yksin. Muissa puheenvuoroissa Suomen aseman kansainvälisessä systeemissä on ymmärretty muuttuneen. Tällä kertaa Suomi on valinnut neutraalisuuden sijaan liittouman tien, valiten vastakkaisen suunnan kylmän sodan ulkopoliitikalle.

"Suomi on EU:n 20-vuotiaana jäsenenä tässä kaikessa mukana. Voimakkaammin kuin kenties koskaan toisen maailmansodan jälkeen Suomi on EU:n mukana nyt kohdistamassa poliittisia vaatimuksia Venäjää kohtaan. Uusi turvallisuuspoliittinen asemamme konkretisoituu nyt tällä tavalla." (Ilkka Kantola (SDP), 14.1.2015)

Suomi ei ole enää poliittisesti liittoutumaton, eikä se voi enää vedota puolueettomuuteen kansainvälisissä suhteissa. Kylmän sodan aikana Suomen ja Neuvostoliiton suhteita

varjosti yksipuolinen vaatimus luottamuksesta. Suomella pienenä ja heikompana valtana ei ollut parempia vaihtoehtoja kuin vahvemman ja suuremman vallan miellyttäminen, sillä liittyminen tasapainottavaan liittoumaan kuten Euroopan yhteisöön tai Natoon ei tullut tuon ajan Suomessa kuuloonkaan.

Venäjän hyökättyä Ukraina ja vallattua Krimin, EU on syyttänyt sitä luottamuksen rapautumisesta toimijoiden välisessä suhteessa. Venäjä on rikkonut EU:n vaalimia länsimaisia arvoja toimillaan, jonka myötä EU on ilmaissut, ettei se luovu talouspakotteista ennen kuin Venäjä vetäytyy Ukrainasta ja kunnioittaa maan koskemattomuutta ja demokratiaa. Samoin Venäjä on kokenut EU:n pettäneen sen luottamuksen. (Vuorelma 2015.) Suomen kaltaisella pienvallalla tilanne on tietenkin ongelmallinen. Pienvallat ovat voimaresurssiensa puutteellisuudesta johtuen kärkkäitä kannattamaan *status quon* eli sotaa edeltävän tilan ylläpitoa ja vakiintuneen järjestyksen kunnioittamista, ainakin näennäisesti. Pienvalloilla on todellinen pelko siitä, että jos ne haastavat suurvaltoja, ne voidaan helposti pyyhkiä pois tieltä suurvaltojen mitteloissa. (Toje 2010, 30.) Suomelle Venäjän kaltaisen suurvallan viereinen sijainti luo useita uhkakuvia, jotka ovat konkretisoituneet Ukrainan konfliktin alkamisen jälkeen.

6.1. Sotilaallisen uhkan mahdollisuus

Suomen muuttunut turvallisuusympäristö tiedostetaan eduskunnan puheenvuoroissa. Georgian ja Ukrainan konfliktit ovat osoittaneet, ettei Venäjää pelota käyttää sotilaallista voimaa Euroopan kamaralla. Venäjää ei kuitenkaan nähdä sotilaallisena uhkana Suomelle:

”Euroopan kasvaneet sotilaalliset jännitteet vaikuttavat myös Suomen turvallisuusympäristöön. Ei ole Suomenkaan kannalta yhdentekevää, miten Venäjä tähän kriisiin reagoi. Venäjä ei silti muodosta meille perinteistä turvallisuuspoliittista uhkaa.” (Alexander Stubb (kok), 14.1.2015)

”Perinteisellä” turvallisuusuhkalla viitataan yleisesti sotilaallisiin uhkiin. Perinteinen on turvallisuuspolitiikan kontekstissa synonyymi vanhakantaiselle sodankäynnille, jossa konflikti on pääosin fyysinen kahden osapuolen välinen kamppailu. Tai kuten kuuluisa sotateoreetikko Carl von Clausewitz määritteli sodan, se on kuin kahden painijan kaksinkamppailu, jossa vastapuoli pyritään alistamaan fyysisellä voimalla omaan

tahtoonsa (Clausewitz & Heuser 2007, 13). ”Perinteinen” sodankäynti nähdään siis yleisesti erinäisenä taistelukentällä tapahtuvana mittelönä. Tätä käsitystä vahvistavat esimerkit, joita ei analyyseissä liitetä perinteiseen sodankäyntiin: esimerkiksi Suomen puolustusministeriön tulevaisuuskatsauksessa vuodelta 2004 teknologian kehitys nähdään täydentävänä, mutta ei täysin ”perinteistä” sodankäyntiä korvaavana elementtinä. Katsauksessa perinteisten sotilaallisten uhkien lisäksi nostetaan laaja-alaiset turvallisuusuhkat, joihin lukeutuu mm. terrorismi, tietojärjestelmiin kohdistuvat hyökkäykset, ympäristöuhkat sekä tartuntataudit. (Puolustusministeriö 2004, 4, 9.) Perinteinen turvallisuusuhka näyttäytyy siis pitkälti sodan ja voimapolitiikan kautta.

Syynä sille, ettei puheenvuoroissa Suomen suuntaan koeta koituvan sotilaallista turvallisuusuhkaa, voi olla se, että Suomella ja Venäjällä ei koeta yksinkertaisesti olevan mitään vakavaa syytä alentua konfliktiin. Suomen ja Venäjän johtajat ovat käyneet Ukrainan konfliktin ajan aktiivista keskustelua, ja Niinistö sekä Putin ovat usein esiintyneet yhteisissä tiedotustilaisuuksissa. Suomella ja Venäjällä ei ole hiertäviä rajakiistoja. EU on tähän mennessä tyytynyt painostamaan Venäjää pakotteiden kautta, joten Suomella ei ole pelkoa siitä, että se joutuisi konfliktiin Venäjän kanssa EU:n myötävaikutuksesta. (Iloniemi & Limnell 2018, 238 – 239.)

Ukrainan jouduttua Venäjän voimapolitiikan uhriksi, on Suomessakin väittämättä herännyt kysymys siitä, voisiko Suomelle käydä samoin. Venäjän perustelut sen toiminnalle Krimin niemimaalla ja Ukrainassa antavat jonkinlaista osviittaa siitä, mitä Venäjän motiivit ovat. Venäjän valtaama Krimin niemimaa oli vuoteen 1954 asti osa Neuvostoliittoa, kunnes siitä tuli osa Ukrainan neuvostotasavaltaa. Venäjä itse on pyrkinyt argumentoimaan Krimin valtauksen puolesta sen laillisuuden näkökulmasta: Putin on esittänyt valtauksen olleen keino suojella Krimin pääosin etnistä venäläistä väestöä fasistiselta Ukrainan hallitukselta, verraten Krimin palauttamista osaksi Venäjää Saksojen yhdistymiseen. Venäjä on ilmoittanut halunsa suojella myös rajojensa ulkopuolella sijaitsevia etnisiä venäläisiä. Krimin väestöstä on puhuttu myös yhtenä entiteettinä, joka haluaa vapaaehtoisesti irtaantua Ukrainasta. Krimin autonomiselle asemalle koituva uhka Ukrainan hallinnon suunnalta nousee täten pääosaan Venäjän argumentoinnissa. (Žalimas 2017; De Grussa 2019.) Nämä perustelut ovat kuitenkin vain Venäjän julkisia lausumia, eivätkä välttämättä paljasta sen todellisia motiiveja.

Monia entisiä neuvostotasavaltoja ovat leimanneet poliittiset erimielisyydet venäjä- ja länsimielisten osapuolten välillä. Esimerkiksi Ukrainassa kylmän sodan jälkeinen poliittinen

kehitys on johtanut kahteen valtavirran suuntaukseen puoluekentällä: länsi- ja eurooppamielisiin puolueisiin, sekä venäjämielisiin ja euroskeptisiin puolueisiin. Tähän kehitykseen on myöhemmin liittyneet äärioikeistolaiset ja kansallismieliset liittoumat, jotka ovat venäjänvastaisia. Ukrainan politiikka on ollut tulenarkaa, josta todisteena Krimin valtausta edeltäneet Maidan-aukion tapahtumat. (Umland 2011.) Toisen entisen neuvostotasavallan Moldovan vaaleissa on myös nähtävissä samanlainen jakauma venäjämielisiin ja länsimielisiin puolueisiin (Yle 25.2.2019), samoin kuin Bulgarien presidentinvaaleissa jako venäjämieliseen ja länsimieliseen suuntaukseen (Yle 14.11.2016).

Myös kärhämät venäjänkielisten ja muun väestön välillä ovat leimanneet entisiä neuvostotasavaltoja. Esimerkiksi Virossa Pronssisoturi-patsaan siirtämisen yhteydessä vuonna 2007 syntyi väkivaltaisia levottomuuksia virolaisten ja vironvenäläisten välille, sillä vironvenäläiset vastustivat 2. maailmansodan neuvostosotilaiden muistoksi pystytetyn patsaan siirtämistä pois Tallinnan keskustasta. Putinkin ilmaisi huolensa Viron tapahtumista. (BBC 28.4.2007.) Vertailun vuoksi Viron väestöstä etnisiä venäläisiä tai venäjää äidinkielenään puhuvia on 24,8% (2019)³ ja Suomen 1,4% (2018)⁴. Suomessakin kuitenkin venäläisten osuus on kymmeniä tuhansia, eikä mikään estäisi Venäjän johtoa käyttämästä suomenvenäläisiä osana propagandaansa, kuten kävi 2010 tapahtuneen suomalaisvenäläisen lapsen huostaanoton yhteydessä (Suomen Kuvalehti 6.10.2012).

Ottaen huomioon suomalaisten ristiriitaisen suhteen itänaapuriin, on vaikea uskoa, että venäjämielisellä poliittisella puolueella olisi luvassa pitkäikäistä elinkaarta Suomen poliittisella kartalla. Neuvostoliiton aikaan itänaapurin liehittelijöitä riitti jonoksi asti, joskin poliittinen paine oli täysin eri luokkaa. Nykyään Venäjän toimia ymmärtävät tai edes osittain positiivisesti kommentoivat tahot pistetään kuitenkin usein nopeasti ruotuun. Esimerkiksi perussuomalaisten kansanedustaja Juho Eerola kertoi tuomitsevansa Krimin valtauksen, mutta hyväksyvänsä sen liittämisen osaksi Venäjää. Perussuomalaisten puheenjohtaja Jussi Halla-Aho ei nähnyt Eerolan kommentteja suotavina, ja kehotti jatkossa välttämään tuenilmaisuja Venäjän toimille. (Ilta-Sanomat 24.3.2019; Uusi Suomi 7.4.2018.)

³ <https://www.stat.ee/34267> (haettu 9.4.2020)

⁴ Venäjää puhuvien osuus väestöstä
http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yyti_fif_201900_2019_21461_net.pdf (haettu 9.4.2020)

Toisaalta suoraa kritiikkikään Venäjää kohtaan ei ole katsottu suomalaisessa poliittisessa keskustelussa hyvällä. Entisen puolustusministeri Jyri Häkämiehen ”Venäjä, Venäjä, Venäjä” -puhe Suomen pääasiallisista turvallisuushaasteista sai paljon kritiikkiä Suomessa (Aro 2014). Häkämiehen vuonna 2007 pitämän puheen aikainen maailmantilanne oli eri, sillä Venäjä ei ollut aloittanut voimapolitiikkansa näytöstä Ukrainassa, tai edes Georgiassa. Aineiston puheenvuoroissa uhkakuvien maalailu Venäjän suhteen jakaa kansanedustajien mielipiteitä.

Yleisesti sotilaallisen uhan mahdollisuutta pidetään pienenä: Venäjän ei koeta Ukrainan tapahtumista huolimatta uhkaavan Suomea sotilaallisesti, vaikka Ukrainan tapahtumat herättävätkin huolta yleisestä turvallisuustilanteesta.

”Ukrainan kriisin myötä Venäjästä on kuluneen runsaan vuoden aikana puhuttu lähinnä turvallisuusnäkökulmasta. Kriisi on johtanut lännen ja Venäjän uuteen vastakkainasetteluun, ja sen aiheuttama jännite heijastuu myös Suomen lähialueelle, vaikka meihin ei suoranaista sotilaallista uhkaa kohdistukaan.” (Jussi Niinistö (ps), 14.1.2015)

Lännen ja Venäjän vastakkainasettelu näkyy Niinistön puheenvuorossa asettavan myös Suomen osaksi tuota vastakkainasettelua, onhan Suomi kuitenkin sementoinut asemansa läntisenä valtiona. Niinistö näkee Suomen roolin mahdollisessa lännen ja Venäjän välisessä konfliktissa välillisenä toimijana, eli ei ainakaan toimeenpanevana voimana. Suomessa varmasti koetaan maan suhteen Venäjään olevan muita länsimaita parempi, johtuen pragmaattisen Venäjä-suhteen roolista ulkopolitiikassa. Suomi tulisi vedetyksi mukaan vain tilanteessa, jossa sen välittömässä läheisyydessä joku sen liittolaisista joutuisi konfliktiin. Venäjän ja lännen vastakkainasettelu herättää pohdintaa Suomen turvallisuusympäristön muutoksista, mutta jotkut näkevät omat vaaransa ympäröivän maailman näkemisessä pelkästään uhkakuvien kautta:

”Uhkakuvien sijaan tarvitsemme enemmän visioita. Tarvitsemme näkymiä paremmasta maailmasta ja paremmasta Suomesta, sillä muuten saattaa käydä niin kuin presidentti Koivisto totesi: ”Usein on käynyt käänteisesti niin, että uhkakuvat alkavat toteutua juuri sen takia, että niihin varaudutaan.” Tämä on totta erityisesti asevarustelun suhteen: sotaan varustautuminen ruokkii sodan mahdollisuutta.” (Hanna Sarkkinen (vas), 31.5.2017)

Mauno Koivisto, toimiessaan pääministerinä, ei ollut tyytyväinen hänen aikanaan käytyyn poliittiseen keskusteluun Neuvostoliittoon liittyen. Tšekkoslovakian jouduttua Neuvostoliiton armeijan miehittämäksi vuonna 1968, keskustelu Neuvostoliiton aggressiivisista toimista oli Suomessa jo valmiiksi kiivaasta. Tšekkoslovakian kriisin heitettyä bensa liekkeihin suomalaisessa Neuvostoliittoa koskevassa retoriikassa, Koivisto neuvoi mieluummin hillitsemään kuin villitsemään keskustelua. (Apunen 2012, 56 – 58.)

”Vasemmistoliitto ei näe mitään aihetta paniikkiin Suomessa. Me emme edelleenkään kannata Nato-jäsenyyttä tai asevarustelua. Ne eivät lisää vakautta ja rauhaa sen paremmin Suomessa kuin Ukrainassakaan. Päinvastoin ne toisivat lisää jännitystä ja epävakautta.” (Annika Lapintie (vas), 14.1.2015)

Puheenvuorojen perusteella erityisesti vasemmistoliitossa pyritään hillitsemään sotilaallisista uhista käytävää keskustelua. Varautuminen ja ennakointi sotilaalliseen uhkaan koetaan vasemmistoleirissä edesauttavan todellisen uhan syntymistä. Yleisemmässä keskustelussa esiintyy mielipiteitä, joiden mielestä länsimaiden toiminta on jo pidemmän aikaa sysännyt Venäjää yhä epätoivoisempaan tilanteeseen ja pahentanut sen välejä lännen kanssa. Venäjän ja Euroopan politiikan professori Richard Sakwa (2016, 286 – 291) esimerkiksi näkee länsimaiden pakotepolitiikan kyvyttömyytenä nähdä vastapuoli poliittisena toimijana ja tasavertaisena keskustelijana. Pakotteilla EU pyrkii Sakwan mukaan sysäämään kaiken vastuun Ukrainan tilanteesta Venäjälle, eikä ota huomioon ollenkaan omaa rooliaan kriisissä. Sakwalle ongelma on, että samaan aikaan Nato on jatkuvasti ulottanut vaikutusvaltaansa Venäjän rajanaapureihin, Ukraina mukaan lukien. Georgian ja Ukrainan tapahtumat olisivat seurausta siitä, että Venäjä on ajettu nurkkaan ja sitä kuvainnollisesti tökitään jatkuvasti kepeillä.

Puolustusvoimien entisen komentajan Gustav Hägglundin mielestä Naton laajentuminen kylmän sodan ja Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen oli virhe. Naton toive Ukrainan ja Georgian liittymisestä sen jäseniksi ajoi Hägglundin mukaan Venäjän nurkkaan etenkin siksi, että Putin oli ilmoittanut, ettei hyväksy Ukrainan Nato-jäsenyyttä. Naton levittäytyminen itään on ajanut Venäjän vaikeaan tilanteeseen. (Hägglund 2017, 85 – 87, 98 – 99.) Joiden mielestä koko Naton rooli on merkityksetön nykypäivänä, koska sen tarkoitus ei ole enää toimia tasapainottavana toimijana:

”90-luvulle tultaessahan erityisesti Fukuyaman suulla puhuttiin historian lopusta. Tätä aikaa muistellessa näin jälkiviisaana romantikkona ajattelen, että kun Varsovan liitto lakkasi olemasta, niin tuolloin olisi pitänyt Natokin lakkauttaa, kun Nato on nykyisellään tullut pitkälti YK:n tontille, etsinyt uutta roolia.” (Kimmo Kivelä (ps), 31.5.2017)

Varsovan liitto oli vuodesta 1955 vuoteen 1991 toiminut Neuvostoliiton ja neuvostotasavaltojen muodostama sotilasliitto, jonka tarkoitus oli toimia vastavoimana Natolle. Varsovan liiton oli siis tarkoitus tasapainottaa kansainvälistä järjestelmää. Neuvostoliiton ja Varsovan liiton hajottua moni entinen neuvostotasavalta on liittynyt Natoon, kuten Baltian maat. Puheenvuoroissa Venäjän sotilaallisen uhan mahdollinen aktualisoituminen on sidoksissa vahvasti Nato-jäsenyyteen: joidenkin mielestä jäsenyys on syy itsessään sotilaallisen uhan lisääntymiselle, toisille jäsenyys antaa ratkaisevan turvan Venäjän sotilaalliselta uhalta.

Eriävistä mielipiteistä esimerkkinä voidaan ottaa valtioneuvoston vuonna 2016 ilmestynyt ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko, jossa sotilaallisen yhteistyön kehittäminen Naton kanssa oli keskeinen osatekijä oman alueen puolustuksessa, ja samoin Natoa kuvailtiin keskeiseksi eurooppalaiseksi ja transatlanttiseksi turvallisuustoimijaksi (Valtioneuvoston kanslia 2016, 25 – 26). Rauhanjärjestö Sadankomitea kritisoi selontekoa näköalattomaksi, ja kuvaili Natoa vanhakantaiseksi voimapolitiikkaan ja taktisiin ydinaseisiin nojaavaksi sotilasliitoksi (Sadankomitea 2016).

Monissa puheenvuoroissa Suomen turvallisuusympäristössä tapahtuneet muutokset nähdään muistutuksena siitä, että Suomen on pienenä valtiona pidettävä ovia auki joka suuntaan, kuten myös valtioneuvoston selonteossa Nato-optio pidettiin avoimena.

” Toinen tämmöinen jakolinja, ja oikeastaan tapa asemoida Suomen asemaa, liittyy tämmöiseen kolmijakoon, jossa jokaisella opilla on omat kannattajansa: olemmeko pienvaltiorealistejä, olemmeko transatlantisteja vai globalisteja. Monet keskustelijat haluavat painottaa yhtä näistä ikään kuin kuvatakseen meidän suuntautumistamme. Tässä olen mielestäni tylsä ja sanon, että Suomen pitää toimia kaikilla näillä kolmella tasolla ja suunnalla. Ne eivät ole toisiaan poissulkevia vaan täydentävät toisiaan. ” (Matti Vanhanen (kesk) 21.12.2016)

Hiski Haukkala ja Tapani Vaahtoranta (2016, 57 – 60) jaottelivat suomalaiset ulko- ja turvallisuuspoliittiset näkemykset kolmeen eri koulukuntaan. Pienvaltarealismin lisäksi, Haukkala ja Vaahtoranta toivat esiin euroatlanttisen ja globalistisen turvallisuuspoliittisen koulukunnan. Kaikkien koulukuntien taustalla on oletamus Suomesta pienenä valtiona, jonka myötä se joutuu sopeutumaan ja reagoimaan kansainvälisen järjestelmän muutoksiin. Suomelle nämä muutokset heijastuvat pitkälti Venäjän kautta, joten Suomelle reagointi ja sopeutuminen tapahtuu suhteessa Venäjään. Pienvaltarealistieja yhdistää usko sotilaallisen voiman yliverkkaisuuteen, ja täten johtopäätökseen, että Suomen on pienvaltana pyrittävä vaarattomuuteen ja luotettavuuteen Venäjän kanssa.

Euroatlanttinen, tai liberaali, koulukunta korostaa lain ja oikeuden toteutumista suhteessa Venäjään. Venäjä näyttäytyy tällöin vastustajana Suomen pyrkimyksille liberaalimpaan ja länteen sitoutuneempaan politiikkaan, ja yleisesti Suomi nähdään kiinteästi osana läntistä sekä eurooppalaista yhteisöä ja instituutioita. Mutta kun Suomi on pyrkinyt suuntautumaan länteen, on se silti joutunut turvautumaan myös kahdenkeskisiin neuvotteluihin Venäjän kanssa. Globaali koulukunta katsoo Suomen linjaksi suuntautumisen pois voimapolitiikan maailmasta ja kohti keskinäisriippuvuuden järjestelmää. Globalistinen näkemys menee liberaalia katsantoa pidemmälle siinä, että globaalin integraation lisäksi se nostaa esille mm. kysymyksen ekologisuudesta ja eettisyydestä politiikassa. (Ibid.)

Suomen asema suhteessa siihen, mitä koulukuntaa tai koulukuntia kohti se milloinkin suuntautuu, riippuu siis maailmanpoliittisesta tilanteesta ja Venäjän roolista siinä. Reagoiessaan Venäjän asettamaan uhkaan, Suomella on käytössään kolme turvallisuusstrategiaa: järjestelmän tasapainottaminen, provokaatioiden välttäminen sekä normien ja instituutioiden vahvistaminen. Näihin koulukuntiin suuntautumista ohjaavat poliitikkojen omat näkemykset Suomen toimintaympäristöstä, ja mitkä keinot näyttäytyvät kussakin tilanteessa sopivimmilta. (Ibid.)

Juurikin euroatlanttinen suuntaus on yleisin eduskunnan keskusteluissa esiintyvä näkökanta. Lähentymistä länsimaisiin instituutioita kohtaan perustellaan sillä, että Suomi itsessään ei pysty huolehtimaan omasta turvallisuudestaan. Ainoa keino varmistaa Suomen turvallisuus ja itsenäisyys tulevaisuudessa on olla avoimena usean (länsimaisen) liittouman suuntaan. Puheenvuorojen perusteella Suomi siis keinovalikoimassa nojautuu normien ja instituutioiden vahvistamiseen.

”Haluamme kuulua eurooppalaiseen turvallisuusyhteisöön, mikä tarkoittaa keskinäistä avun-antoa ja solidaarisuutta. Tähän kuvaan sopii hyvin myös EU:n turvallisuus- ja puolustusyhteistyön syventäminen sekä EU:n ja Naton yhteistyön tiivistäminen hybridiuhkien aikakaudella.” (Jutta Urpilainen (sdp), 31.5.2017)

Pienvalluille ominaista on useiden vaihtoehtojen ylläpito pattitilanteen varalta.

Kansainvälisten liittoumien kautta pienvallat saavat paitsi painoarvoa päätöksilleen, myös turvaa suurvaltoja vastaan (Toje 2010, 29 – 30). Suomelle on käynyt tähän mennessä hyvin asema, jossa sillä on hyvät puolustuspoliittiset suhteet muihin pohjoismaihin, Euroopan unioniin sekä Natoon. Suomen intresseissä ei nähtävästi ole tehdä lopullisia valintoja näiden liittoumien suhteen muutoin kuin konfliktitilanteessa, johon Suomi joutuisi haluamattaan vedetyksi mukaan.

Pienvallolla on puolustuksellisia intressejä, mutta kyseisten intressien tarkoitus on tehdä pienvallloista vähemmän potentiaalisia kohteita suurvaltojen toimille (ibid.). Nato-yhteistyö jakaa tässä suhteessa mielipiteitä: osa näkee yhteistyön vain kasvattavan Suomen selässä olevaa maalitaulua, kun taas osalle se on elintärkeä kumppani omien puolustuksellisten intressien ylläpitämisessä.

”Meidän suomalaisten on viisasta välttyä asetelmalta, jossa toisensa poissulkevin vaihtoehtoina nähtäisiin Nato tai Venäjä.” (Ilkka Kanerva (kok), 14.1.2015)

Nato-jäsenyyden kannatus suomalaisten keskuudessa on vähäistä. Suurin osa suomalaisista suhtautuu kielteisesti jäsenyyteen. Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan (2020, 41, 46) teettämässä kyselyssä Nato-jäsenyyttä vastusti 64% vastaajista, ja kannatti 20%. Yli neljäsosa vastaajista koki Naton vaikutuksen Suomen turvallisuuteen negatiiviseksi, mutta kuitenkin paremmaksi kuin Venäjän vaikutuksen. Kaiken kaikkiaan kansalaisten mielipide Natosta ei näytä liiammin muuttuneen 2000-luvulla suuntaansa.

Naton kannatus puheenvuoroissa jakaantuu perinteisen poliittisen vasemmisto-oikeisto-akselin mukaisesti, jossa vasemmistoliitto on selvimmin jäsenyyttä vastaan. Kokoomus, RKP ja kristilliset taas ovat selkeimmin jäsenyyden puolella. Suuri vastustus jäsenyyttä vastaan suomalaisten keskuudessa voi vaikuttaa siihen, etteivät positiivisesti jäsenyyteen

suhtautuvat puolueet kuitenkin suoraan esitä jäsenyyden hakemista, vaan haluavat ylläpitää ”mahdollisuutta” jäsenyyteen.

”Yksi Suomen tärkeimmistä turvallisuuspoliittista liittolaisista on edelleen Nato. Ulkoasiainvaliokunta ei tee uutta arviota todetessaan sotilaallisesti liittoutumattoman Suomen ylläpitävän mahdollisuutta jäsenyyden hakemiseen. Hallituksen viimekeväisessä Nato-arviossa todetaan puolestaan Natolla olevan vakauttava vaikutus Itämeren alueella.” (Stefan Wallin (RKP), 21.12.2016)

Naton nähdään myönteisissä puheenvuoroissa vakauttavan Suomen turvallisuusympäristön, ja takaavan Suomen oman turvallisuuskäytännön. Suomen omat rahkeet vastata mahdolliseen sotilaalliseen uhkaan nähdään yksinkertaisesti riittämättömänä, jolloin ainoaksi vaihtoehdoksi jää kansainväliseen liittoumaan liittyminen.

”Tosiasiahan on se, niin kuin täällä puolustusministeri budjettineuvottelujen aikana sanoi, että näillä resursseilla puolustuksemme ei ole uskottava. [...] Onko Nato ainoa toivomme?” (Antero Laukkanen (kd), 21.12.2016)

Kun kerta Suomen puolustuskyky sidotaan uskottavaan puolustukseen, on kysyttävä mitä ”uskottava puolustus” käsitteenä pitää sisällään. Esimerkiksi Sanna Marinin hallituksen ohjelmassa uskottava puolustuskyky perustetaan ”yleiseen asevelvollisuuteen, koulutettuun reserviin, koko maan puolustamiseen ja korkeaan maanpuolustustahtoon”, sekä aktiiviseen vakautuspolitiikkaan ja kansainväliseen puolustusyhteistyöhön (Valtioneuvosto 2019, 92). Esiin nostetun vakautuspolitiikan perustana taas nähdään sotilaallinen liittoutumattomuus.

”Keskusta korostaa turvallisuuspoliittisen vakauden merkitystä Pohjolan ja Itämeren alueella. Vakauden osina ovat olleet Suomen pitkäjänteinen ja maltillinen ulko- ja turvallisuuspoliittinen linja, eri maiden omat turvallisuuspoliittiset ratkaisut, Suomen ja Ruotsin sotilaallinen liittoutumattomuus, EU-jäsenyytemme ja aiemmin myös Venäjän ennustettava kehitys.” (Juha Sipilä (kesk), 14.1.2015.)

Sotilaallinen liittoutumattomuus ei välttämättä käsitteenä kuitenkaan hylkää Nato-jäsenyyttä, kuten Sipilän hallituksen ohjelmastakin käy ilmi: ”Suomi on sotilasliittoon kuulumaton maa, joka toteuttaa käytännönläheistä kumppanuutta Naton kanssa ja

ylläpitää mahdollisuutta hakea Nato-jäsenyyttä” (Valtioneuvoston kanslia 2015, 34).

Vaikuttaa ristiriitaiselta, että samanaikaisesti sotilaallinen liittoutumattomuus ja Nato-oven auki pitäminen ovat molemmat vakautta edistäviä toimia. Kyseinen ristiriita voi kuitenkin näyttäytyä myös varoituksena Venäjän suuntaan, joka ei luonnollisesti halua Suomen liittyvän Natoon: jos Suomi kokee Venäjän uhkan lisääntyvän, mikään ei estä sitä hakemasta jäsenyyttä.

Puolustuskyvykkyys ilmenee keskusteluissa usein puolustusmenojen kautta.

Puolustuskyvykkyys itsessään on abstrakti käsite, jota on helpompi havainnollistaa esimerkiksi sotilaiden tai sotakaluston määrällä ja laadulla. Puolustuskyvykkyys siis yhdistetään taloudellisiin aspekteihin. Esimerkiksi puheenvuoroissa, joissa nostetaan esille Suomen puolustuskyvyn uskottavuus tai vahvuus, siitä puhutaan määrällisessä tarkoituksessa eli kykyä mitataan vaikkapa varuskuntien tai jalkaväkimiinojen määrässä.

”Perussuomalaisten vastustuksesta huolimatta Suomen puolustuskykyä heikennettiin merkittävästi, kun Suomi liittyi jalkaväkimiinat kieltävään Ottawan sopimukseen. Suomen nykyisessä taloudellisessa ja turvallisuuspoliittisessa tilanteessa ihmettelen, miksi on kiiruhdettu miinojen tuhoamisessa. [...] Noin 20 miljoonaa euroa on niiden arvo ollut, ja korvaavat järjestelmät maksavat noin 300 miljoonaa euroa. Arvoisa pääministeri! Onko tämä järkevää politiikkaa mielestänne tässä taloudellisessa tilanteessa?” (Pirkko Ruohonen-Lehner (ps), 14.1.2015.)

Miinojen kohdalla nostetaan usein kustannustehokkuuden lisäksi esiin niiden toimiminen ”pelotteena” vihollisen joukoille. Puolustusministeriön jalkaväkimiinaselvitystyöryhmä kuvaili miinoilla olevan ennalta ehkäisevä vaikutus, johtuen mahdollisuudesta miinojen nopeaan ja massiiviseen käyttöönottoon (Puolustusministeriö 2003, 20). Vihollinen joutuisi tällöin jopa hylkäämään idean maahyökkäyksestä. Suomalaisessa sotakuvastossa miinoilla on toki myös oma rakas paikkansa. Tunteettomassa sotilaassa Hietanen tuhoaa urhoollisesti neuvostoliittolaisen tankin miinalla. Joka itsenäisyyspäivä näytettävät elokuvaversiot ovat varmasti jääneet suomalaisten mieliin jo siinä määrin, että voi kysyä kuinka paljon niiden sotakuvasto vaikuttaa suomalaisten kuvitelmiin modernista sodankäynnistä.

Kun ajatellaan Krimin tapahtumia, siinä vaiheessa kun media raportoi ensimmäisistä venäläisiä aseita kantavista ”pienistä vihreistä miehistä” Krimin maaperällä, oli valtaus jo

käytännössä tapahtunut. Kyberhyökkäyksillä Ukrainan hallinnon tilannekuvaa tapahtumista pystyttiin sekoittamaan, ja venäläiset lähteet käynnistivät informaatiokampanjan, jossa tapahtumia kuvattiin mm. ukrainalaisten kapinallisten toimina ja venäläisten sotilaitten mukanaolo kiistettiin. Informaatio ja sen hallinta on tärkeä osa Venäjän ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa. (Jaitner 2015, 88 – 92.) Toki Ukrainaa ja Suomea ei voi suoraan verrata toisiinsa, kuten aikaisemmin olen esittänyt. Krimin tapahtumien onkin tarkoitus antaa kuvaa Venäjän toimintatavoista sekä yleisemmin modernista sodankäynnistä.

Hybridisodankäynti nousee usein esille eduskunnan keskusteluissa, mutta lähinnä huomiona siitä, että Suomenkin on hyvä varautua hybridiuhkiin. Hybridisodankäynnin voi määritellä suoran ja epäsuoran sodankäynnin yhdistelmäksi: siinä yhdistyvät sekä tavanomainen valtioiden välinen konflikti että epätavanomainen esimerkiksi terroristi- tai kapinallisjoukkoja käyttävä sodankäynti. Ominaista hybridisodankäynnille on mm. kyberiskut ja valeuutiset. (Puolustusvoimien tutkimuslaitos 2015, 1.) Hybridisodankäynti ei kuitenkaan ole mitenkään uusi ilmiö, sillä esimerkiksi Neuvostoliiton talvisodan aikaan perustama Terijoen hallitus oli juurikin hybridi vaikuttamista, jolla oikeutettiin sota Suomea vastaan. Neuvostoliitto pyrki kääntämään etenkin sosialismia kannattaneet suomalaiset vastustamaan omaa hallintoaan, mutta ei onnistunut luomaan toivomaansa jakautumista suomalaisessa yhteiskunnassa.

”Hybriditoiminta ei ole perinteistä propagandaa, jolla pyritään vaikuttamaan ihmisten mielipiteisiin. Sen sijaan tavoitteena on luottamuspula — luottamuspula viranomaisia, mediaa ja poliittisia päättäjiä kohtaan.” (Jyrki Kasvi (vihr), 21.12.2016)

Hybridiuhkat pitävät toki sisällään myös sotilaallisen uhan mahdollisuuden. Puolustuskyvykkyys ja maanpuolustustahto ovat myös osa hybridisodankäyntiä, joihin vastapuoli todennäköisesti pyrkisi vaikuttamaan. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta puheenvuoroissa hybridiuhkat nähdään pitkälti sotilaallisen varustautumisen vaikutuksen kautta: samaan aikaan varustautuminen joko vahvistaa suomalaisten maanpuolustustahtoa, tai heikentää Suomen mahdollisuutta pidättäytyä konfliktien ulkopuolella.

”Uskottava puolustuskyky on Kataisen hallituksen toimesta hieman horjahdellut. Täällä on puhuttu siitä, että Väli-Suomi on tyhjennetty

varuskunnista. Toki varuskunnilla ei puolusteta, mutta kyllähän se on vaikuttanut maanpuolustustahtoon.” (Eero Reijonen (kesk), 14.1.2015.)

Niccoló Machiavelli kirjoitti *Ruhtinaasssa* vähävoimaisten ruhtinaskuntien keinoista puolustautua suurempaa valtaa vastaan: *”Jos näet ruhtinas on linnoittautunut hyvin kaupunkinsa ja menetellyt alamaistensa suhteen sillä tavoin kun edellä on esitetty ja myöhemmin esitetään, viholliset eivät kovinkaan helposti lähde hyökkäykseen. Ihmisethän pyrkivät aina karttamaan vaikeilta tuntuvia yrityksiä, eikä hyökkäystä voi sanoa helpoksi, jos sen kohteena on lujasti linnoittautunut ja alamaistensa suosion hankkinut ruhtinas.* (Machiavelli 1969, 45.) Machiavelli korostaa tyytymättömän kansan kääntyvän pian hallitsijaansa vastaan, joten korkea maanpuolustustahto (tai Machiavellin tapauksessa tahto puolustaa hallitsijaansa) on erityisen tärkeää, sillä yksikään linnoitus ei suojaa kansan epäsuosiossa olevaa hallitsijaa.

Machiavellin esimerkissä yhdistyvät paitsi tavanomainen, myös epätavanomainen sodankäynti: valtio tai ruhtinaskunta ei pysty suojelemaan itseään pelkästään vahvan armeijan tai puolustuksen voimin, vaan yhtä lailla hyökkäys voi tapahtua sisältäpäin. Kansa, joka saadaan käännytettyä hallitsijaansa vastaan, on vähintään yhtä vaarallinen kuin mikään vieraan vallan armeija. Eräällä tavalla Machiavellin alun perin 1500-luvulla kirjoittamassa tekstissä esiintyykin hybridisodankäynti, vaikka sitä tuolla nimellä ei vielä tunnetukkaan. Tyytymättömästä kansasta tulee valtiovaltaa vastustavia kapinallisia.

Hybridisodankäynti terminä on uutuuden viehättävä erityisesti Ukrainan konfliktin myötä, mutta koko käsitteen tarpeellisuuden voi kyseenalaistaa, sillä kaikki sodankäynti on jo pidemmän aikaa ollut hybridisodankäyntiä. Vanhakantaiset määritelmät eivät enää päde, kuten esimerkiksi sodan ja rauhan määritelmät, sillä konfliktit pitkittyvät ja muuttavat muotoaan. (Käihkö 2015.) Suomalaisessa ulko- ja turvallisuuspoliittisessa keskustelussa onkin totuttu käsittelemään myös hybridiuhkiin varautumista, tosin tavalla jota moni ei välttämättä yhdistäisi hybridiuhkiin varautumiseksi: konsensuksen vaaliminen ulkopoliitikassa.

”Yksituumaisuus, konsensus, ei ole vanhanaikainen tavoite ulko- ja turvallisuuspolitiikassa. Se on ollut ja on Suomen ulkopoliitikan vahvuus” (Juha Sipilä (kesk), 14.1.2015)

”Yksituumaisuus, ennustettavuus on ollut tärkeä tekijä Suomen ulkopoliitikassa” (Eero Heinäluoma (sdp), 20.10.2015)

Konsensus on päätöksentekomuoto, jossa pyritään saavuttamaan kaikkien hyväksymä lopputulos. Konsensusta hakiessa ei kuitenkaan tarvitse runnoa läpi yhtä mielipidettä, vaan yhteistyö kaikkien osapuolten välillä nähdään tärkeäksi lopullista päätöstä haettaessa. Lopullisen päätöksen pitäisi olla sellainen, jonka kaikki osapuolet voivat hyväksyä. (Schutt 2010.) Tämä vaikuttaisi olevan ideaalinen päätöksenteon malli, sillä yksikään ryhmä tai yksilö ei jää ulos itse päätöksenteon prosessista.

Kuitenkin suomalaisessa näkökulmassa konsensuksesta on muodostunut kirosana. Suomessa konsensus liitetään kylmän sodan ajan ulkopoliittikkaan, jossa yhteiseen päätökseen tuleminen ei tarkoittanut tasa-arvoista ja avointa päätöksentekoa, vaan tietyn ulkopoliittisen linjan hegemonian ylläpitoa. Esimerkiksi Riku Neuvonen (2018, 257 – 263) esittää suomettumisen ja itsesensuurin liittyvän vahvasti konsensukseen kylmän sodan aikana, jolloin pelättiin Neuvostoliittovastaisen materiaalin tai mielipiteiden julkistamista. Neuvostoliiton arvostelua pelättiin siinä määrin, että siitä muodostui itseään toteuttavaa toimintaa: usein neuvostojohto ei edes ehtinyt ilmaista mielipidettään jostain kulttuurituotteesta, ennen kuin kotimaiset voimat olivat päätyneet sen sensurointiin tai kieltämiseen. Konsensushengen vastainen toiminta koettiin jo viranomaistoimijoiden ulkopuolella niin uhkaavaksi, että elokuvateatterit eivät esimerkiksi saattaneet ottaa ohjelmistonsa neuvostovastaisiksi koettuja elokuvia, kuten Renny Harlinin ohjaamaa vuonna 1986 ilmestynyttä *Jäätävää poltetta*. Neuvonen siis esittää, että konsensus hiljaa vaimensi kaikki vastaväitteet, vaikka alkuperäisen merkityksen mukaan konsensusta vaativassa päätöksenteossa vastaväitteetkin olisi pitänyt ottaa mukaan.

Varmasti tämän edustaja [Johannes] Koskisen aloitteesta käytävän keskustelun arvokkaimpia anteja on se, että voidaan todeta yhdessä, että meillä on yhteinen Venäjä-politiikka ainakin tässä salissa ja Suomen poliitikoilla yhteinen Venäjä-politiikka, ja se on minusta hyvä noteerata. Konsensus on voimissaan, ja sillä on arvoa ja merkitystä.” (Seppo Kääriäinen (kesk), 14.1.2015)

Kuitenkin puheenvuoroissa esitetyssä konsensuksessa voi nähdä Suomen varautumisen hybridiuhkiiin. Kuten Machiavelli kirjoitti alamaisten tyytyväisyydestä ruhtinaaseensa, koko varustautuminen on turhaa, jos suomalaiset eivät ole tyytyväisiä oman hallintonsa toimintaan. Kahtiajako yhteiskunnassa voi ilmetä esimerkiksi kansanäänestysten kautta: Iso-Britanniassa kansanäänestys EU:sta eroamisesta näkyi esimerkiksi erona kaupunkien ja maaseudun, etelän ja pohjoisen sekä nuorten ja vanhojen eriytyneenä äänestyskantana

(Ilta-Sanomat 24.6.2016). Suomenkin EU-kansanäänestys oli tiukka, mutta kansanäänestys ajoitettiin aikaan, jolloin naapuri Venäjä oli heikossa tilassa.

”Kriisien keskellä on äärimmäisen tärkeää, että ulko- ja turvallisuuspolitiikasta vallitsee mahdollisimman suuri yksimielisyys ja sen tavoitteet ovat selkeät”

(Sirkka-Liisa Anttila (kesk), 21.12.2016)

Venäjän muuttunut tilanne ja käyttämä voimapolitiikka ovat luoneet kriisitilanteen, jonka myötä puheenvuoroissa turvaudutaan konsensukseen. Tärkeintä näyttää olevan yhteisen linjan pitäminen tilanteessa, jossa Suomen kaltaisella pienvallalla ei ole varaa yhteiskunnallisiin kahtiajakoihin suurvallan uhkan edessä. Konsensus näyttäytyy etenkin vastauksena informaatiovaikuttamiseen.

Konsensuspäättökset ulkopoliitikassa saa kritiikkiä siitä, että siinä ei ole konkreettista sisältöä tai strategisuutta (Aaltola 2013) ja keskustelu on vain pienen poliittisen eliitin harjoittamaa (Villa 2010). Tässä tapauksessa myös yleinen mielipide ja maailmanpoliittinen tilanne sitoo poliitikkoja: niin kauan kun suomalaisten enemmistö on esimerkiksi Nato-jäsenyyttä vastaan ja Venäjä harjoittaa voimapolitiikkaa, jäsenyydestä käydään vain näennäistä väantöä eduskunnan keskusteluissa. Konsensus rajoittaa ulkopoliittisia päätöksiä suhteessa Venäjään, mutta samalla se pyrkii luomaan tilaa, jossa konfliktin syttyessä koko kansa saadaan yhteisen tavoitteen taakse, kuin talvisodassa konsanaan.

6.2. Venäjän talouden rakenteellinen kriisi

Yksi Bailesin, Ricklin & Thorhalssonin (2014, 66) esittämistä pienvaltojen kokemista turvallisuusuhkista ovat taloudelliset uhkat. Pienvaltiot ovat usein haavoittuvia omien resurssien vähäisyyden takia tai rajoittuneen talouden kautta, mikä asettaa niiden sisämarkkinat alttiiksi suurempien ja voimakkaampien valtioiden vaikutukselle. Pienvaltiolla ei esimerkiksi ole välttämättä resursseja tuottaa itse kaikkea tarvitsemaansa ruokaa tai energiaa, joten se joutuu tuomaan niitä muualta. Tällöin voi syntyä tilanne, jossa valtiollinen tai yksityinen toimija haluaa vastapalveluksia siitä, että tuottaa pienvaltiolle jotain sen kipeästi tarvitsemaa resurssia.

Jos ajatellaan maailmaa realistisen näkökulman kautta, jokaisella valtiolla on ensimmäisenä mielessään omien resurssien kasvattaminen ja turvaaminen. Tämä johtuu siitä, että ne olettavat kaikkien muidenkin toimivan anarkisessa maailmassa lähinnä omien intressiensä pohjalta. Esimerkiksi Fennovoiman Suomeen rakenteilla oleva ydinvoimala on ollut venäläisen Rosatomin osallisuuden myötä erityisen suurennuslasin alla. Fennovoiman ydinvoimahanke on nähty osana Venäjän suurvaltapolitiikkaa, naamioituna tahattomaksi energiapolitiikaksi (Berglund 16.2.2018). Venäjän turvallisuuspolitiikkaa tutkinut Mark Galeotti on sanonut ydinvoimalahankkeen jopa olevan pahan luokan turvallisuushaka Suomelle, koska Venäjä voi käyttää sitä paitsi kiristysvälineenä mutta myös peiteoperaatiokeskuksena (Ilta-Sanomat 16.3.2019). Pienvallat joutuvat pohtimaan tällaisia turvallisuusskenaarioita jatkuvasti, mikäli ne haluavat taata oman itsenäisyytensä.

”Näemme Ukrainan tilanteen, jossa valtio joutuu kerjäämään sekä energiaa että rahaa muualta, ja silloin on ulkopuolelta helppo tulla vaikuttamaan tähän tilanteeseen. Eli kyllä pienen maan, joka elää suuren maan naapurissa, on aina tärkeätä pitää taloudellinen itsenäisyys mielessään, niin kuin esimerkiksi Baltian maat ovat sen hyvin tiedostaneet.” (Olavi Ala-Nissilä (kesk), 21.12.2016)

Venäjä on tärkeä energiantuoja Suomelle, vaikkakin vuoden 2013 jälkeen Venäjän osuus Suomen energianviennistä on laskenut. Esimerkiksi raakaöljyä tuotiin Venäjältä vuonna 2015 3,6 miljardin euron arvosta. (Tulli 2016, 1 – 2.) Suomi ei pienvaltiona pysty olemaan täysin omavarainen esimerkiksi juuri energian suhteen, joten se joutuu luottamaan Venäjän kaltaisiin energiantuottajiin. Vaikeudet Venäjän taloudessa heijastuvat myös Suomen taloudessa. Kuitenkin energiateollisuus on vain pieni tippa paljon suuremmassa meressä, mitä tulee Suomen ja Venäjän suhteisiin. Puheenvuoroissa Ukrainan kriisi ja sitä seuranneet pakotteet edesauttoivat koko Venäjän jo valmiiksi heikoissa kantimissa olevan talouden heikkenemistä.

”Venäjä on tällä hetkellä kriisissä. [...] Nyt päällä oleva kriisi poikkeaa kuitenkin aiemmista siksi, ettei se ole vain taloudellinen vaan myös geopolitiittinen.” (Alexander Stubb (kok), 14.1.2015.)

Venäjä on suoraan sanottuna kriisissä. Kriisi on painava sana kuvaamaan valtion tilaa. Kun Ukrainan kohdalla on puhuttu kriisistä, on kyseessä ollut vieraan valtion käymä sota Ukrainan rajojen sisällä. Länsimaiselle yhteisölle toisen valtion suvereniteetin rikkominen

on mahdollisimman suuri rikos, ja täten myös ehdottomasti mitattavissa pahemman luokan kriisiksi. Venäjäkin siis potee kriisiä, ja tämä kriisi näyttäytyy ennen kaikkea taloudellisena. Miten Venäjä on voinut päätyä tähän tilanteeseen?

”Hyvin energiasta riippuvainen ja energiaan nojaava talous, sen alamäki alkoi oikeastaan jo vuonna 2013. [...] Venäjän talous vaatisi rakenteellisia uudistuksia, panostuksia tulevaisuuteen, ja niitä ei ole näkyvissä.” (Lenita Toivakka (kok), 14.1.2015.)

Venäjän talous nähdään hyvin yksipuolisena. Liiallinen nojautuminen raaka-aineisiin, erityisesti öljyyn, asettaa Venäjän tilanteeseen, jossa raaka-aineiden markkinahinnan heitteleminen heijastuu vahvasti koko talouteen. hinnan heikkeneminen ja heittely, on syössyt sen talouden tähän tilaan.

”Sanktiot, öljyn hinnan lasku ja ruplan arvon aleneminen ovat ajaneet Venäjän talouden lamaan.” (Peter Östman (kd), 14.1.2015)

Venäjän taloudessa rakenteelliset ongelmat, yhdistettynä EU:n asettamiin talouspakotteisiin, ovat luoneet hätätilan Venäjällä. Lama on Suomessa vahva sana kuvaamaan talouden tilaa, ja ajaa varmasti perille sen, mitä puhuja ajattelee Venäjän tilasta. Suomessa 1990-luvun laman myötä irtisanomiset ja työttömyys sekä konkurssit lisääntyivät rajusti. Lama on tuottanut niin pysyviä traumoja yhteiskuntaan, että puhutaan jopa ”sukupolvikokemuksesta” (Verkkouutiset 8.4.2020).

”Mutta eivät pelkät pakotteet vaan myös öljyn hinnan jyrkkä lasku ja ruplan kurssin aleneminen ovat syitä, joiden takia Venäjän talous on merkittävässä vaikeuksissa.” (Timo Soini (ps), 14.1.2015)

Jouni Tili (2017, 164 – 170) tutki Timo Soinin puheissa esiintyvää eri valtioita koskevaa retoriikkaa merkitysklustereiden kautta. Yksi Venäjää määrittelevistä merkityksistä oli ”talousongelma”, joka johtui esimerkiksi Venäjän kykenemättömyydestä uudistaa talouttaan ja integroitua maailmantalouden rakenteisiin. Vertailukohtana yksi Yhdysvaltoihin liitetyistä merkityksistä oli ”talousmoottori”, joka edusti esimerkiksi taloudellista kehitystä ja tärkeää vaikutusta Suomen sekä myös EU:nkin talouteen. Toisin sanoen Yhdysvaltojen talous näyttäytyi vastakohtana Venäjän taloudelle.

Venäjän talouden rakenteiden ongelmallisuus on toki ongelma myös Suomelle, joka on pienvaltiona osin riippuvainen itänaapurinsa taloudesta. Venäjän taloudellisen tilanteen

kehitys näyttää suomalaisten silmissä huolta herättävänä, kun sitä verrataan samaan aikaan Suomessa tapahtuneeseen kehitykseen. Suomi nousi vielä 1900-luvun alun pitkälti agraariyhteiskunnasta kylmän sodan jälkeiseksi teknologian supermaaksi ja pohjoismaiseksi hyvinvointivaltioksi. Suomi on toisin sanoen näyttänyt kykynsä uudistua, ja Venäjä ei ole siinä onnistunut. Venäjän haluttomuus rakenteellisiin uudistuksiin tekee siitä Suomen silmissä ei paitsi taloudellisen ongelmalapsen, vaan myös yhteiskunnallisen ongelmalapsen.

”Talous, matkailu ja ihmisten väliset kontaktit ovat kahdenvälisen suhteemme kivijalka. Ymmärrän hyvin, mitä Venäjä merkitsee naapurin kanssa jo vuosien ajan erinomaista yhteistyötä tehneissä maakunnissa, kuten Etelä-Karjalassa, Etelä-Savossa, Pohjois-Karjalassa, Kainuussa, Pohjois-Pohjanmaalla ja Lapissa.” (Alexander Stubb (kok), 14.1.2015)

Suomen talousrakenteet tekevät siitä kansainvälisestä taloudesta riippuvaisen, ja samalla haavoittuvan sen talousympäristön muutoksille (Korkman 2015, 17). Taloudellinen riippuvuus Venäjästä korostuu puheenvuoroissa erityisesti matkailun kautta, ja erityisesti itärajan lähetyvillä sijaitsevilla alueilla, kuten pääministeri Stubbin puheenvuorosta käy ilmi.

”Kauppalehden mukaan Imatralla ja Lappeenrannassa useat pitkälti venäläismatkailijoille suunnatut vaatemyymälät, urheiluliikkeet ja elintarvikemyymälät ovat jopa joutuneet lopettamaan toimintansa, ja kyllä tämä tilanne näkyy myös kotikaupungissani Kouvolassa.” (Jari Lindström (ps), 14.1.2015)

Kymenlaakson (jossa Kouvola sijaitsee) ja Etelä-Karjalan (Imatra & Lappeenranta) maakunnille venäläiset matkailijat ovat tärkeä tulonlähde. Elintarvikkeiden ja vaatteiden ostoon sekä majoittumiseen ja syömiseen venäläiset käyttivät vielä vuonna 2011 useita satoja miljoonia euroja (Kymenlaakson ja Etelä-Karjalan liitot 2012, 46 - 48).

”Esimerkiksi Kainuuseen on tullut joskus useita junallisiakin matkailijoita, ja nyt yhdestäkin junasta kolme ihmistä laskeutui Kajaanin asemalle.” (Raimo Piirainen (sdp), 14.1.2015)

Kainuun maakunnalle venäläiset matkailijat tuovat suuria rahavirtoja, pääosin ostosten kautta. Panostusta on nähty myös esimerkiksi opiskelijayhteistyön ja yritystoiminnan

tahoilla, ja venäläisten mahdollisesta viisumivapaudesta on puhuttu positiivisessa mielessä. (Kainuun Liitto 2014; Järviluoma, Keränen & Rakutina 2014, 6 – 8.) Venäläisten matkailijoiden määrä ja matkailijoiden käyttämä rahamäärä ovat molemmat laskeneet pakotteiden ja taloudellisten ongelmien myötä. Ruplan heikkous laskee venäläisten ostovoimaa.

Nämä esimerkit osoittavat, että puheenvuoroissa Suomen talousympäristön muutokset nähdään konkreettisesti myös katukuvassa. Se, että katukuvassa on silmämääräisesti vähemmän venäläisiä matkailijoita kuin ennen, tai että moni paikallinen liike joutuu lopettamaan toimintansa, auttaa hahmottamaan tilannetta helpommin kuin raporteissa tai talousuutisissa pyriteltävät luvut. Oman vaalipiirin ahdinko näyttäytyy myös helpommin kyseisen piirin edustajille, jotka pyrkivät tuomaan ahdinkoa esille julkisella poliittisella areenalla. Tämä on tietenkin luonnollista, sillä kansanedustajat on äänestetty ajamaan myös oman vaalipiirinsä etuja.

Erityisesti kansanedustat, joiden kotikunnassa tai -vaalipiirissä on näkynyt konkreettisella tavalla Venäjän talouden alamäen vaikutukset, näkevät ratkaisukeinoksi pragmaattisen poliittisen toiminnan. Vaikka yhtäaikaaisesti Suomi on mukana EU:n pakoterintamassa, samaan aikaan halutaan käydä kahdenkeskistä yhteistyötä Venäjän kanssa ilman EU:n vaikutusvaltaa. Toisin sanoen pakotepolitiikkaa käydään kaksilla rattailla, joksi varsinkin poliittisessa keskustelussa on totuttu nimittämään toimintaa, jossa sekä kannatetaan että vastustetaan samaa asiaa tai esitetään kaksi eriävää mielipidettä samasta asiasta. Suomen kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että seisotaan yhteisessä Venäjän vastaisessa talouspakoterintamassa, ja samalla syvennetään taloudellista kahdenkeskistä yhteistyötä Venäjän kanssa. Pragmaattinen toiminta näkyy juurikin esimerkiksi Kainuun tai Etelä-Karjalan kunnissa, joissa venäläisten turistien tuoma raha on tärkeä tulonlähde.

Pakotepolitiikka korostuu alueittain, ei paitsi kuntien tasolla, vaan myös valtioiden tasolla. Puheenvuoroissa kritiikkiä herättää EU:n eriarvoinen jäsenvaltioiden kohtelu, joka näyttäytyy pakotepolitiikan kautta. Ensinnäkin huolta herättää ylipäättään EU:n kyvyttömyys taloudellisten ongelmien ratkaisuun, joka esimerkiksi vasemmistoliiton puheenvuoroissa korostuu ulkoisten uhkien korostamisella sisäisten sijaan:

”Eli sen sijaan, että kansalaisten syvää luottamuspulaa unionia kohtaan pyrittäisiin korjaamaan vähentämällä työttömyyttä, puuttumalla palkkakilpailuun tai taloudelliseen eriarvoisuuteen, aiotaan nyt ilmeisesti

*militarisoida eurooppalaista yhteistyötä ja rakentaa yhtenäisyyttä
turvattomuuden ja ulkoisten uhkakuvien perusteella.” (Li Andersson (vas),
21.12.2016)*

Eurooppalaisessa EU-kritiikissä on noussut esille huoli siitä, että kansallisvaltiot siirtävät päätäntävaltaansa EU:lle. Herää mielikuva siitä, että sen sijaan, että valtiot tekisivät itse tärkeitä poliittisia päätöksiä, ne tehdään kasvottomien virkamiesten toimesta Brysselissä ja Strasbourgissa. Suomen omassa toiminnassa korostuu sen maantieteellisen aseman tunnustamisen aiheuttamat rajoitteet: Venäjä on sille tärkeä kauppakumppani. Kun päätöksiä tehdään usean jäsenvaltion toimesta, koetaan Suomessa, että unionissa ei ollenkaan osata ottaa huomioon Suomen geopolittista sijaintia.

”Suomi on mukana EU:n Venäjään kohdistamissa talouspakotteissa. Suomi on ollut kuitenkin talouspakotteiden suurin suhteellinen kärsijä EU:ssa. Meidän on syytä muistaa, että Suomella ja Venäjällä on yhteistä valtiorajaa 1 300 kilometriä. Suomen geopolittinen sijainti on realiteetti, joka myös EU:n pitää ymmärtää.” (Tom Packalén (ps), 20.10.2015)

Perinteisten poliittisten puolueiden kykenemättömyys tai haluttomuus löytää vaihtoehto EU:n harjoittamalle uusliberalistiselle politiikalle on avannut ovet radikaalille eurooppalaiselle oikeistolle. Kun vasemmisto on keskittynyt vain pintapuoliseen kritiikkiin, uudet oikeistopuolueet ovat tarjonneet vaihtoehtoon vallitsevalle uusliberalistiselle ajattelutavalle esimerkiksi globalisaatiokritiikin kautta. (Jokisalo 2019, 95 – 98.) Uusien oikeistopuolueiden, kuten perussuomalaisten, retoriikassa on usein toistunut vaatimus päätäntövallan palauttamisesta EU:lta kansallisvaltioille. Pakotepolitiikka korostaa tätä ajattelua: EU ei kykene ottamaan Suomen kaltaisten pienempien jäsenvaltioiden uniikkia sijaintia ja ulkopoliittista liikkumavaraa huomioon. Silti, pakotepolitiikka on eduskunnassa hyvin yksimielistä, jopa konsensushenkistä, sen suhteen, että vaikka pakotteet ovat taloudellisesti haitallisia, ne ovat silti oikeutettuja.

”Mutta ennen pakotteista puhumista meidän on kysyttävä itseltämme oleellinen kysymys: hyväksymmekö me Venäjän toimet Krimillä ja muualla Ukrainassa? Tämä on se avainkysymys. Hyväksymmekö? (Ben Zyskowicz: Emme hyväksy!) — Emme hyväksy. (Jussi Niinistö (ps), 14.1.2015)

Kaikissa puolueissa hyväksytään pakotteiden oikeutus, vaikka niiden aiheuttamat taloudelliset haitat herättävät myös kritiikkiä. Pakotteiden tarkoitus nähdään oikeutettuna,

sillä niiden pyrkimys on pakottaa Venäjä kunnioittamaan yhteisiä sääntöjä ja lakipykäliä. Pienvaltiorealismin mukaisesti pienvallat eivät luota asemaansa suurvallan naapurissa, joten niille on tarpeen hakeutua vahvempiin liittoumiin, jotka epätasapainottavat systeemiä. Pienvaltioille on tärkeä moraalisesti oikean, sääntöjä noudattavan linjan valitseminen kansainvälisissä ristiriidoissa. Venäjän syyllisyyttä ja pakotteiden oikeutusta ei ole puheenvuoroissa kyseenalaistettu. Vaikka pakotteilla on oikeutus, ei niiden negatiivista vaikutusta pystytä silti ohittamaan, vaan nämä vaikutukset nousevat keskeiseen osaan puheenvuoroissa.

”Oli oikein reagoida Krimin laittomaan miehitykseen ja Itä-Ukrainan kriisiin yhdessä EU:n kanssa talouspakottein, vaikka ne rasittavat nyt omaakin talouttamme.” (Pekka Haavisto (vihr), 20.10.2015)

Vaikka Suomessa pakotteet nähdään oikeudenmukaisena rangaistuskeinona, Suomi tuskin olisi ryhtynyt niihin ilman suurta kansainvälistä rintamaa. Pienvaltioille on ominaista hakea painoarvoa päätöksilleen kansainvälisten toimijoiden kautta. Pienvaltiot pyrkivät hakemaan kumppaneita linjauksilleen, ja ovat valmiita kompromisseihin kansainvälisten riitojen ratkaisemisessa. (Toje 2010, 29 – 30.) Eräänlainen kompromissi EU:n pakotepolitiikka Suomelle onkin, kuten puheenvuoroista käy ilmi.

Voisiko rakenteellisten ongelmien korostaminen puheenvuoroissa olla keino vähätellä Suomen osuutta Venäjän taloudellisessa alamäessä? Suomi on korostanut pragmaattista yhteistyötään Venäjä-suhteissa, ja pakotteet ovat tehneet tähän suhteeseen loven. Jos Venäjällä koettaisiin kivuliaita yhteiskunnallisia muutoksia talouden alamäen myötä, Suomi haluaisi olla tuhkasta syntyvän uuden Venäjän kanssa hyvissä väleissä, sillä historia on osoittanut, että ennen pitkää uusi Venäjä tulisi seuraamaan vanhojen valtakuntien jalanjäljissä. Suomi ei haluaisi näyttäytyä syyllisenä venäläisen kansan kärsimykseen, vaan sille olisi sopivampaa, jos EU joutuisi Venäjän silmissä syntipukiksi, ja Suomi näyttäytyisi vain viattomana osapuolena.

Ukrainan kriisin jatkuessa pakotteiden toimivuus myös herättää kysymyksiä. Kriisin ratkeamattomuus ja Minskin tulitaukosopimuksen ehtojen jatkuva rikkominen ovat pitkittäneet myös pakotteiden soveltamista ja niiden aiheuttamaa vaikutusta Suomen taloudelle. Puheenvuoroissa tämä ilmenee turhautumisena, sillä taloudellisesta haitasta huolimatta ymmärretään mikä viesti niistä luopumalla lähetettäisiin: olemme valmis katsomaan Venäjän toimia läpi sormien. Suomen kannalta tämä on katastrofaalinen viesti,

koska jos se itse olisi samanlaisen aggression kohde, voisiko se luottaa siihen, että muu läntinen yhteisö olisi valmis auttamaan sitä?

”Suomi on seissyt yhdessä rintamassa EU:n kanssa, tuominnut Venäjän toimet Ukrainassa ja toteuttanut Venäjän vastaisia pakotteita. [...] Molempien kannalta olisi edullista, että pakotteista päästäisiin eroon. Kauppaa ei kuitenkaan voi erottaa ulkopoliitikasta. Kaikki riippuu Venäjästä. Minskin sopimus on toteutettava hyvin tarkasti.” (Pertti Salolainen (kok), 20.10.2015)

Niin sanotut tosiasiat aiheuttavat kipuilua pakotteiden suhteen. Geopoliittisen asemansa myötä Suomi on joutunut tilanteeseen, jossa sille taloudellisesti tärkeä naapurivaltio sotii sitä arvomaailmaa vastaan, johon Suomi itse on sitoutunut. Taloudellinen hyöty ja eettinen arvomaailma ovat vastakkain. Tämä ei ole puheenvuorojen perusteella helppo yhtälö, sillä niin paljon käsitellään taloudellisten haittojen ja Ukrainan kriisin suhdetta.

”Pakotepoliitikalla pyritään Ukrainan kriisin ratkaisuun.” [...] On tietysti syytä toivoa, että tyydyttävä ratkaisu Ukrainan kriisiin löytyisi nopeasti ja pakotteet voitaisiin purkaa molemmin puolin. Ne osuvat Suomessakin sattumanvaraisesti yrittäjiin, yksityishenkilöihin ja ammatinharjoittajiin, joilla ei ole ollut mitään roolia kriisin syntymisen kanssa. Kriisin aika on osoittanut, että unioni ei kykene juuri lainkaan korvaamaan menetyksiä vahinkoa kärsineille.” (Juha Sipilä (kesk), 14.1.2015)

Erityisesti EU saa osansa kritiikistä. Sen rooli pakotteiden suhteen on kaksijakoinen: toisaalta EU:n asettamien pakotteiden tarkoitus on ymmärrettävä ja kannatettava, mutta toteutuksessa se ei ole ottanut huomioon esimerkiksi Suomea koskevia tosiasioita, kuten sitä, että Suomelle Venäjä on tärkeä kauppakumppani johtuen maantieteellisestä sijainnista.

Vaikka puheenvuorot sisältävät myös EU-kritiikkiä, Suomi seisoo silti ylpeänä yhteisessä eurooppalaisessa rintamassa. Pääsyyllinen on Venäjä itse, ja sen toimet Itä-Ukrainassa ja Krimin niemimaalla ovat sen verran painavaa todistusaineistoa, että Venäjän toimia ei voida katsoa läpi sormien.

”Täällä keskustelussa on aiheellisesti kannettu huolta EU:n Venäjä-pakotteiden ja Venäjän asettamien vastapakotteiden aiheuttamista menetyksistä Suomen taloudelle ja ennen kaikkea elintarvikeviennillemme.

Kuitenkin haluan korostaa sitä, että on myös Suomen etu, että Venäjä tietää, että sen aggressioilla naapurimaitaan kohtaan on poliittisia ja taloudellisia seurauksia.” (Ben Zyskowicz (kok), 20.10.2015)

Toisin sanoen, pakotteet nähdään oikeutettuina. Vaikka Suomessa pakotteet nähdään oikeudenmukaisena rangaistuskeinona, Suomi tuskin olisi ryhtynyt niihin ilman suurta kansainvälistä rintamaa. Pienvaltioille on ominaista hakea painoarvoa päätöksilleen kansainvälisten toimijoiden kautta. Pienvaltiot pyrkivät hakemaan kumppaneita linjauksilleen, ja ovat valmiita kompromisseihin kansainvälisten riitojen ratkaisemisessa. (Toje 2010, 29 – 30.) Eräänlainen kompromissi EU:n pakotepolitiikka Suomelle onkin, kuten puheenvuoroista käy ilmi.

7. Mitä Venäjän arvot kertovat Suomesta

Venäjän talouden rakenteelliset ongelmat ovat puheenvuorojen perusteella seurausta siitä, että Venäjä ei ole onnistunut integroitumaan länsimaiseen maailmaan. Muun muassa länsimaisen markkinatalouden omaksuminen ei ole onnistunut Venäjällä, mikä on merkittävästi edesauttanut ongelmien lisääntymistä. Talous on kuitenkin vain yksi niistä aspekteista, minkä takia Venäjän suhteet Eurooppaan ja länsimaihin nähdään puheenvuoroissa tulehtuneina. Yleisesti Venäjän haluttomuus omaksua länsimaisia arvoja ja systeemejä on tehnyt siitä Suomen ja länsimaiden silmissä ongelmavaltion. Venäjä ei suostu pelaamaan länsimaiden kanssa samoilla säännöillä, ja vain yhtenä esimerkkinä Venäjän haluttomuudesta noudattaa näitä sääntöjä on sen toiminta Krimillä. Venäjä pystyy suurvalta-asemansa turvin toimimaan omine sääntöineen, mikä huolestuttaa etenkin Suomea. Suomi, jonka ulkopoliittinen toiminta on pitkälti pienvaltarealismia, pyrkii esimerkiksi hakemaan kansainvälisille linjauksilleen tukea kansainvälisistä organisaatioista. Jos Suomen kaltainen pienvaltajoutuu kansainvälisen pattitilanteen keskelle, se pyrkii valitsemaan neutraalin mutta moraalisesti hyväksyttävän linjan. (Toje 2010, 29 – 30.) Täten yhteisesti sovittujen pelisääntöjen tarkka noudattaminen on tunnusomaista Suomelle.

Venäjä ei ole omaksunut länsimaisia arvoja esimerkiksi demokraattisen päätöksenteon muodossa. Länsimaisten arvojen hylkääminen osoittautuu ongelmalliseksi erityisesti Suomen näkökulmasta ja uhkaa maiden suhteita. Suomelle painajaismainen tilanne olisi,

jos Venäjä ja Euroopan unioni olisivat keskenään ilmiriidoissa, jolloin Suomikin joutuisi EU:n jäsenenä valitsemaan puolensa. Erityisen vaikean tästä vallinnasta tekee se, että sekä Venäjä että unioni ovat tärkeitä kumppaneita Suomelle taloudellisesti, mutta molemmat ovat myös olennaisessa osassa Suomen lähiympäristön turvallisuutta tarkastellessa.

”Venäjä on Suomelle tärkeä. Kannan huolta sen sisäisestä kehityksestä. Demokratia ja kansalaisyhteiskunta eivät ole saaneet kunnolla jalansijaa. Talous on kovin yksipuolinen. Hyvinvoiva Venäjä on Suomenkin etu.” (Timo Soini (ps), 20.10.2015)

Hyvinvoiva Venäjä korostuu erityisesti Venäjänä, jolla ei ole antipatioita Suomea kohtaan. Kykenemättömyys integroitua länsimaisiin arvoihin ja systeemeihin tuottaa Soinin puheenvuorossa pahoinvointia Venäjällä, joka näyttäytyy esimerkiksi sen sisäisen demokratian heikkouden kautta. Tämä tietysti huolettaa Suomea, joka on itse vahvasti integroitunut länsimaiseen arvomaailmaan. Suomi ei voi esimerkiksi samanaikaisesti mainostaa olevansa ihmisoikeuksien mallimaa, ja tehdä läheistä yhteistyötä Venäjän kanssa ummistaen silmänsä sen ihmisoikeusrikkomuksilta.

Kun Suomen ja Venäjän presidenttien pitivät tapaamisensa yhteydessä yhteisen tiedotustilaisuuden Helsingin presidentinlinnassa 21.8.2019, Venäjällä oli jo pidemmän aikaa järjestetty demokratiaa vaativia mielenosoituksia. Kyseiset mielenosoitukset liittyivät Moskovan kaupunginvaltuuston vaaleihin, joihin useilta opposition ehdokailta oli evätty osallistuminen. Poliisi oli hajottanut mielenosoituksia väkivaltaa käyttäen, ja evännyt ihmisiltä kokoontumisvapauden. Mielenosoitukset ja niiden raju purkaminen olivat kuuma puheenaihe myös suomalaisessa mediassa (Yle 10.8.2019; Helsingin Sanomat 3.8.2019). Tiedotustilaisuudessa Ylen toimittaja kysyi mielenosoituksia koskien kaksiosaisen kysymyksen, josta toinen osa oli osoitettu Putinille ja toinen Niinistölle. Putinille kohdistettu kysymys haastoi suoraan Venäjän toimien laillisuutta: *”Viimeaikaiset tapahtumat Moskovassa todistavat, ettei Venäjä kunnioita kansalaistensa kansalaisoikeuksia. Presidentti Putin, miksi maanne jäsenenä ei noudata Euroopan neuvoston sääntöjä, ainakaan osa kansalaisista ei ole tyytyväinen nykyiseen kehitykseen?”* Putin aloitti vastauksensa kertomalla Venäjän kunnioittavan ihmisoikeuksia ja kansalaistensa oikeuksia, ja sen jälkeen huomautti miten maailmalla ja Euroopassa tapahtuu samankaltaista liikehdintää. (Ruptly 2019.)

Niinistöltä taas kysyttiin hänen mielteitään Moskovan tapahtumista. Ottamatta suoraan kantaa, Niinistö viittasi sekä Moskovan tapahtumiin että Putinin esille ottamiin maailman tapahtumiin kertoessaan, miten Suomessa ei onneksi samankaltaista tapahdu johtuen kansalaisyhteiskunnan ja hallinnon välillä olevasta toimivasta keskusteluyhteydestä.

(Ibid.).

Ensi kuulemalta vaikuttaisi siltä, että Niinistö ei yksikertaisesti uskaltanut ilmaista kritiikkiä Venäjää kohtaan virkaveljensä seisoessa vieressä. Niinistö myös ”osti” Putinin esittämän ajatuksen siitä, että Euroopassakin tapahtuu vähintään yhtä vakavia konflikteja kansalaisten ja hallinnon välillä, niputtaessaan sekä Moskovan että muun maailman yhteen esimerkkiin. Kuitenkin hänen esiin ottamassaan kansalaisyhteiskunta-termissä piilee myös kritiikki Venäjää kohtaan.

Yhtä lailla kuin kritiikki Venäjän taloudellisia ongelmia kohtaan voitiin nähdä kritiikkinä Putinia kohtaan, myös kritiikki Venäjän demokraattista tilaa kohtaan on Venäjän valtionjohtoon suunnattua kritiikkiä. Putinin pitkän valtakauden aiheuttajana voidaan nähdä Venäjän kansan kyvyttömyys ilmaista tyytymättömyyttään vapailla vaaleilla, eikä täten se pysty ilmaisemaan todellista mielipidettään siitä suunnasta johon Putin Venäjää johtaa. Putin taas ei suostu tekemään vaadittuja uudistuksia Venäjän hyväksi, mistä lopulta kärsii Venäjän kansa. Tämä luo tuhoisan syklin, jossa tyytymättömyys kansan keskuudessa lisääntyy ja lisääntyy, ja hallinto pyrkii yhä kovemmin ottein hillitsemään kansan liikehdintää.

Eduskunnassa sympatiat ovat tavallisten venäläisten kaduntallaajien puolella, sillä he ovat epäpätevän valtionjohdon armoilla. Tämä käy ilmi puheenvuoroissa esiintyvistä ”kansalaisyhteiskuntaa” ja kansalaisjärjestöjä” koskevasta keskustelusta. Venäjällä kansalaisyhteiskunta tai -järjestöt eivät voi hyvin:

”Venäjän viimeaikaista kehitystä on ollut todella surullista seurata. Ukrainan sodan lisäksi synkästä ajasta kertovat seksuaalivähemmistöjen, kansalaisjärjestöjen ja vapaan tiedonvälityksen sortaminen.” (Annika Lapintie (vas), 14.1.2015)

”Neuvostoliiton romahdettua odotukset olivat suuret, mitä tulee oikeusvaltion, parlamentarismiin ja kansalaisyhteiskunnan kehittymiseen, ja valitettavasti pettymykset olivat myös sen jälkeen suuria.” (Kimmo Kivelä (ps), 14.1.2015)

Neuvostoliiton hajoaminen antoi toivoa paremmasta maailmasta. Moni uskoi kylmän sodan kaltaisen ideologisen vastakkainasettelun päättyneen ja lännen voittaneen, kuuluisimpana esimerkkinä Francis Fukuyaman vuonna 1992 julkaistu kirja *Historian loppu ja viimeinen ihminen*, joka julisti liberaalin demokratian voittajaksi. Putinin hallinnon myötä on herätty pettymykseen. Kansalaisyhteiskunta näyttäytyy puheenvuoroissa jonain, joka väistämättä on jokaisessa valtiossa, mutta jonka vapaus toimia riippuu kunkin valtion suhtautumisesta siihen:

”On paljon autoritäärisiä maita, se on totta. Olisin kuitenkin kiinnittänyt huomiota siihen, että näissä autoritäärisissä maissa siellä pinnan alla, niiden johtajien alapuolella, saattaa olla hyvin paljon demokraattisia liikkeitä. Katsomme Kiinaa tänä päivänä, siellä kuhisee, katsomme Venäjää, siellä toimii kansalaisyhteiskunta.” (Pekka Haavisto (vihr), 21.12.2016)

Vertailukohtana esimerkiksi Suomi koetaan kansalaisilleen hyväksi valtioksi hyvinvoivan kansalaisyhteiskunnan johdosta:

”Suomi on jo kuudetta vuotta peräkkäin rankattu maailman vakaimmaksi valtioksi. [...] Vakautta tukevat luottamus demokratiaan ja yhdessä sopimiseen, turvaa tuova hyvinvointivaltio, aktiivinen kansalaisyhteiskunta sekä vapaa ja luotettava tiedonvälitys” (Paavo Arhinmäki (vas), 21.12.2016)

Suomen ja Venäjän suhdetta kuvaa se, että Suomen rooliksi koetaan venäläisen kansalaisyhteiskunnan vahvistaminen kahdenkeskisen yhteistyön kautta. Koska Suomessa kansalaisten asema koetaan todellisesti vapaaksi toisin kuin Venäjällä, Suomen tulisi panostaa kansalaisten suoriin kohtaamisiin:

”Mitä enemmän meillä on kohtaamisia myös yksilöinä ja kansalaisjärjestöinä, sitä paremmin voimme tukea myös suotuisaa kehitystä Venäjällä.” (Merja Mäkisalo-Ropponen (sdp), 14.1.2015)

Muutoksen parempaan Venäjällä nähdään siis liittyvän olennaisesti kahteen asiaan: Venäjän on omaksuttava länsimainen arvomaailma ja systeemit, ja muutoksen on lähdettävä kansalaisten tasolta. Eduskunnassa uskotaan, että Venäjän valtionjohto ei ole kykenevä tuota muutosta tekemään. Tämän vuoksi muutokseen on helpompi myötävaikuttaa ruohonjuuritasolta. Esimerkiksi valtion tukemien kansalaisjärjestöjen kautta venäläisiin on helpompi ja suorempi yhteys, vaikka Venäjällä on toki yhä etenevissä

määrin pyritty supistamaan kansalaisjärjestöjen, kuten Amnesty Internationalin tai Greenpeacen, toimintakenttää (Kulmanen 6.4.2017). Järjestöjen saama ulkomainen rahoitus tai ylipäättään kansainvälinen yhteistyö voi velvoittaa niitä rekisteröitymään ulkomaisiksi agenteiksi. Näiden järjestöjen leimaaminen ulkomaisiksi agitaattoreiksi on osa Venäjän hallinnon strategiaa, jossa epäytyväisyys kansalaisten keskuudessa voidaan yhdistää ulkomailta tuleviin vaikutusyrityksiin. Täten esimerkiksi demokraattisia vaaleja vaativat venäläiset voidaan leimata ulkomaiden palkkaamiksi agenteiksi. (Snyder 2019, 64 – 66.)

Suomalaisessa historiallisessa käsityksessä ”kansalaisesta” ja ”kansalaisuudesta” voi olla syynsä sille, että venäläiselle kansalaisyhteiskunnalle asetetaan toive koko Venäjän muutoksesta. Yksilölle on historiassa asetettu velvollisuus laittaa itsensä alttiiksi edustamansa yhteiskunnan puolesta ja osallistua yhteiskunnan muutokseen. Suomessa ei ole sen geopoliittisen aseman johdosta varaa sellaiseen individualismiin, joka näkee valtion vain yksityishyvää tuottavana laitoksena. (Stenius 2003, 346 – 348.) Tässä voidaan ottaa esille esimerkiksi suomalainen sisu ja se mitä sillä on tarkoitettu, kun puhutaan pienen kansakunnan pärjäämisestä suurempiaan vastaan.

Venäläisille tarjotaan tätä kansalaisen roolia: suomalaiset lupaavat tarjota tietoa vaadituista demokratiaa edistävästä toimenpiteistä, mutta itse muutos kohti länsimaista demokratiaa voi lähteä vain venäläisistä kansalaisista itsestään. Suomi ei halua näyttäytyä liian tungettelevana muiden valtioiden asioihin, ainakaan kun kyseessä on naapurissa sijaitseva suurvalta. Lisäksi ottaen huomioon Venäjän hallinnon epäluottamuksen länsimaisia valtiollisia toimijoita kohtaan ja sen konservatiivisia arvoja korostavan ulkopolitiikan, Suomen suora puuttuminen Venäjän arvoihin on liian riskialtista toimintaa.

”Meillä itsellämme on hyvin vahvat arvot, jotka jaamme Euroopan unionissa muiden jäsenten kesken. Haluaisimme, että myös muut maat noudattavat näitä arvoja. [...] Joudumme tekemään yhteistyötä ja meidän kannattaa tehdä yhteistyötä ja yhteistyöllä pitkäjänteisesti ja kärsivällisesti edistää myös arvojemme leviämistä.” (Matti Vanhanen (kesk), 21.12.2016)

Samanaikaisesti kuitenkin Euroopan unionin sisällä kyseenalaistetaan niitä samoja länsimaisia arvoja, joita Suomi haluaa omissa toimissaan korostaa ja myös levittää Venäjälle. Puolan ja Unkarin kaltaiset valtiot ovat siirtyneet konservatiivisen ja EU-kriittisen politiikan tielle, ja lähentyvät suhteissaan Venäjää. Puheenvuoroissa herää voimistuva

tunne siitä, että on yhä vahvemmin puolustettava paitsi suomalaisia arvoja, myös tuettava yhteistä eurooppalaista arvomaailmaa. Suomalainen arvomaailma nähdään vahvasti osana eurooppalaista ja länsimaista arvomaailmaa, jolloin voidaan viimein hylätä ajatus Suomesta täysin puolueettomana maana. Venäjän etääntyminen länsimaisesta arvomaailmasta siis näyttää vain vahvistavan Suomen sitoutumista länteen.

”Kaikesta huolimatta voidaan ylläpitää muodollisesti asiallisia suhteita Venäjään, sillä edellytyksellä, että olemme tietoisia siitä, että olemme osa suurempaa yhteisöä, Euroopan unionia.” (Jörn Donner (rkp), 14.1.2015)

”Voisiko [Venäjän harjoittaman] hybridisodan keinoilla saada suomalaisten päät ja koko yhteiskunnan sekaisin? Tällaisia kysymyksiä on esitetty vakavissaan. Vastauksemme on kielteinen juuri siitä syystä, että Suomi on edelleen henkisesti lujaa tekoa. Me tiedämme, minkälaisiin arvoihin pitäydymme.” (Ilkka Kantola (sdp), 21.12.2016)

Ihmisoikeudet, demokratia ja oikeusvaltioperiaatteet ovat mm. niitä arvoja, joita Suomi korostaa omassa toiminnassaan. Ne ovat myös arvoja, joita Venäjällä ei vaalita. Suomalaista hybridivaraantumista on siis aiemmin esiin tuodun konsensuksen lisäksi myös sitoutuminen eurooppalaiseen ja länsimaiseen arvomaailmaan. Arvojen korostaminen tapahtuu suhteessa Venäjään, josta voi päätellä, että Venäjän luomat uhkakuvat eivät ole vain sotilaallisia tai taloudellisia: ne ovat myös sosiaalisia tai kulttuurisia.

8. Johtopäätökset

Alkuperäinen hypoteesini tutkimukselle oli, että kylmän sodan puhekäytänteet ja pelko itänaapurin kritisointia kohtaan hallitsee yhä suomalaista Venäjä-keskustelua. Toisin sanoen suomettumisen haamu leijailee yhä poliittisen keskustelukulttuurin yllä. Löysin kyllä monia yhä käytössä olevia puhekäytänteitä, jotka ovat olleet keskeinen osa kylmän sodan aikaista ulkopoliittista kieltä. Tätä historiallista diskurssia edustaa tosiasioiden tunnustamisen diskurssi, jossa Suomen ulkopoliitikalle asetetaan rajoja: mitä tahansa Suomi tekeekin, sen on muistettava itänaapurinsa vaikutusvalta.

Pelko hallitseekin Venäjä-keskustelua. Venäjästä puhuttaessa keskustelu siirtyy usein puheeksi siitä, onko Suomen lähiympäristössä vakavasti otettavia uhkakuvia. Nämä uhkakuvat konkretisoituvat usein asevarustelun ja siihen varautumisen kautta, mutta myös

Venäjän heikkenevä talous ja yhteiskunnallinen epävakaus aiheuttavat myös pelkoa. Pelko on kuitenkin täysin luonnollinen tunne, joka on auttanut ihmisiä selviytymään paitsi yhteisönä, myös yksilöinä. Se, että emme käänny pimeälle kujalle tai liiku yksin metsässä pimeään aikaan, voi olla täysin tervettä järjenkäyttöä. Mutta pelko voi myös lamaannuttaa ja saada välttämään tiettyjä paikkoja tai rutiineja. Monesti hoettu ”älä anna pelolle valtaa” voikin olla hyödyllinen ohje.

Se, että Venäjä aiheuttaa pelkoa, näyttäisikin olevan olennainen osa Venäjää koskevia diskursseja. Venäjää käytetään perusteena monessa perustelussa: milloin Venäjä pakottaa turvautumaan eurooppalaisiin arvoihin, tai lisäämään puolustusmenojen budjettia. Venäjän toimet Ukrainassa ovat tärkeä, mutta ei alullepaneva syy pelkojen syntymisessä. Venäjän toimet ovat osa historiallista jatkumoa, jossa itänaapuri jatkuvasti tavoittelee suurvallan asemaa, jossa se muodostaisi yhden maailman navoista. Kun Venäjä on saavuttanut tuon aseman, se tulee rymisten alas. Ja aloittaa taas suurvalta- asemansa perään haikailun. Tässä jatkumossa Suomen asema korostuu rauhallisena ja pitkälle eteenpäin katsovana naapurina, joka ei tee hätiköityjä päätöksiä itäisen naapurinsa suhteen.

Konsensus päätöksentekomuotona edustaa tuota rauhallista ja hätiköimätöntä linjaa, joka on hallinnut suomalaista ulkopoliittikkaa. Konsensus edustaa päätöksentekomallia, jossa kaikki mielipiteet otetaan huomioon. Silti Suomessa se ei ole sitä merkinnyt, sillä Kekkosen ajan ulkopoliitikassa konsensus tarkoitti yhtä rautaista linjaa, jota noudatettiin mukisematta. Mutta konsensus voi olla yhtä lailla vahvuus, kuin se on heikkous: yhtenäisellä ulkopoliittisella linjalla voi olla käyttönsä nykyaikaisessa ilmapiirissä, jossa valeuutiset ja disinformaatiokampanjat leviävät netin välityksellä jokaisen suomalaisen kotiovelle. Suomi pienvaltana ei halua ottaa sitä riskiä, että kriisin hetkellä kansa olisi jakaantunut toisiaan vastaan taisteleviin leireihin. Tämän edellytys on se, että jokainen puolue on yhtenäinen Venäjää koskevissa kannoissaan.

Aineistossa esiintyviä puheenvuorojen yhdistää erityinen yksimielisyys, jossa harvoja esille nousevia ristiriitoja ovat keskustelut mahdollisesta Nato-jäsenyydestä tai sotavarustelun lisäämisestä. Vasemmistoliitosta perussuomalaisiin ulottuva yhtenäisyys kuitenkin näyttäytyy Suomen oman kansainvälisen aseman korostumisena: Suomi on osa eurooppalaista yhteisöä, mutta tekee silti pragmaattista yhteistyötä Venäjän kanssa omilla ehdoillaan, ilman EU:n tai minkään muun toimijan väliintuloa. Tässä tilanteessa EU:n asettamat talouspakotteet aiheuttavat harmia ja kritiikkiä unionia kohtaan, mutta kaikki

puolueet hyväksyvät pakotteiden tarkoituksen: Venäjän tekojen tuomitsemisen. Kuitenkin on huomautettava, että aineiston jälkeisenä aikana Suomen poliittinen kenttä on muuttunut, sillä perussuomalaiset hajosivat kahtia emopuolueeseen ja siniseen tulevaisuuteen. Aineiston puheenvuoroissa esiintyvät perussuomalaiset edustavat pitkälti siniseen tulevaisuuteen siirtyneitä kansanedustajia ja ministereitä.

Suomen kaltaiselle pienvallalle ei näytä olevan edessä helppoja aikoja tulevaisuudessakaan. Jos maailman pysäyttänyt pandemia ei ole aiheuttanut tarpeeksi huolia taloudellisesti epäomavaraiselle valtiolle, tautia vähättelevän omahyväisen johtajan komentaman suurvallan vieressä eläminen ei todellakaan helpota asioita. Ehkä Suomi selviää seuraavatkin sata vuotta yli kriisien luottamalla siihen yhteishenkeen, jonka avulla se on tähänkin asti pärjännyt.

Lähdeluettelo

Aaltola, Mika (2005) *Suomen ulkopolitiikan kielipelejä. Analyysi tieteenalakulttuurista 1970 – 2003*. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

Aaltola, Mika (2013) *Konsensus latistaa Suomen ulkopoliittikkaa*. Fiia.fi.
<https://www.fiia.fi/ajankohtaista/konsensus-latistaa-suomen-ulkopolitiikkaa> (haettu 7.5.2020).

Aaltola, Mika (2019) *Putasään jälkeen*. Jyväskylä: Docendo Oy.

Anckar, Dag (1975) Puoluestrategiat ja ulkopoliittikka Suomessa vv. 1955 – 63. Teoksessa Hakovirta, Harto & Väyrynen, Raimo (toim.) *Suomen ulkopoliittikka*. Helsinki: Oy Gaudeamus Ab.

Apunen, Osmo (1984) *Tilinteko Kekkonen aikaan. Ulkopoliittinen valta ja vallankäyttö Suomessa*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Apunen, Osmo (2012) *Silmän politiikkaa. Ulkopoliittinen instituutti 1961 – 2006*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Aro, Jessikka (19.11.2014) *Näkökulma: "Venäjä, Venäjä, Venäjä" – Suomen keskeinen turvallisuushaaste vai mörköleikin kehittelyä*. <https://yle.fi/uutiset/3-7460097> (haettu 12.5.2020).

Bailes, Alyson J.K.; Rickli, Jean-Marc & Thorhallsson, Baldur (2014) Small states, survival & strategy. Teoksessa Archer, Clive; Bailes, Alyson J.K. & Wivel, Anders (toim.) *Small States and International Security. Europe and beyond*. Lontoo: Routledge.

BBC (28.4.2007) *Tallinn tense after deadly riots*. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6602171.stm> (haettu 3.4.2020).

Berglund, Markus (16.2.2018) *Venäläinen sähköisku*.
<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2018/02/16/venalainen-sahkoisku> (haettu 12.5.2020).

Chilton, Paul & Schäffner, Christina (1997) Discourse and Politics. Teoksessa van Dijk, Teun A. (toim.) *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction Volume 2. Discourse as Social Interaction*. Lontoo: SAGE Publications.

Clausewitz, Carl von & Heuser, Beatrice (2007) *On War*. Oxford World's Classics. New York: Oxford University Press.

De Grussa, Christian (2019) *The Annexation of Crimea: Russia's Compatriot Argument*.
<https://medium.com/@cdegrussa96/the-annexation-of-crimea-russias-compatriot-argument-533e62261d39> (haettu 3.4.2020).

Donnelly, Jack (2009) Realism. Teoksessa Burchill, Scott; Linklater, Andrew; Devetak, Richard; Donnelly, Jack; Nardin, Terry; Paterson, Matthew; Reus-Smit, Christian & True, Jacqui (toim.) *Theories of International Relations*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Eskelinen, Heikki (2011) Different Neighbours: Interaction and Cooperation at Finland's Western and Eastern Borders. Teoksessa Wastl-Walter, Doris (toim.) *The Ashgate Research Companion to Border Studies*. Farnham, Surrey: Ashgate cop., 536 – 550.

Fairclough, Norman (1992) *Discourse & Social Change*. Cambridge: Polity.

Fairclough, Norman (2001) *Language and Power*. Harlow: Pearson Education.

Finlex (1948) *Sopimus ystävydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta Suomen Tasavallan ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välillä*.

[Http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1948/19480017](http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1948/19480017) (haettu 20.3.2017).

Finnemore, Martha (1996) *National Interests in International Society*. Ithaca: Cornell University Press.

Foucault, Michel (1994) *The Archeology of Knowledge*. Lontoo: Routledge.

Glaser, Charles L. (2010) Realism. Teoksessa Alan Collins (toim.) *Contemporary Security Studies*. Oxford: Oxford University Press, 15 – 33.

Harle, Vilho (2000) Identiteettipolitiikka, kansainvälisten suhteiden tutkimus ja kriittinen geopolitiikka. Teoksessa Harle, Vilho (toim.) *Kriittinen geopolitiikka ja kansainvälinen ympäristöpolitiikka*. P.S.C. Inter Julkaisuja 2. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 35 – 63.

Haukkala, Hiski & Vaahtoranta, Tapani (2016) Suomen turvallisuuspolitiikan linjat ja koulukunnat. Teoksessa Blombergs, Fred (toim.) *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia*.

Maanpuolustuskorkeakoulun Julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro 4. Helsinki:

Maanpuolustuskorkeakoulu.

Helsingin Sanomat (3.8.2019) *Poliisi pidätti yli 800 ihmistä Moskovan mielenosoituksessa, myös protestia seuranneita toimittajia putkaan*. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000006193609.html> (haettu 12.5.2020).

Hägglund, Gustav (2018) "Naton laajentuminen oli virhe". Teoksessa Harakka, Timo (toim.) *Vakaus vaakalaudalla. Ajatuksia turvallisuuspolitiikkamme suunnasta*. Helsinki: Into Kustannus Oy, 85 – 99.

Iloniemi, Jaakko & Limnell, Jarmo (2018) *Uhkakuvat*. Jyväskylä: Docendo Oy.

Ilta-Sanomat (24.6.2016) *Brexit-äänestys jakoi britit – nuorista suurin osa olisi halunnut jäädä EU:hun*. <https://www.is.fi/ulkomaat/art-2000001207579.html> (haettu 12.5.2020).

Ilta-Sanomat (16.3.2019) *Tutkija varoittaa Suomea: Pyhäjoen ydinvoimala mahdollistaa Venäjän salaiset operaatiot – ”Loistava tekosyy”*. <https://www.is.fi/ulkomaat/art-2000006037478.html> (haettu 12.5.2020).

Ilta-Sanomat (24.3.2019) *Yli kolmannes kansanedustajista pitää Putinin Venäjää sotilaallisena uhkana Suomelle*. <https://www.is.fi/politiikka/art-2000006046376.html> (haettu 12.5.2020).

Ingebritsen, Christine (2006) *Scandinavia in World Politics*. Lanham: Rowman & Littlefield.

Jaitner, Margarita (2015) *Russian Information Warfare. Lessons from Ukraine*. Teoksessa Geers, Kenneth (toim.) *Cyber War in Perspective. Russian Aggression Against Ukraine*. Tallinna: NATO CCD COE Publications, 87 – 94.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (2016) Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 267 – 310.

Jokisalo, Jouko (2019) Radikaali oikeisto. Euroopan ainoa todellinen vaihtoehto nykyjärjestelmälle? Teoksessa Ronkainen, Antti & Mykkänen, Juri (toim.) *Vapiseva Eurooppa. Mitä seuraa eurooppalaisen politiikan kaaoksesta?* Tampere: Vastapaino.

Juhila, Kirsi (2016) Kulttuurin jatkuvasti rakentuvat kehät. Tilanteista kulttuuriseen kontekstiin. Teoksessa Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 369 – 443.

Järviluoma, Jari; Keränen, Mikko & Rakutina, Svetlana (2014) *Kainuun venäläismatkailu 2013*. Kajaani: Kajaanin ammattikorkeakoulu.

Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2002) *Discourse Analysis as Theory and Method*. Lontoo: SAGE Publications.

Kaarre, Samuli (1994) Foucault. Historian, totuuden ja vallan filosofi. *Niin & näin* 2/94, 18 – 22.

Kainuun liitto (2014) *Kainuun Venäjä-strategia 2020*. Kajaani: Kainuun liitto.

Kallentautio, Jorma (2005) *Suomi kylmän rauhan maailmassa. Suomen ulkopolitiikka Porkkalan palautuksesta 1955 Euroopan unionin jäsenyyteen 1995*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1042. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Karemaa, Outi (2006) Suomalaisen venäläisvihan synty. Teoksessa Nikula, Jouni (toim.) *Katse Venäjään. Suomalaisen Venäjä-tutkimuksen antologia*. Aleksanteri-sarja 3/2006. Helsinki: Aleksanteri-instituutti.

Kivioja, Virpi (2016) *Ristiriitainen ryssä. Venäläinen kansanluonne, rotu ja viholliskuva suomalaisissa ja saksalaisissa maantieteen kouluoppikirjoissa 1933 – 1944*. Poliittisen historian tutkimuksia 42, Turun yliopisto. Turku: Turun yliopisto.

Korvela, Paul-Erik (2016) Jäähvyäiset anarkialle. Myytti kansainvälisestä anarkiasta ja ”anarkofilian” synty kansainvälisen politiikan tutkimuksessa. Artikkel. *Kosmopolis* 3/2016 6 – 19.

Kulmanen, Juha (6.4.2017) *Agenttilaki ja kansalaisaktivismi Venäjällä*.
<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2017/04/06/agenttilaki-ja-kansalaisaktivismi-venajalla> (haettu 12.5.2020).

Kymenlaakson ja Etelä-Karjalan liitot (2012) *Venäläisten ostosmatkailun merkitys ja tulevaisuuden näkymät*. Kymenlaakson Liiton julkaisu B:129. Kouvola: Kymenlaakson liitto.

Käihkö, Ilmari (2015) *Kaikki sodankäynti on hybridiä*. Ulkopolitist.fi.
<https://ulkopolitist.fi/2015/05/04/vieraskyna-kaikki-sodankaynti-on-hybridia/> (haettu 7.5.2020).

Lagerspetz, Eerik (1996) Maailmanpolitiikan etiikkaa Augustinuksesta Hegeliin. Teoksessa Lagerspetz, Eerik; Patomäki, Heikki & Räikkä, Juha (toim.) *Maailmanpolitiikan moraali*. Helsinki: Edita.

Laurén, Anna-Lena & Lodenius, Peter (2015) *Ukraina. Rajamaa*. Helsinki: Teos & Schildts & Söderströms.

Leichtova, Magda (2014) *Misunderstanding Russia. Russian Foreign Policy and the West*. Surrey, England; Burlington, Vermont: Ashgate.

Lounasmeri, Lotta (2011) Sinivalkoisin vai vaaleanpunaisin silmälasein? Neuvostoliiton kuva suomalaisessa julkisuudessa Tšekkoslovakian miehityksestä Janajevin juntaan. Teoksessa Lounasmeri, Lotta (toim.) *Näin naapurista. Median ja kansalaisten Venäjä-kuvat*. Tampere: Vastapaino, 68 – 124.

Luukka, Minna-Riitta (2000) Näkökulma luo kohteen. Diskurssintutkimuksen taustaoletukset. Teoksessa Sajavaara, Kari & Piirainen-Marsh, Arja (toim.) *Kieli, diskurssi & yhteisö*. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto.

Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta (2020) *Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta*. MTS Tiedotteita ja katsauksia 2020:1. Helsinki: Puolustusministeriö.

- Machiavelli, Niccolò (1969) *Ruhtinas*. Porvoo & Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Mearsheimer, John J. (2006) Structural Realism. Teoksessa Tim Dunne, Milja Kurki & Steve Smith (toim.) *International Relations Theories. Discipline and Diversity*. Oxford: Oxford University Press, 71 – 88.
- Möttölä, Kari (2005) Finland. Teoksessa Emily Munro (toim.) *Challenges to Neutral and Non-Aligned Countries in Europe and Beyond*. Geneva: Geneva Centre for Security Policy, 17 – 24.
- Neuvonen, Riku (2018) *Sananvapauden historia Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus Oy.
- Nygård, Toivo & Kallio, Veikko (2003) Rajamaa. Teoksessa Zetterberg, Seppo (toim.) *Suomen historian pikkujättiläinen*. Helsinki: WSOY.
- Ojajärvi, Sanna & Valtonen, Sanna (2011) Karhun ja kassakoneen naapurissa. Teoksessa Lounasmeri, Lotta (toim.) *Näin naapurista. Median ja kansalaisten Venäjä-kuvat*. Tampere: Vastapaino.
- Okulska, Urszula & Cap, Piotr (2010) Analysis of Political Discourse. Landmarks, challenges & prospects. Teoksessa Okulska, Urszula & Cap, Piotr (toim.) *Perspectives in politics and discourse*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Paloheimo, Heikki (2008) Ideologiat ja ristiriitaisuudet. Teoksessa Paloheimo, Heikki & Raunio, Tapio (toim.) *Suomen puolueet ja puoluejärjestelmät*. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy, 27 – 59.
- Paloheimo, Heikki & Wiberg, Matti (2012) *Politiikan perusteet*. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Paloheimo, Heikki (2017) Presidentin ja hallituksen muuttuva vallanjako. Teoksessa Niemi, Mari K.; Raunio, Tapio & Ruostesaari, Ilkka (toim.) *Poliittinen valta Suomessa*. Tampere: Vastapaino, 160 – 192.
- Palonen, Kari (1988) *Tekstistä politiikkaan*. Tampere: Vastapaino.
- Palonen, Kari (2012) *Parlamentarismi retorisena politiikkana*. Tampere: Vastapaino.
- Pietikäinen, Sari (2000) Kriittinen diskurssintutkimus. Teoksessa Sajavaara, Kari & Piirainen-Marsh, Arja (toim.) *Kieli, diskurssi & yhteisö*. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto.
- Puolustusministeriö (2003) *Puolustusministeriön jalkaväkimiinaselvitystyöryhmän väliraportti*. Defmin.fi.

https://www.defmin.fi/files/320/2525_1825_PuolustusministeriOn_JalkavAkimiinaselvitystyOryhma_n_vAliraportti_1_.pdf (haettu 5.5.2020).

Puolustusministeriö (2004) *Puolustusministeriön tulevaisuuskatsaus*. Defmin.fi.
https://www.defmin.fi/files/693/Tulevaisuuskatsaus_PLM.pdf (haettu 29.4.2020).

Puolustusvoimien tutkimuslaitos (2015) *Hybridisodankäynnin käsitteestä*. Tutkimuskatsaus 1 – 2015.
https://puolustusvoimat.fi/documents/1951253/2815786/PVTUTKL_TUTKIMUSKATSAUS_2015_1.pdf/a3742642-42ff-4644-ab8f-6eba7cd56a6e (haettu 6.5.2020).

Ruptly (2019) *LIVE: Putin and Niinisto hold presser after Helsinki talks (ENG)*.
<https://www.youtube.com/watch?v=JakkJqfcHw4> (haettu 12.5.2020).

Rytövuori-Apunen, Helena (2007) *Unionin ajan idänpolitiikka*. Helsinki: Edita.

Sadankomitea (2016) *Näköalaton ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko*.
<https://www.sadankomitea.fi/kannanotto/nakoalaton-ulko-ja-turvallisuuspoliittinen-selonteko/> (haettu 7.4.2020).

Sakwa, Richard (2016) *Taistelu Ukrainasta. Kuinka idän ja lännen intressit törmäsivät*. Tampere: Vastapaino.

Salminen, Esko (2011) *Suomettumisen uusin aalto. Suomen haastavat naapurisuhteet 1990 – 2010*. Helsinki: Minerva.

Schutt, Randy (2010) *Consensus Is Not Unanimity: Making Decisions Cooperatively*.
<http://www.vernalproject.org/papers/process/ConsensusNotUnanimity.html> (haettu 12.12.2019).

Seppänen, Esa (2010) *Venäjä. Vanha tuttu, vaan niin vieras. Suomen naapurikuvan todet, luulot ja harhat*. Helsinki: Tammi.

Snyder, Timothy (2019) *Tie epävakauteen. Venäjä, Eurooppa, Yhdysvallat*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Siltala.

Stenius, Henrik (2003) Kansalainen. Teoksessa Hyvärinen, Matti et al. (toim.) *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Tampere: Vastapaino, 309 – 362.

Suoninen, Eero (2016) Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino.

Tilli, Jouni (2017) *Miten puhumme, kun puhumme politiikkaa?* Jyväskylä: Atena.

Toje, Asle (2010) *The European Union as a Small Power. After the Post-Cold War*. Palgrave Studies in European Union Politics. Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.

Tuikka, Timo J. (2007) *"Kekkosen konstit". Urho Kekkosen historia- ja politiikkakäsitykset teoriasta käytäntöön 1933-1981*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Tulli (2016) *Energiatuotteiden ulkomaankauppa*.

<https://tulli.fi/documents/2912305/3436465/Energiatuotteiden+ulkomaankauppa/8559bd7e-bc46-43f9-81dc-35c1518eef14/Energiatuotteiden+ulkomaankauppa.pdf?version=1.1> (haettu 12.5.2020).

Ulkoasiainministeriö (2016) *Suomi Naton kriisihallintaoperaatioissa*.

<http://www.finlandnato.org/public/default.aspx?nodeid=49922&contentlan=1&culture=fi-FI> (haettu 8.2.2017).

Umland, Andreas (2011) *Ukraine's Party System in Transition? The Rise of the Radically Right-Wing All-Ukrainian Association "Svoboda"*. <http://www.geopolitika.lt/?artc=4429> (haettu 3.4.2020).

Uusi Suomi (7.4.2018) *Jussi Halla-aholta yllättävä ulostulo: "Eräät puolueemme toimijat ovat antaneet räksyttäjille helppoja syöttöjä lapaan"*. <https://www.uusisuomi.fi/kotimaa/245830-jussi-halla-aholta-yllattava-ulostulo-eraat-puolueemme-toimijat-ovat-antaneet> (haettu 28.8.2019).

Valtioneuvosto (2019) *Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta*. Valtioneuvoston julkaisusarja 2019:31. Helsinki: Valtioneuvosto.

Valtioneuvoston kanslia (2015) *Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015*. Hallituksen julkaisusarja 10/2015. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

Valtioneuvoston kanslia (2016) *Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko*.

Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 7/2016. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

Van Houtum, Henk (2011) *The Mask of the Border*. Teoksessa Wastl-Walter, Doris (toim.) *The Ashgate Research Companion to Border Studies*. Farnham, Surrey: Ashgate cop.

Vihavainen, Timo (1991) *Kansakunta rähmällään. Suomettumisen lyhyt historia*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Vihavainen, Timo (1993) *Suomen kulttuuri-ilmapiirin muutokset*. Teoksessa Haataja, Lauri et al. (toim.) *Suomen kulttuuri-ilmapiirin muutokset*. Teoksessa Haataja, Lauri et al. (toim.) *YYA-Suomi*. Porvoo: WSOY, 214 – 237.

Vihavainen, Timo (2013) *Ryssäviha. Venäjä-pelon historia*. Helsinki: Minerva.

Villa, Susan (2010) Yksituumainen maa. *Ulkopolitiikka*. 2/2010.

Verkkouutiset (8.4.2020) *Petteri Orpo: Emme saa toistaa 1990-luvun laman virheitä*.

<https://www.verkkouutiset.fi/petteri-orpo-emme-saa-toistaa-1990-luvun-laman-virheitä/> (haettu 12.5.2020).

Wendt, Alexander (1999) *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Vuori, Juha A. (2008) Luomisen hurmaa? Konstruktivistinen tiede kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa. Teoksessa Hakovirta, Harto & Vuori, Juha A. (toim.) *Tieteenteoriat ja kansainvälisten suhteiden oppialan kehitys. Kairauksia, avauksia koeviljelmiä*. Turku: Valtio-opin laitos.

Vuorelma, Johanna (2015) *Luottamus kansainvälisissä suhteissa*. <https://politiikasta.fi/luottamus-kansainvalisissa-suhteissa/> (haettu 11.5.2020).

Vuorelma, Johanna (2016) *Suomessa poikkeuksellinen poliittinen kehityskulku näyttää normaalilta*. <https://politiikasta.fi/suomessa-poikkeuksellinen-poliittinen-kehityskulku-nayttaa-normaaliilta/> (haettu 11.5.2020).

Vuorelma, Johanna (2020) *Koronakriisi ja kamppailu tarinasta*. <https://politiikasta.fi/koronakriisi-ja-kamppailu-tarinasta/> (haettu 7.4.2020).

Yle (28.3.2014) *Putin: Krimin valtaus osoitus Venäjän armeijan kyvystä*. <https://yle.fi/uutiset/3-7161714> (haettu 9.3.2018).

Yle (14.11.2016) *Bulgarian pääministeri on jättänyt eroanomuksensa uuden Venäjä-mielisen presidentin vuoksi*. <https://yle.fi/uutiset/3-9290686> (haettu 12.5.2020).

Yle (18.10.2017) *Vihreiden Keränen: Stockmannin Hullut Päivät vähättelee mielenterveysongelmia – Stockmann: Mielenterveyskuntoutujilta ei kritiikkiä*. <https://yle.fi/uutiset/3-9888418> (haettu 12.5.2020).

Yle (25.2.2019) *Moldovan vaalit eivät tuoneet selvää enemmistöä kenellekään – köydenveto Eurooppa- ja Venäjä-mielisten välillä jatkuu*. <https://yle.fi/uutiset/3-10661452> (haettu 12.5.2020).

Yle (10.8.2019) *Moskovan demokratiaa vaativat mielenosoitukset säikäyttivät viranomaiset – Kovat otteet kertovat Venäjän hallinnon haluttomuudesta uudistuksiin*. <https://yle.fi/uutiset/3-10914143> (haettu 12.5.2020).

Žalimas, Dainius (2017) *Russian Justification of the Annexation of Crimea and Nazi Propaganda: Great Similarities and Minor Differences*.

[Http://www.constcourt.md/libview.php?l=en&idc=9&id=1045&t=/Media/Publications/RUSSIAN-JUSTIFICATION-OF-THE-ANNEXATION-OF-CRIMEA-AND-NAZI-PROPAGANDA-GREAT-SIMILARITIES-AND-MINOR-DIFFERENCES](http://www.constcourt.md/libview.php?l=en&idc=9&id=1045&t=/Media/Publications/RUSSIAN-JUSTIFICATION-OF-THE-ANNEXATION-OF-CRIMEA-AND-NAZI-PROPAGANDA-GREAT-SIMILARITIES-AND-MINOR-DIFFERENCES) (haettu 3.4.2020).

Ziegler, Charles E. (2018) *Diplomacy*. Teoksessa Tsygankov, Andrei P. (toim.) *Routledge Handbook of Russian Foreign Policy*. Lontoo & New York: Routledge.